

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

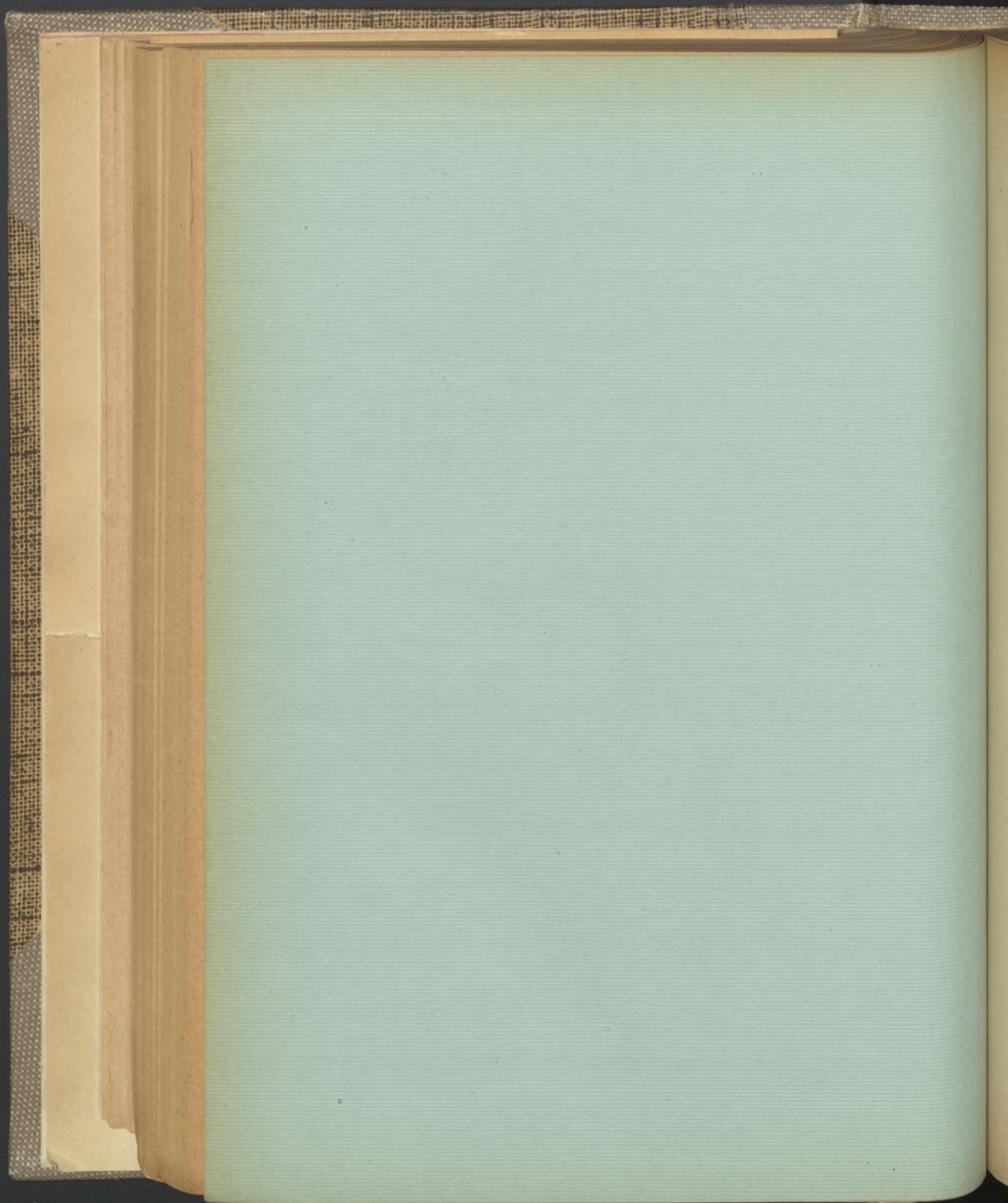
GÖTEBORGS
HELSOVÅRDSNÄMND

ÅRSBERÄTTELSE

FÖR

1893.

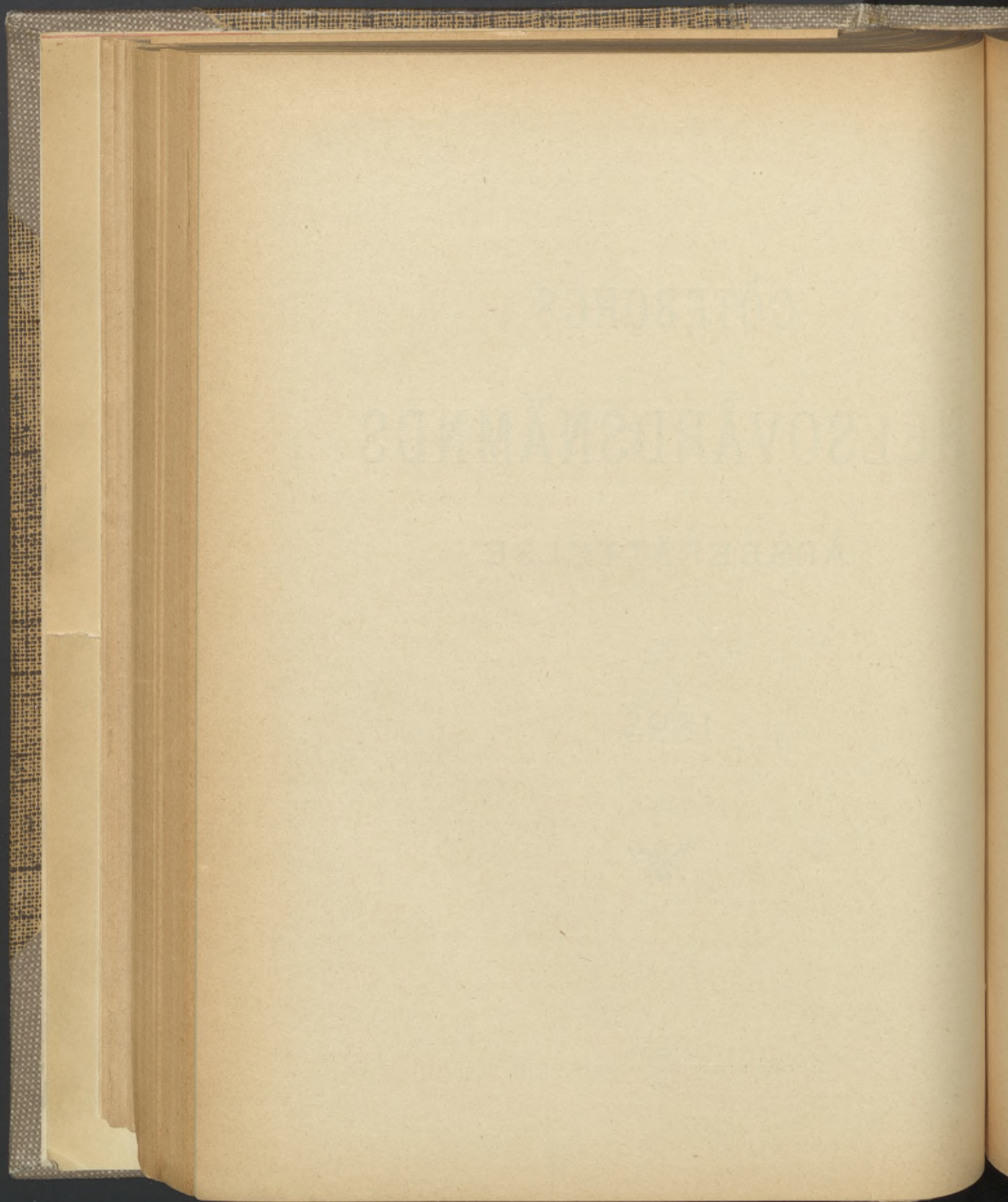
GÖTEBORGS
HELSOVÅRDSNÄMND
ÅRSBERÄTTELSE

FÖR

1893.

GÖTEBORG.
GÖTEBORGS HANDELSTIDNINGS AKTIEBOLAGS TRYCKERI.
1894.

Till Stadsfullmäktige i Göteborg.

Såsom sin årsberättelse för 1893 får Helsovårdsnämnden åberopa det af t. f. förste stadsläkaren herr med. lic. H. BENCKERT utarbetade samt af Nämnden godkända förslag till sådan berättelse, som jemte tillhörande bilagor härmed öfverlemnas.

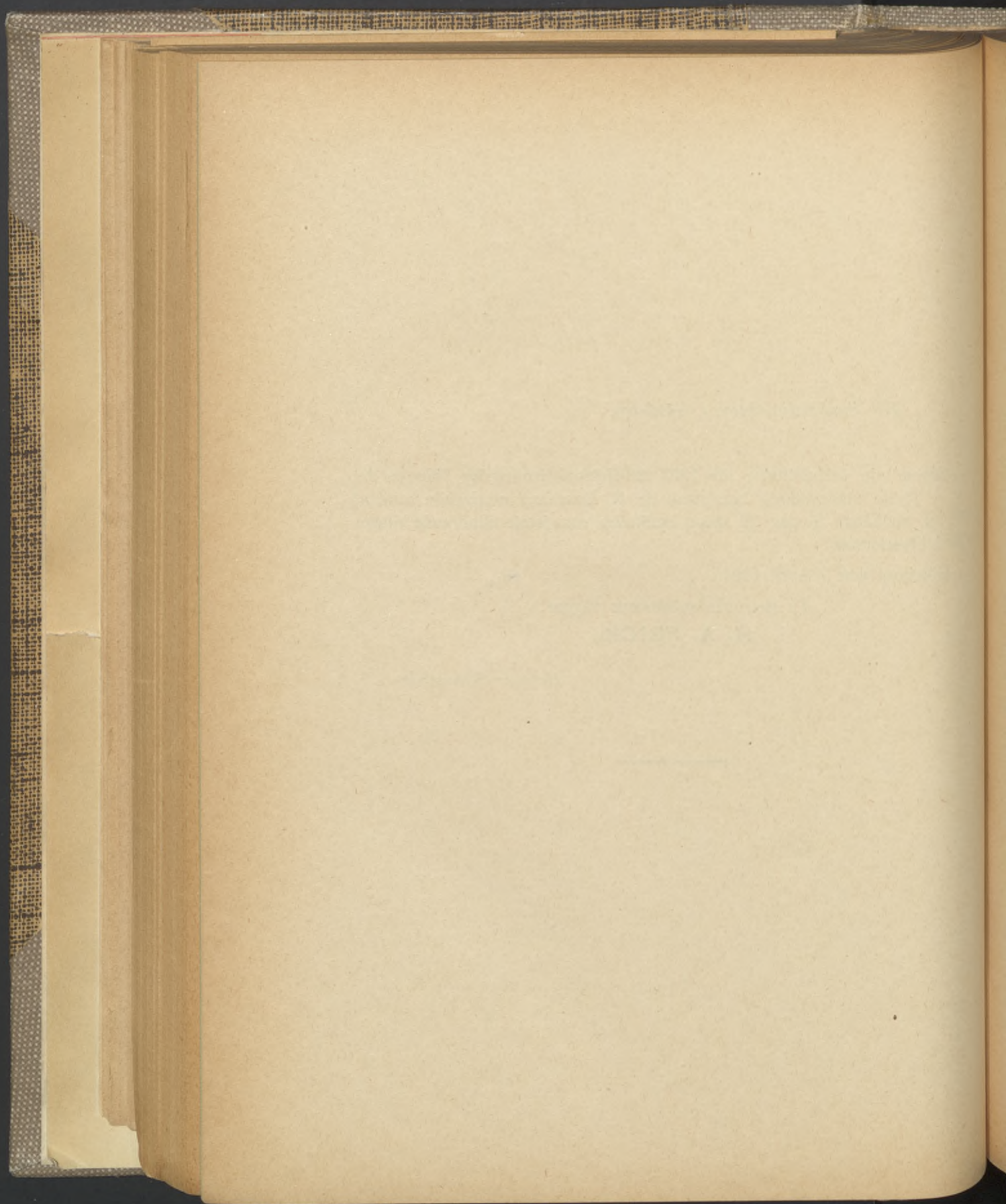
Göteborg den 5 April 1894.

På Helsovårdsnämndens vägnar.

H. A. FRICK.

Helmer Sundstedt.

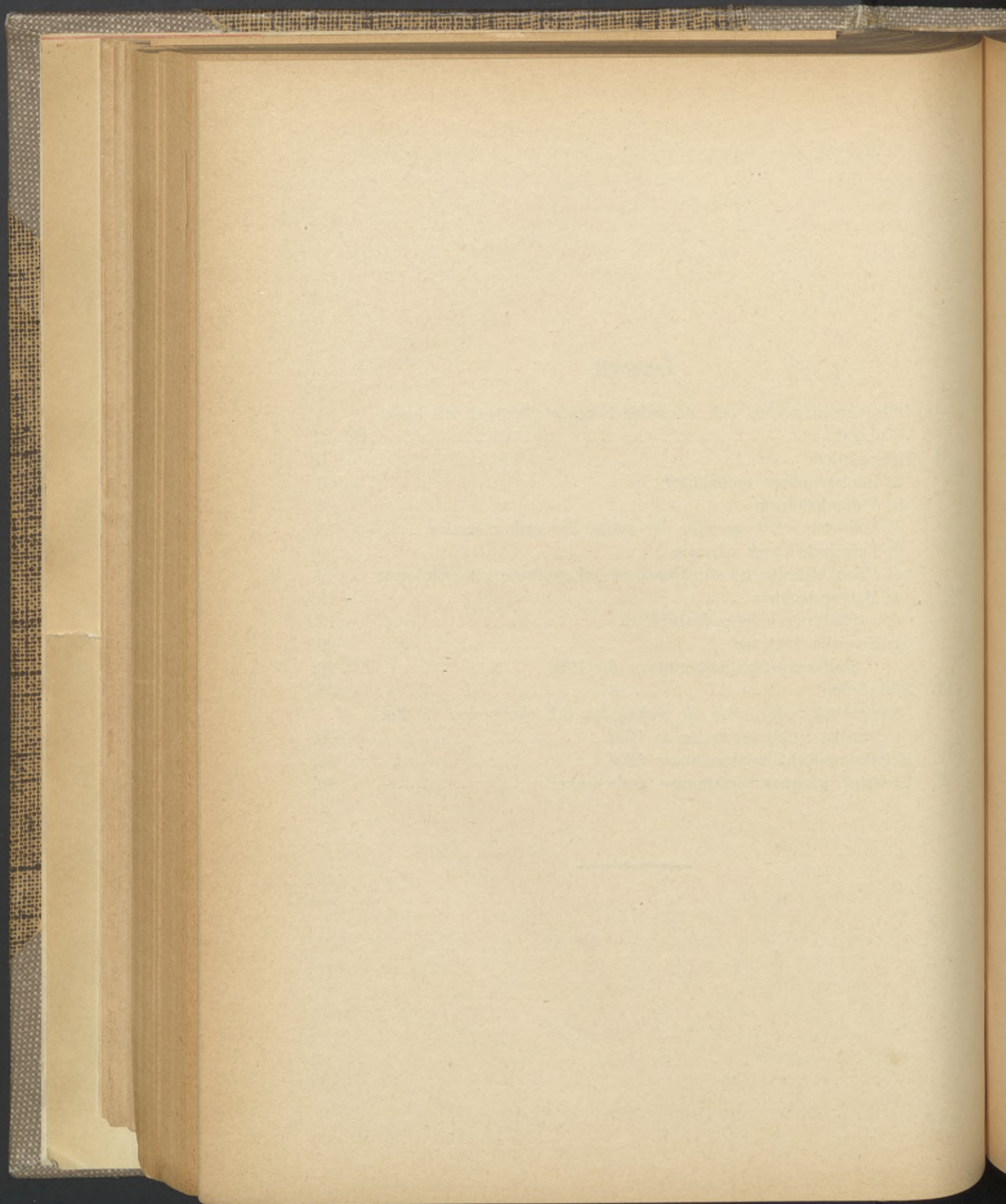

Innehåll.

I.	Helsovårdsnämnden och derunder hörande personal och inrättningar	sid	1.
II.	Helsovården	»	3.
	a) Stadsgrundens renhållning	»	3.
	b) Vattenledningar	»	5.
	c) Bostäder och byggnader der många människor samlas	»	8.
	d) Fabriksdrift och näringar	»	9.
	e) Vissa åtgärder till förekommande af smittosamma sjukdomar	»	9.
	f) Matvaruhandeln	»	17.
	Stadsveterinärens årsberättelse	»	17.
	g) Kemiska analyser	»	26.
	Stadskemistens årsberättelse för 1893	»	26.
III.	Sjukvården	»	38.
	Summarisk redogörelse för sjukvården och ekonomien vid Epidemiska sjukhuset under år 1893.....	»	40.
IV.	Befolkningsförhållandena under 1893.....	»	48.
V.	Väderlek, gångbara sjukdomar, dödsorsaker.....	»	49.

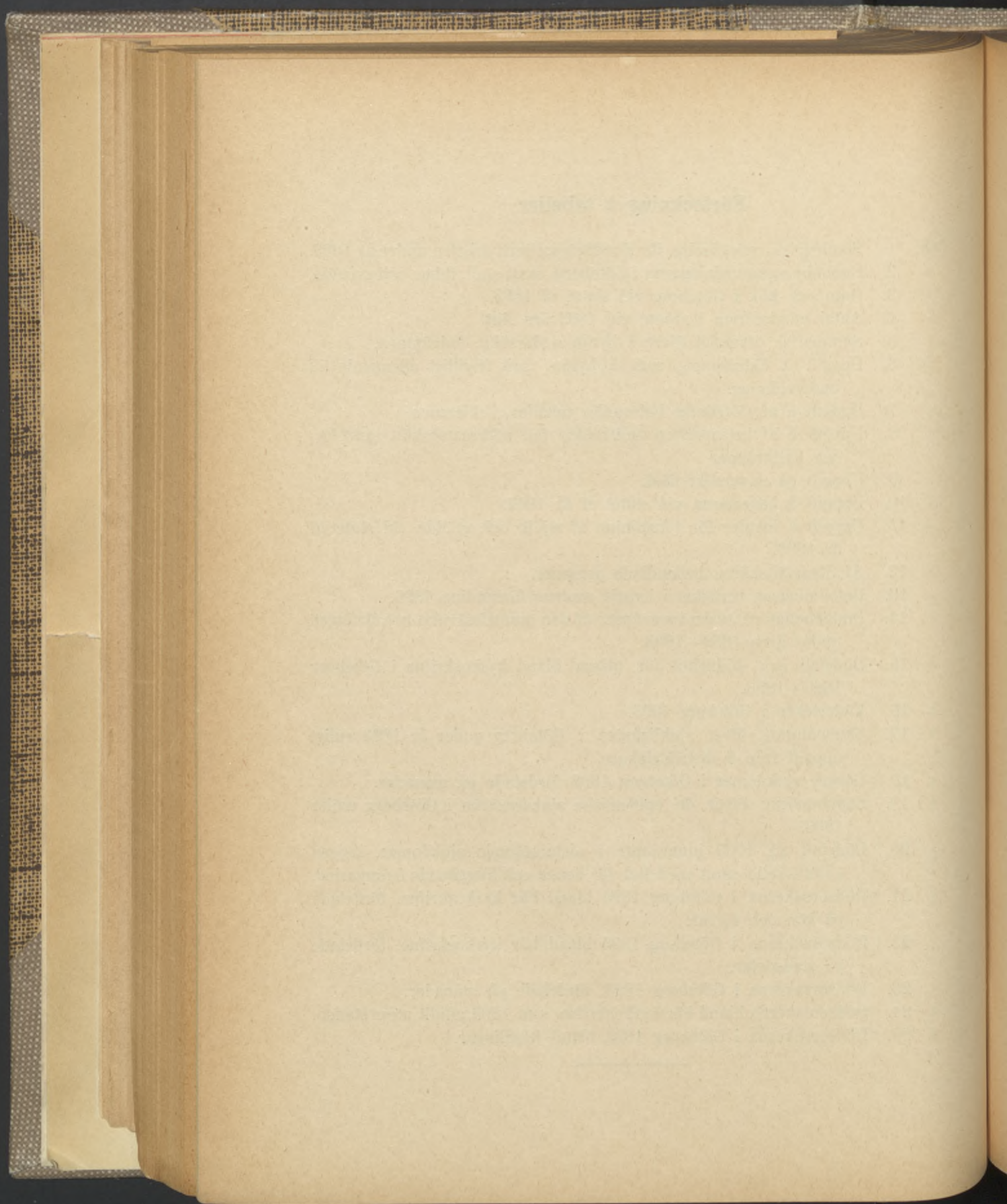

Förteckning å tabeller.

- Tab. 1. Summarisk redogörelse för Sundhetspolisens arbeten under år 1893.
- » 2. Renhållningsanordningarna i Göteborg, samt stall, fähus och svinstia.
- » 3. Rum och kök i Göteborg vid slutet af 1893.
- » 4. Antal minderåriga i arbete vid 1893 års slut.
- » 5. Summarisk öfversigt öfver å byrån undersökta födoämnen.
- » 6. Uppgift å födoämnen, som å byrån varit frivilligt aflemnade till undersökning.
- » 7. Uppgift å af Göteborgs helsopolis anhållna födoämnen.
- » 8. Uppgift å af helsopolisen undersökta fall nötkreaturskött samt får- och kalkroppar.
- » 9. Uppgift på undersökt fläsk.
- » 10. Uppgift å bagerierna vid slutet af år 1893.
- » 11. Uppgift å lokaler för försäljning af mjölk och grädde vid slutet af år 1893.
- » 12. Af Stadsfältskären behandlade personer.
- » 13. Befolkningens rörlighet i hvarje stadens församling 1893.
- » 14. Dödligheten på tusen innevånare af den mantalsskrifna befolkningen under åren 1889—1893.
- » 15. Dödsfall och dödlighet för månad bland kyrkoskrifna i Göteborg 1889—1893.
- » 16. Väderleken i Göteborg 1893.
- » 17. Sammandrag öfver sjukligheten i Göteborg under år 1893 enligt uppgift från 9 distriktsläkare.
- » 18. Gångse sjukdomar i Göteborg 1893 fördelade på månader.
- » 19. Sammandrag öfver de epidemiska sjukdomarne i Göteborg under 1893.
- » 20. Dödsfall på 1000 innevånare i nedanstående sjukdomar, årligen 1889—1893 samt medeltal för denna och föregående 5-årsperiod.
- » 21. Dödsorsakerna i Göteborg 1893 bland här kyrkoskrifne, fördelade på kön och åldrar.
- » 22. Dödsorsakerna i Göteborg 1893 bland här kyrkoskrifne, fördelade på stadsdelar.
- » 23. Dödsorsakerna i Göteborg 1893, fördelade på månader.
- » 24. Dödsorsakerna bland här kyrkoskrifne, som 1893 aflidit utom staden.
- » 25. Dödsorsakerna i Göteborg 1893 bland främlingar.
-

I. Helsovårdsnämnden och derunder hörande personal och inrättningar.

Göteborgs Helsovårdsnämnd har under året utgjorts af följande medlemmar:

H. A. Frick, Rådman, ordförande.
A. Lind, Öfverläkare, v. ordförande.
J. Sjöberg, Grosshandlare, kassaförvaltare.
A. O. Elliot, Polismästare.
J. Dähn, Byggmästare.
Gustaf Ekman, Ingeniör.
t. f. Förste Stadsläkaren.

Suppleanter:

Emil Nilsson, Grosshandlare.
Oskar Rhodin, v. Häradshöfding.
Algot Carlander, v. Häradshöfding.
Karl Grönvall, Kapten.
C. R. Ekstrand, Lektor.

Förste stadsläkaretjensten har, med vederbörligt förordnande, upprätthållits af *doktor A. R. Backlund* från årets början till den 7 Juli med undantag af under Maj månad, då tjänstledighet honom beviljades, samt från Juli månads början till årets slut af *förste stadsläkaren i Sundsvall Henric Benckert*. Såsom ledamot i stället för doktor Rob. Fries invaldes af stadsfullmäktige *öfverläkaren doktor Alarik Lind*; efter aflidne telegrafdirektören S. Schaar invalde magistraten suppleanten *ingeniören Gustaf Ekman*, samt till suppleant i dennes ställe *lektorn C. R. Ekstrand*.

Sammanträdena hafva i enlighet med fattadt beslut, egt rum första helgfria torsdag i hvarje månad, samt dessutom i mon af behof, till ett sammanlagdt antal af 19. Antalet paragrafer, hvilket i hufvudsak sammanfaller med antalet behandlade ärenden, utgör 181; samma ärenden har dock stundom kunnat förevara vid ett par sammanträden. Diariet upptager 75 in-

komna skrivelser. Enligt brefboken äro 59 utlåtanden och skrivelser afgifna. Såsom sekreterare har fungerat *v. häradshöfding H. Sundstedt*.

Den treåriga tjänstetiden utgick den 1 Oktober för distriktsläkaren *G. Bergendahl*, som efter ansökning omvaldes.

Ny *Instruktion för stadsläkarne och stads-distriktsläkarne* i Göteborg (se bilagan), antagen af stadsfullmäktige den 17 Mars 1892 samt fastställd den 13 Maj 1893, har från nämnde tid trädt i gällande kraft.

För **Köttbesigtning- och Trikinbyråns** verksamhet redogöres i stads-veterinärens här nedan införda årsberättelse. Byråns inkomster för fläskundersökningar hafva med 540,34 kronor understigit dess utgifter. Inkomsterna hafva under föregående år deremot visat följande öfverskott: 1890 kronor 235, 1891 kronor 2,745,82 och 1892 kronor 282,58.

För **Epidemisjukhusets** räkning hafva under året anskaffats en ny sjuktransportvagn, en vagn för transport af kläder, en sjukbår på hjul, fyra vanliga sjukbårar samt dessutom för befarad kolera-epidemi en behöflig tillökning till sjukhusets inventarier, företrädesvis af sängutredning och klädespersedlar.

Sjukhusets personal har med anledning af den gängse smittkoppsepidemien ökats högst betydligt genom anskaffandet af extra sköterskor, tvätterskor och desinfektörer, så att, då personalen under vanliga förhållanden uppgått till 8, numerären under årets sista månader ökats till 24.

För öfriga å sjukhuset vidtagna anordningar redogöres under rubriken: Helsovården, mom. e.

Helsopolisens organisation är densamma. Med hänsyn till kolerafaran anställdes uti April 6 extra helsovårdskonstaplar och uti Maj ytterligare 1; det myckna arbetet under kolerabesigtningbyråns verksamhet (24 Aug.—4 Dec.) nödvändiggjorde allas bibehållande till midten af November, då tvenne uppsades, hvaremot de öfrige fem med anledning af den tilltagande smittkoppsepidemien fingo förlängd tjänstgöring, uteslutande bestående uti de omfattande desinfektions-, vaccinations- och observationsåtgärder, som för epidemiens stärfjande måste vidtagas.

Helsopolisens arbeten, hvilka, såsom bekant, bestå uti utöfvandet af matvarukontrollen, öfvervakandet af renhållningen, desinfektion, rengöring och undersökning af smittade bostäder, kontroll öfver minderårigas arbeten, uppsökandet af dåliga bostäder, uppsättandet af rapporter, många andra skrifgöromål samt utförandet af allehanda uppdrag i helsovårdsnämndens tjänst, äro för öfrigt numera så många och tidsödande samt hafva tagit den omfattning, att de ordinarie konstaplarnes antal är otillräckligt för alla dessa arbetens utförande. I anledning af en från ett par sundhetskonstaplar gjord ansökning om förbättrade lönevilkor, stannade nämnden vid sammanträde

(den 5 Oktober) vid den mening, att aflöningarne till sundhetskostaplarna borde så ordnas, att desamma indelas i tre lönegrader, den första å 1,200 kronor, den andra å 1,300 kronor och den tredje å 1,400 kronor, med rätt för sundhetskostapel att efter fem års väl vitsordad tjenstgöring uppflyttas i högre lönegrad, till dess han uppnått den högsta lönegraden. Det i enlighet härmed uppgjorda budgetsförslaget vann stadsfullmäktiges bifall.

Tab. 1 lemnar en öfersigt af helsopolisens arbeten.

Helsovårdsnämndens *utgifter* hafva under 1893 uppgått till 124,787,93 kronor, hvaraf:

för Distriktsläkare-institutionen	kronor	22,500: —
» Byrån	»	4,362: 26
» Trikinbyrån	»	20,815: 64
» Sundhetspolisen	»	12,877: —
» Epidemisjukhuset	»	30,393: 65
» Preventiva åtgärder	»	13,311: 67
» Sjukhuset inventarier	»	4,842: 67
» Diverse	»	7,321: 88
» Fastigheten.....	»	8,098: 78
» Assuranser.....	»	264: 38

Summa kronor 124,787: 93.

II. Helsovården.

a) Stadsgrundens renhållning.

Stadens renhållningsstyrelse besörjde vid årets slut renhållningen i 2,528 egendomar.

Styrelsens verksamhet, som började i Januari 1885, och vid samma års slut omfattade 1,510 egendomar, har vid slutet af de fem sednaste åren omfattat följande antal egendomar:

år 1889.....	2,169 st.
» 1890.....	2,340 »
» 1891.....	2,427 »
» 1892.....	2,481 »
» 1893.....	2,528 »

Enligt för 1894 uppgjord beräkning, skall renhållningen kunna af styrelsen ombesörjas i ytterligare 25 hus med egarnes afgifter, uppgående till

136,000 kronor jemte ett tillskott ur stadskassan af 30,500 kronor, hvaraf 16,000 kronor är beräknadt för gaturenhålningen och 14,500 kronor för renhålningen i öfrigt. Kalk användes vid 1893 års slut som tillblandningsämne i 1,165 hus och torfströ i 2,010. Med hänsyn till kolerafaran föreskref nämnden, att under sommarmånaderna kalk öfver allt skulle användas såsom tillblandningsämne till latrin.

Af Tab. 2 framgår förhållandet med *renhållningsanordningarne* i stadens olika delar. Bönder hemta endast i 606 hus; inom 164 egendomar förekommer ej hämtning utan användes gödseln till landbrukets behof.

Latrinuppsamlingen sker uti 2,759 hus i på rails gående täta kistor, som stå på cementplan; uti 455 hus i spänner. Sopor och afskräden uppsamlas i 2,913 hus i täta baljor på cementplan; från 2,033 af dessa sopplan är underjordiskt aflopp. I 21 hus samlas soporna i spänner, i 43 i latrinkistor, i 262 i ej flyttbart kärl och 16 vagnar.

Uti 262 stall samlas spillningen uti täta, icke flyttbara lårar; uti 98 tillsammans med latrin. De flesta stall äro försedda med underjordiskt aflopp; alla hafva täta golf. Antalet kostall 92.

81 svinstior, alla belägna i stadens utkanter, hafva under året användts. Alla svinstiorna hafva täta golf och äro försedda med behållare eller underjordiskt aflopp. Urinkurar finnas i 2,031 gårdar. Vatten är inledt i 2,682 och underjordiskt aflopp från 2,888 egendomar.

Renhållningsanordningarne hafva af sundhetspolisen öfvervakats genom 102,106 besök i gårdarne; 61 husegare hafva anmälts i poliskammaren för bristande renhållning. Många bristfälliga afträden hafva på helsopolisens uppmaning blifvit försatte i godt skick, utan att nämnden behöft ingripa.

Kloakledningarne hafva under 1893 ytterligare utvidgats med:

Rörledningar.....	3,825 meter.
Gatubrunnar	60 st.

Vid årets slut funnos af staden utförda:

Allmänna ledningar	86,831 meter.
Sidoleddningar	43,814 »

Summa 130,645 meter.

Muddring i stadens kanaler har under året skett å följande platser till vidstående kvantiteter:

I Stora hamnkanalen	2,236 kub.-meter.
» Östra hamnkanalen	918 »
» Fattighuskanalen	171 »
» Vallgrafven	2,205 »
Vid s. k. Vädersågen.....	1,116 »

Vid s. k. Svanbäcken	252	kub.-meter.
» Sänkverket	144	»
» Barlastkajen	162	»
Utmed Gullbergsvass	882	»
Vid Röda Sten.....	27	»

Summa 8,113 kub.-meter.

Kyrkogårdarne. Sedan till nämndens kännedom kommit, att styrelsen för stadens vestra begravningsplatser fortfarande försålde s. k. familjegravvar å Mariebergs kyrkogård, har nämnden, med åberopande af nämnde styrelses den 20 Maj 1884 till stadsfullmäktige inlemnade skriftliga framställning angående behovet af ökad utrymme för jordandet af lik, uti hvilken skrifvelse styrelsen såsom skäl för sin anhållan bland annat anført, »att för de lik, till hvilka köpta gravvar icke finge användas, återstod utrymme endast till något tjugotal samt att man således rätt snart vore i förlägenhet för plats till jordandet af lik», genom skrifvelse (den 5 Okt.) påpekat föreskriften i helsevårdsstadgans 12 § 3 mom.

I sammanhang härmed har nämnden genom skrifvelse till styrelsen för stadens östra begravningsplatser påpekat föreskriften i 12 § 4 mom. i helsevårdsstadgan.

b) **Vattenledningar.**

Vattenledningarnes utvidgning och underhåll under år 1893 framgår af följande meddelande från ingenjör J. Gust. Richert:

Antalet servisledningar var vid årets början	2,800	st.
Under året tillkommo 108, hvaremot 96 äldre ledningar upptogos; tillökningen utgör således.....	12	»

Summa 2,812 st.

Totala vattenförbrukningen under året utgjorde 4,29 millioner kubikmeter och medelförbrukningen pr dygn 11,800 kubikmeter. Antalet vattenkonsumenter kan beräknas till 111,500 och medelförbrukningen pr konsument och dygn 106 liter. Maximiförbrukningen inträffade den 23 Februari och utgjorde 15,410 kubikmeter, eller 138 liter pr konsument och dygn, alltså 31 procent utöfver medelförbrukningen; minimiförbrukningen den 25 December, 6,350 kubikmeter eller 57 liter pr konsument, alltså 54 procent af medelförbrukningen.

I jämförelse med de närmast föregående åren visar medelförbrukningen en anmärkningsvärdt hög siffra — 106 liter pr konsument och dygn, i stället för respektive 92, 94 och 93 liter under åren 1890, 1891 och 1892. Anledningen till detta missförhållande torde vara att finna i årets egendomliga temperatur- och nederbördsförhållanden. Januari och Februari utmärkte sig

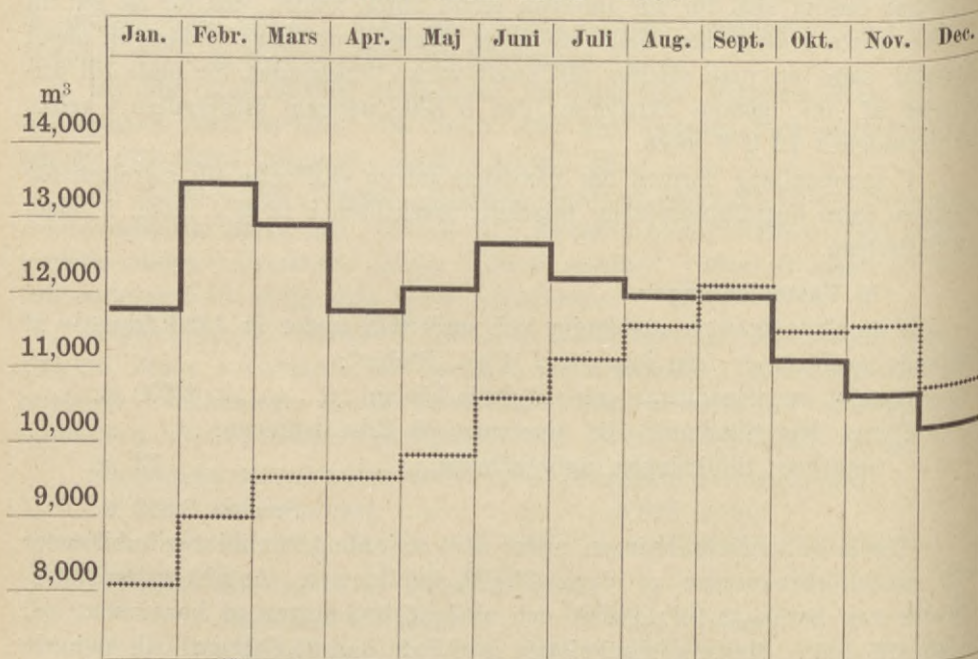

för en ihållande köld; kälén nedgick ovanligt djupt och för att förekomma husledningarnes frysning tillgreps den vanliga utvägen att hålla kranarne öppna natt och dag. Samma erfarenhet har vunnits under föregående stränga vintrar.

Våren och sommaren visade en ovanlig värme och regnfrihet, hvaraf naturligtvis äfven följde en stegrad vattenkonsumtion.

Nedanstående grafiska framställning visar emellertid, att konsumtionen under September—December var *mindre* än under motsvarande månader år 1892.

Grafisk framställning af vattenkonsumtionen under åren 1892—1893.

De heldragna linierna angifva medelkonsumtionen pr dygn under år 1893.
 » prickade » » » » » » » 1892.

Nederbörden vid Delsjön utgjorde 696 mm., hvaraf två tredjedelar kommo på månaderna September—December. Motsvarande vattenmängd var 6,36 millioner kubikmeter; deraf förlorades åter genom afdunstning 30 procent eller 1,96 millioner kubikmeter, 4,29 millioner kubikmeter konsumerades i staden och 0,11 millioner kubikmeter magasinerades i sjön, hvars vattenstånd under året höjdes 0,07 meter.

Vattnets filterhastighet har i medeltal utgjort 4,25 meter pr dygn men har undantagsvis stigit ända till 6,1 meter.

I mindre tvärgator, der brandposter ej förekomma, hafva en del gatuledningnar erhållit en diameter af endast 51 mm., hvilket är fullt tillräckligt för hushållsbrukningen. Denna anordning medför den fördelen, att vattnet framrinner hastigare och följaktligen bibehåller sin friskhet bättre än i de eljest brukliga 102 mm. rören.

Rörledningnar m. m.

	Vid årets början.	Utförda under året.	Vid årets slut.
Af 508 mm. diameter..... meter	7,907	—	7,907
» 457 » »	5,463	—	5,463
» 356 » »	10,264	95	10,359
» 305 » »	3,974	—	3,974
» 254 » »	2,090	—	2,090
» 203 » »	9,702	534	10,236
» 152 » »	6,586	1,397	7,983
» 102 » »	61,548	464	62,012
» 76 » »	3,952	—	3,952
» 51 » »	—	926	926
Summa meter	111,486	3,416	114,902
eller 114,9 kilometer, hvaraf Kallebäcksledningen 9,0 kilometer.			
Afstängningsluckor å 508 mm. rör ... st.	9	—	9
» 457 » » ... »	13	—	13
» 356 » » ... »	21	3	24
» 305 » » ... »	16	—	16
» 254 » » ... »	9	1	10
» 203 » » ... »	46	1	47
» 152 » » ... »	26	3	29
» 102 » » ... »	253	13	266
» 76 » » ... »	4	—	4
Ventiler, sjelfstängande.....	17	2	19
Brandposter	707	10	717
Servisledningnar med afstängningskranar...	2,800	12	2,812
Vattenkastare, allmänna (hvaraf 18 på Kallebäcksledningen).....	76	— 1	75

Utom ofvanstående brandposter finnas inom enskilda tomter och af dessas egare bekostade 68 st. med 6,305 meters ledningsrör af 102 mm. diameter.

Vattenförbrukningen utgjorde:

	För år.	Pr person och dygn.
1889	3,61 mm. kubikmeter	98 liter
1890	3,56 » »	92 »
1891	3,72 » »	94 »
1892	3,78 » »	93 »
1893	4,29 » »	106 »

Vattenledningarnes kapitalkostnad utgjorde vid 1893 års slut (nya vattenledningen från Göta elf häri icke inberäknad)..... Kronor 2,593,133: 97.

Vattenledningsvattnet har under året blifvit flera gånger undersökt såväl kemiskt som bakteriologiskt.

Den s. k. Silfverkällan i Majorna blef efter nämndens derom gjorda framställning för all framtid afstängd; detta på grund af det i densamma befintliga vattnets mycket dåliga beskaffenhet och med hänsyn till diarrhésjukdomens freqvens. I dess ställe anordnades vattenkastare från allmänna ledningen i närheten af källans brunnshus.

c) Bostäder och byggnader der många menniskor samlas.

Byggnadsverksamheten har under året varit obetydlig och mindre än under 1892. Tillkomna äro 27 nya byggnader (deraf 14 stenhus och 13 s. k. landshöfdingehus) med tillsammans 837 bostadsrum och 377 kök, fördelade i följande församlingar:

Domkyrkoförsamlingen	316 rum och 92 kök.
Hagaförsamlingen	96 » » 40 »
Masthuggsförsamlingen	419 » » 237 »
Carl Johansförsamlingen	6 » » 8 »

Angående bostadsförhållandena lemna Tab. 3 närmare upplysning.

Många klagomål öfver *osunda bostäder* hafva till sundhetspolisen inkommit; bristfälligheterna hafva i de flesta fall efter anmaning afhjelpats af hyresvärdarne utan att nämnden behöft ingripa. Sex husegare hafva varit inkallade samt förständigats att afhjelpa de öfverklagade olägenheterna.

Emigranthotellen hafva såsom under föregående år varit föremål för helsopolisens uppmärksamhet.

Med anledning af medicinalstyrelsens koleraafdelnings cirkulär den 18 Augusti 1893 till respektive helsovårdsmyndigheter att noga öfvervaka ryska emigranternes helso tillstånd äfvensom renligheten inom deras tillfälliga bostäder under de närmaste fem dygnen efter deras ankomst till svensk hamn, egnades ock en särskild uppmärksamhet åt ofvanberörda förhållande.

Fabriksbyggnader, kyrkor och församlingslokaler hafva icke för anledt åtgärder från nämndens sida.

d) **Fabriksdrift och näringar.**

Tillsynen öfver *minderåriga*, som hafva sysselsättning inom fabriker och i handverk, har utförts såsom under föregående år. Antalet minderåriga, som arbeta i fabriker, har under året ej obetydligt minskats; antalet i handverk sysselsatte är ungefär detsamma. Det närmare förhållandet framgår af Tab. 4.

Med anledning af klagomål öfver ett *garfveri*, i hvars torkinrättning, enligt uppgift, eldades med bark och hudaffall, och hvarutaf en för omgifningen besvärande lukt och rök alstrades, ålades egaren att genom skorstenens förlängning och genom vidtagande af lämpliga ventilationsanordningar för framtiden söka förebygga omnämnde olägenhet.

Alla *lumpupplag* och *lokaler för uppköpande af lump, ben* och *affallsämnen* hafva varit föremål för sundhetspolisens uppmärksamhet, såsom af Tab. 1 närmare framgår, men icke förorsakat åtgärder från nämndens sida. Antalet upplag uppgår till 16 st.

Sillsalterierna och upplagen för sill hafva varit underkastade noggrann tillsyn, utan att någon anmärkning förekommit.

Lokalerna för *upplag af salt kött, torkad fisk* och *ost* samt *öltappningslokalerna* hafva noga öfvervakats; någon anledning till anmärkning har under året icke förekommit.

Å-inspektören (kapten O. Schreiber) har öfver inspektionen af fabriker och inrättningar till förekommande af föroreningar af vattnet i Mölndalsån, Gullbergsån och Fattighuskanalen under år 1893 meddelat följande:

Vid under året verkställda inspektioner har städse allt befunnits i enlighet med förut gifna föreskrifter, om afseende ej fästes vid några smärre oordningar, hvilkas orsak endast varit tillfälligt slarf.

Vattnet har under hela året varit betydligt renare än under något af de närmast föregående åren, och har detta haft till följd, att detsamma i större grad, än hittills kunnat ske, vid flera fabriker användts i stället för vattenledningsvattnet.

Detta förhållande har också bidragit till att öka fabriksinnehafvarnes intresse för vattnets renande och dermed sammanhängande inspektion och komma dessa till full insigt i att en på billighetens grund fotad förordning, som allmänt efterlefdes, skulle väsentligt bidraga till åvattnets renande, så torde det ej blifva synnerligen svårt att få till stånd en dylik förordning, gällande för samtliga strandegare längs hela vattendraget.

e) **Vissa åtgärder till förekommande af smittosamma sjukdomars spridning.**

Kolerafarsotens vandringståg och den deraf alstrade farhågan att epidemien äfven kunde nå vårt land framkallade inom samhället en del åtgärder för att söka skydda sig mot den fruktade sjukdomen.

På helsovårdsnämndens framställning stälde stadsfullmäktige till dess förfogande ett förslagsanslag af 25,000 kronor för att bestrida de nödvändiga utgifterna vid farsotens eventuella uppträdande.

Helsopolisens förstärkning, såsom i det föregående omnämndts, i och för skärpt kontroll öfver renhållningen, möjliggjorde dess noggranna öfvervakande framför allt i de stadsdelar, der draineringsanordningarne ännu ej äro fullt genomförda.

De närmare af nämnden beslutade detaljanordningarne för att möta en eventuel epidemi innefattas i följande *promemoria*.

I. *Åtgärder, hvilka genast och under alla omständigheter böra vidtagas.*

a) Tillsynen öfver renhållningen såväl inomhus som å gator och allmänna platser skärpes, för hvilket ändamål från och med den 15 instundande April anställas sex extra tillsyningsmän vid helsopolisen, hvilket antal i händelse af behof må af förste stadsläkaren ökas med ytterligare två;

b) skrifvelse aflåtes till drätselkammaren med anhållan *dels* att alla afloppsdiken på stadens mark varda i tid rensade och sedermera hållne i godt stånd och *dels* att de muddringsarbeten, som skola verkställas i stadens kanaler, vallgravven, fattighusån m. m., ordnas så, att de ej utföras under den varmare årstiden utan antingen under våren eller senare på hösten;

c) skrifvelse aflåtes till gatu- och vägförvaltningen med anmodan *dels* att öppna rännstenar i de stadsdelar, som sakna underjordiskt aflopp, så snart som möjligt sättas i sådant skick, att affallsvatten och dylikt utan hinder kan afrinna och *dels* att den del af S:t Eriks torg, som under vintern användes för lossning af färsk sill, varder belagd med asfalt eller cement;

d) skrifvelse till renhållningsstyrelsen aflåtes med anmodan *dels* att fortfarande låta verkställa rengöringen af salutorgen omedelbart efter torgens utrymmande så att arbetet dermed avslutas samma dag, *dels* att låta tömma afträdena och rengöra gårdsbrunnarne två gånger i veckan från och med 1 Maj och *dels* att afhemtningen och bortförandet af sopor, köksafskräden och dylikt verkställas med största försigtighet, så att ej dam uppröres;

e) brandchefen anmodas att så tidigt som möjligt börja spolningen af afloppsbrunnarne;

f) för bakteorologisk undersökning anskaffas nödiga apparater;

g) å ritningarna till sjukbarackerna, hvilka äro afsedda att uppföras å epidemisjukhusets mark, sökes ny fastställelse hos byggnadsnämnden och med byggmästare uppgöres kontrakt om deras uppförande i händelse af behof;

h) å epidemisjukhuset anordnas inrättningar för desinfektion af kolera-uttömningar genom upphettning;

i) för epidemisjukhusets behof anskaffas nödiga sjukvårdspersedlar;

k) anskaffas ytterligare:

en kärrbår,

fyra handbårar,

en vagn för transport af sjuke (beräknad kostnad 900 kronor) och

en vagn för transport af kläder (beräknad kostnad 450 kronor).

l) förste stadsläkaren anmodas att efter samråd med stadens byggnadschef snarast möjligt till helsovårdsnämnden inkomma med förslag till ordnande af afloppet från epidemisjukhuset;

m) skrivelse aflåtes till direktionen för Allmänna och Sahlgrenska sjukhuset med anhållan att derest kolerasjukdom här utbryter och epidemisjukhuset behöfver användas för kolerasjuke, convalescenthemmet måtte ställas till helsovårdsnämndens disposition att användas för inrymmande af sådane personer, som insjuknat i andra smittosamma sjukdomar än kolera;

n) skrivelse till styrelsen för Majornas sjukhus aflåtes med anhållan att, derest kolerasjukdom här utbryter, Majornas sjukhus måtte i händelse af behof ställas till helsovårdsnämndens disposition för att användas dels till inläggning af sådane kolerasjuke från närmaste stadsdelar, som icke lämpligen kunna transporteras till epidemisjukhuset och dels till anordnande derstädes af en kolerabyrå;

o) förberedande åtgärder vidtagas genom förste stadsläkarens försorg för anskaffande å Stampen af lämplig lokal dels för inläggning af sådane kolerasjuke från närmaste stadsdelar, hvilka icke lämpligen kunna transporteras till epidemisjukhuset och dels inrymmande af kolerabyrå;

p) förberedande åtgärder vidtages för anskaffande af lokaler till kolera-byråer utöfver de under mom. n och o här ofvan föreslagna; och föreslås såsom lämpliga lokaler för dylika byråer Carlgrenska skolan vid Stigbergstorget, vakthuset i jernvågen vid Jerntorget, hvarom skrivelse redan aflåtits till drätselkammaren, något hus i närheten af Haga torg, besigtningbyrån i stadshuset samt något hus dels i Redbergslid och dels i närheten af Hedås; och

q) förste stadsläkaren anmodas utarbete förslag till cirkulär om hvad allmänheten har att iakttaga, i händelse kolera härstädes utbryter, börande deri särskildt intagas föreskrifter om begrafning af koleralik.

II. *Åtgärder, hvilka böra vidtagas, då kolera utbrutit å så närbelägen plats, att synnerlig fara för dess hitförande förefinnes.*

a) Skrivelse aflåtes till stadsfullmäktige med anhållan om ett förslagsanslag af tjugofem tusen kronor; och bör i hvarje fall dylik skrivelse före utgången af instundande Maj månad till stadsfullmäktige aflåtas;

b) nattvakt anställes vid Klippans tullstation för att hindra fartyg, som komma från ort, smittad af kolera eller misstänkt för dylik sjukdom, att gå längre upp i hamnen utan föregående besigtning;

c) skrifvelse aflåtes till renhållningsstyrelsen med anmodan att noggrann tillsyn hålles deröfver att ej någon orenlighet från stadens pudrettinrättning vid Skräppekärr utrinnes i Göta elf. Kontroll häröfver anordnas;

d) kungörelse utfärdas att till blandning af latrin ej må användas annat ämne än kalk;

e) särskild lokal anskaffas utmed hamnen för tillfälligt intagande af person, som der häftigt insjuknat i kolera;

f) åtgärder vidtagas för anställande af läkare vid sjukhusen och kolera-byråerna;

g) annons i tidningarne utfärdas för anskaffande af sjukskötare och sjuksköterskor samt sjukbärare; och böra sjukskötare och sjuksköterskor antagas i tillräckligt antal ej blott för sjukhusen utan äfven för vårdande af sjuke i hemmen. Sjukskötare och sjuksköterskor, hvilka ej förr praktiserat, skola före anställningen undergå några dagars öfning t. ex. å sjukafdelningen å Gibraltar. De tillförsäkras för den tid denna öfning pågår extra betalning, som dock ej utfaller förr än de någon tid tjenstgjort såsom sjukskötare eller sjuksköterska. För enskild sjukvård bör helsovårdsnämnden tillse att de erhålla en dagaflöning af fyra kronor;

kortfattad lämplig instruktion för sjukskötare och sjuksköterskor uppgöres af förste stadsläkaren;

h) förberedande åtgärder vidtagas för anskaffande af behöflig personal och materiel vid kolera-byråerna;

i) desinfektionsmedel tillhandahålles genom helsovårdsnämndens försorg kostnadsfritt å flera ställen i staden för obemedlade;

k) cirkulär om hvad allmänheten har att iakttaga i händelse af kolera-farsot utdelas;

l) lämpliga undersökningar för utrönande af vattnets beskaffenhet i Göta elf utanför Skräppekärr anställas.

III. *Åtgärder hvilka böra vidtagas, om kolera här i staden utbrutit.*

a) Epidemisjukhuset utrymmes från andra sjuke än kolerasjuke;

b) sjukhusen i Majorna och på Stampen öppnas;

c) kolera-byråerna öppnas och annons derom införes i stadens tidningar;

d) helsovårdsnämndens byrå hålles öppen hela dygnet;

e) kungörelse med förbud enligt 15 § helsovårdsstadgan om försäljning af otjenliga födoämnen och frukt utfärdas;

f) cirkulär utfärdas till stadens läkare med anmodan att skyndsammast genom telefon å helsovårdsnämndens byrå anmäla inträffande sjukdomsfall i kolera i staden eller dess närmaste grannskap;

g) silfverkällan i Majorna afstänges;

h) kontorsbyggnaden och magasinet Kronan å Jernvägen, om hvilkas

upplåtande till helsovårdsnämndens disposition, skrifvelse redan aflåtits till drätselkammaren, anordnas till bostäder för personer från hus, hvilka såsom smitthärdar för kolera behöfva utrymmas.

Å epidemiska sjukhuset anordnades en *apparat för sterilisering af koleradejektioner* genom ångkokning och visade sig uppfylla sitt ändamål.

En *nedloppsassin* för *desinfektion af allt affallsvatten* med till den samma hörande nya afloppsledningar blef å sjukhuset under eftersommaren anlagd.

Bassinen är af spåntad plank, med botten af stampad betong, afputsad med cementbruk.

Plankväggarna äro så anordnade att de utgöra ytterstommen till de betongmurar, som antagligen framdeles komma att utföras. Bassinen är genom en tät plankvägg indelad i tvenne afdelningar, hvilka hvar för sig kunna aflängas och tömmas. Hvarje afdelning rymmer 13 kub.-meter vatten, och är hvar för sig mer än tillräcklig för allt affallsvatten under ett dygn. Bassinens ena afdelning mottager ständigt spillvatten från inloppsledningen under det att desinfektion verkställes i den andra och tvärtom.

Sjukhusets afloppssystem omändrades i och för denna anordning, så att allt spillvatten afledes genom separata ledningar af saltglaserade stengodsror direkt till desinfektionsbassinen, med undantag af det från administrationsbyggnaden och vestra observationspaviljongen, som på grund af ogynnsamma terrängförhållanden svårligen kunde ske.

De *åtgärder*, som *under smittkopps epidemien* vidtogos till förhindrande af sjukdomens spridning voro i korthet följande:

De insjuknade blefvo genast efter till nämnden inkommen anmälan intagna på epidemiska sjukhuset; de inneboende och sådana som varit i beröring med den insjuknade blefvo omedelbart isolerade på observationsbaracken, för såvidt utrymme derstädes icke saknades. Kläder, möbler och öfrigt bohag afhemtades till sjukhuset i och för desinfektion i dervarande anstalt, hvarefter bostaden underkastades noggrann desinfektion och rengöring.

Vaccinering och revaccinering utfördes på sjukhuset å alla derstädes för observation intagne, samt inom de respektive hemmen å alla, som bodde inom den koppsmittade egendomen. Barnen afhöllos från skolorna under 14 dagar efter skedd desinfektion. De inom samma kvarter och invid samma gata boende familjernas helsotillstånd öfvervakades dagligen i sina hem under fjorton dagars tid genom helsopolisen, som å nämndens byrå genast inrapporterade, så snart misstänkt sjukdomsfall inträffat, hvilken åtgärd för öfrigt visade sig välbetänkt, då derigenom många insjuknade påträffades och deras sjukdom konstaterades i allmänhet tidigare än när anmälan till läkare af in-

träffadt sjukdomsfall varit öfverlemnad åt den insjuknades anhöriga. Under de fem sista veckorna af året voro 965 familjer, eller i medeltal 193 i veckan, på detta sätt underkastade daglig observation i sinä hem.

Åtgärder mot koleran. Med anledning af kongl. förordningen den 14 Juli 1893 angående vissa åtgärder till förekommande af kolerans utbredning bland rikets innevånare, beslöt nämnden den 23 Augusti dels att förordna t. f. förste stadsläkaren till besigtningssman med rättighet för honom att i händelse af behof anmoda en eller flera af stadens distriktsläkare att i sådant afseende honom biträda, dels att till anmälningsbyrå tills vidare använda nämndens egen lokal (Köpmansgatan 5). Sedan underrättelse härom aflåtits till härvarande tulldirektör, telegrafdirektör och postdirektör samt sedan tillkännagifvande genom stadens tidningar meddelats allmänheten, trädde byrån i verksamhet den 24 Augusti och var för anmälningar öppen från klockan 7 förmiddagen till klockan 10 eftermiddagen.

Under byråns verksamhet till den 4 December voro 90 fartyg underkastade daglig inspektion under de fem första dyggen efter ankomsten från kolerasmittad hamn. Ombord besiktigade sjömän utgjorde i medeltal 100 pr dag och å byrån besiktigade resande 50 pr dag.

Kongl. förordningen den 22 September 1893 angående vissa föreskrifter till förekommande af kolerans införande i riket öfver hamn, som icke var kolerasmittad (Finland och Danmark), samt af innehåll, att resande från dessa länder icke fingo landstiga innan de blifvit till sitt helsotillstånd undersökte, orsakade ökade göromål. Alla passagerare å 45 från Danmark anlända ångfartyg blefvo, på grund af denna förordning, ombord undersökte samt försedde med sundhetspass, för att sedermera vara underkastade tre dagars efterbesigtning.

Anmälningsbyrån afsände under sin verksamhet i jemnt tal 1,400 skrivelser till andra byråar inom landet.

Utaf ungefär 2,000 besigtningsskyldiga resande blefvo 257 i och för efterspaning anmälda i poliskammaren; 92 af dessa blefvo inställda, 165 lyckades helt och hållet undandraga sig efterbesigtning.

Med anledning deraf att ett fall af asiatisk kolera konstaterats å ångaren »Olof Wijk» efter dess ankomst till Göteborg, aflät nämnden (den 6 Oktober) till kongl. medicinalstyrelsen en skrivelse, hvori nämnden, med förmälan, att svårighet förefanns att i härvarande hamn verkställa den i kongl. förordningen den 19 Mars 1875 föreskrifna rening och desinfektion af fartyg, ombord å hvilket efter ankomsten till hamnen förekommit fall af kolera, anhöll, att kongl. styrelsen ville meddela nämnden rättighet att hänvisa dylikt fartyg för undergående af erforderlig desinfektion till karantänsplatsen vid Känso. Kongl. styrelsen godkände den föreslagna åtgärden.

Stadens *desinfektionsinrättning* har under året varit mycket strängt anlitad, särskildt med anledning af den pågående smittkoppsepidemien. Den har visat sig vara långt ifrån tillräcklig. För att kunna desinfektera den mängd kläder som varit nödvändigt, har man varit nödsakad att lasta vagnen mer än önskligt varit, hvaraf följden blifvit, att en större mängd kläder lidit skada än som säkerligen varit förhållandet, derest utrymmet varit tillräckligt. Er-sättningsanspråken hafva ock blifvit i proportion derefter. För kläder och öfrige effekter, som genom desinfektion skadats, har nämnden under året ut-betalt 13,311 kronor.

Af helsopolisen hafva i smittade hem gjorts 1,862 *desinfektioner*, hvaraf 1,031 boningsrum, 537 kök, 147 vindar och 147 källare.

Vaccinationen handhafves af vaccindepotföreståndaren. Nämnden har liksom under föregående år beviljat ett anslag af 300 kronor för dess be-främjande.

För ett bättre ordnande för framtiden af vaccinationen, som under de sednare åren här i staden i så hög grad försummats, att knappt en tredjedel af då födda barn anmälts vara vaccinerade samt för att allmänhetens förtro-ende till vaccinationen måtte ökas och verkställda vaccinationer fullständigare anmälas, beslöt nämnden (den 5 Oktober) att uppdraga åt tvenne af stadens läkare att hvar inom sitt distrikt handhafva skyddskoppypningen. På grund häraf ingick nämnden till stadsfullmäktige med anhållan om ett anslag af 1,000 kronor för att till aflöning åt desse läkare användas. Framställningen vann stadsfullmäktiges bifall. De med anledning härutaf vidtagna åtgärderna tillhöra nästa årsberättelse.

Nedanstående sammanställning utvisar förhållandet mellan antalet födde och anmälde vaccinerade:

	Antal födde.	Vaccinerade.
1888	3,317	905
1889	3,200	965
1890	3,374	1,229
1891	3,459	1,263
1892	3,269	1,509
1893	3,403	3,128

Antalet personer, under året revaccinerade, uppgår enligt till nämnden ingångna anmälningar till 19,000; det verkliga antalet torde vara icke obe-tydligt större.

Prostitutionens öfvervakande tillhör allmänna polisen.

Andre stadsläkaren doktor L. Sellbergs rapport till helsovårdsnämnden meddelar följande:

Vid början af år 1893 utgjorde

a) *antalet* af å polisens lista inskrifna i staden sig uppehållande *prostituerade* kvinnor 116

Under loppet af år 1893

återkommo, förr inskrifna 41
blefvo af poliskammaren ålagda allmän besigtning 35

Summa prostituerade 192

Vid början af år 1893 utgjorde

b) *antalet* kvinnor, hvilka underkastat sig sundhetsbesigtning enligt 2 artik. § 5 af för besigtningebyrån gällande stadgar 1

Under loppet af år 1893

hafva underkastat sig sundhetsbesigtning enligt ofvanskrifne stadgar 4
hafva dessutom vid gifven anledning blifvit besigtigade, men hvilkas regelmässiga besigtning förklaras bero af deras framtida uppförande (af hvilka 24 voro med venerisk smitta behäftade) 73

Summa besigtigade, men ej inskrifna kvinnor 78

Hela antalet af under året besigtigade kvinnor har utgjort 270

Vid slutet af år 1893 voro

α) af de prostituerade kvinnorna:

af poliskammaren befriade från besigtningsskyldighet 22
afvikne från staden 38
häktade eller dömda till tvångsarbete 14
intagna å fattigvården 2
intagna å Waterloo 1
allidna 3
kvarvarande 112

β) af dem, hvilka underkastat sig sundhetsbesigtning enligt 2 artik.

§ 5 af stadgarne för besigtningebyrån:
ålagda allmän sundhetsbesigtning 3
afvikna 2
kvarvarande 0

Antalet verkställda besigtningar uppgår till 8,501
(mot 9,370 år 1892)

Antalet till kurhuset *remitterade* kvinnor uppgår till 81
af hvilka 60 remitterats en gång och 21 två eller flera gånger, så att hela antalet remisser utgjort 126
(mot 128 år 1892).

Sjukdomstabla.

1893.	Dröppel	Bulnad å köns- delarne (Bartholi- nitis + Bubo)	Sår af obestämd natur	Sjanker	Syfilis	Summa
Januari	2	—	—	4	3	9
Februari	2	1	—	13	3	19
Mars	2	—	1	4	2	9
April	2	—	—	6	1	9
Maj	4	—	—	6	5	15
Juni	7	—	2	—	3	12
Juli	1	—	—	4	4	9
Augusti	1	—	—	5	4	10
September	1	2	—	6	—	9
Oktober	6	1	—	3	1	11
November	—	—	—	1	3	4
December	3	1	—	2	4	10
Summa	31	5	3	54	33	126

f) **Matvaruhandeln.** Angående matvarukontrollen, såväl beträffande varor som lokaler, der sådana saluhålles, hänvisas till

Stadsveterinärens årsberättelse.

För kontrollen öfver handeln med födoämnen ha tillsyningsmännen under år 1893 verkställt tillsammans 53,325 besök och besigtningar, hvaraf å torg 5,165 (å Kungstorget 1,601, å Grönsakstorget 980, å Fisktorget 1,347, å Masthuggstorget 577, å Stigbergstorget 411 och å Kusttorget 249), å Kustens fiskbrygga 101, i slagterier 882, i charkuteriverkstäder och korffabriker 3,663, i salubodar för födoämnen 25,155, i upplagsmagasiner 6,883, i bagerier 2,128, i spisningslokaler 1,754, å fartyg och båtar, hvarå kött, fisk m. m. pläga hittransporteras 4,022 samt å jernvägarnes godsmagasiner 3,572 (å Statens 1,232, Bergslagernas 1,096 och Vestkustbanans 1,244).

Förutom besigtningar å dessa platser i och för efterspaning af odugliga födoämnen eller öfvervakande, att matvaror på ett snyggt och renligt sätt blifvit förvarade och behandlade samt att snygghet iakttagits vid beredning af matvaror, ha tillsyningsmännen äfven uträttat en del andra arbeten såsom inköp och undersökning af mjölkprof samt öfvervakat oskadliggörandet af en del odugliga födoämnen.

Vid sina inspektioner ha tillsyningsmännen dagligen gjort anteckningar öfver tillförselns storlek af nötkreaturs- och hästkött samt kalv- och fårkroppar, och ha till mig månadtliga rapporter deröfver blifvit aflemnade. I tabell 8 meddelas ett sammandrag af dessa, utvisande antalet hela fall nötkreaturskött samt kalv- och fårkroppar, som af dem blifvit undersökta. Af kalv- och fårkroppar undkomma naturligtvis en del helsopolisens undersökning, ity att sådana smärre djurkroppar af mjölkbud m. fl. direkt försäljas till hushållen utan att förut ha varit torgförda. Äfven å tider, då ingen helsopolis har tjänstgöring å torgen, pläga sådana understundom torgföras. En mindre del nötkreaturskött torde nog också undgå helsopolisens räkning och undersökning, enär charkuterihandlande isynnerhet under sommarmånaderna, då de dagligen behöfva för sina affärer färskt kött, påtinga af landtslagarne köttfall, som direkt föras till charkuteriverkstäderna. De i tabellen anförda siffror äro således att betrakta såsom endast minimisiffror af hvad som här under året af dessa köttslag konsumerats. Af tabellen synes således bland annat, att under året här minst 21,504 hela fall nötkreaturskött, 29,512 kalv- och 31,656 fårkroppar varit saluhållna. Tillförseln af nämnda köttslag utgjordes under år 1892 af respektive 19,378, 32,099 och 33,548 eller 2,126 flera hela fall nötkreaturskött år 1893 mot året derförut, men 2,587 kalv- och 1,892 fårkroppar mindre än under år 1892. Tillförseln af dessa köttslag har fortfarande varit störst å lördagarne och meddelas här nedan en öfversigt deraf under de olika dagarne af år 1893.

	Storboskap.	Kalkkroppar.	Fårkroppar.
Måndagar	264	116	153
Tisdagar	1,738	3,332	2,321
Onsdagar	5,114	5,654	6,593
Torsdagar	447	683	462
Fredagar	2,790	6,479	4,934
Lördagar	11,151	13,248	17,193

Den stora ökningen i tillförseln under året af nötkreaturskött har berott på årets kläna höskörd, hvarigenom man ej sett sig i stånd att vinterföda så stort antal djur, hvilket ock bäst synes deraf, att under sista halfåret vid jämförelse med samma tid året förut icke mindre än 1,880 flera fall nötkött här torgfördes. Ett icke obetydligt antal flera hästar ha ock för den dåliga höskördens skull under året fått släppa lifvet till. Då enligt helsopolisens beräkningar år 1892 här saluhöllos 748 fram- och 788 bakparter hästkött, ha under år 1893 de förras antal utgjort 841, och de sednares 934 eller 93 flera fram- och 145 flera bakparter än under år 1892. Förutom dessa ha också ett icke obetydligt antal dylika blifvit nedskurna och saltade för att

sedermåra här försäljas i rökadt tillstånd, och ha äfven en del blifvit förarbetade till korf. Någon uppgift å det antal, som på så sätt blifvit använda, har icke kunnat förskaffas.

Af fläsk ha under året å härvarande besigtningabyrå blifvit undersökta 21,635 hela, 1,268 halfva och 17,736 stycken eller 605 hela fläsk och 2,342 stycken mindre än under år 1892. Af halfva fläsk ha dock under året 217 flera än under år 1892 blifvit undersökta. Af styckena voro af tyskt ursprung 52, af amerikanskt 123 och af svenskt 17,221, hvaraf allra största delen utgjorts af vid härvarande engelska svinslakteri slagade svin, hvilka blifvit bland stycken upptagna, enär största delen af svinkropparne exporteras och endast smärre delar såsom hufvud, fötter m. m. här försäljas. Vid jämförelse med år 1892 synes, att konsumtionen af amerikanskt fläsk under året här i staden varit mycket obetydlig. Till undersökning ha nemligen under året icke flera än 123 amerikanska fläksidor varit inlemnade mot 2,737 år 1892 eller 2,614 stycken mindre detta år mot året derförut.

Vid sina inspektioner ha tillsyningsmännen i 1,296 fall påträffat födoämnen af felaktig beskaffenhet, hvilka blifvit afförda till köttbesigtningabyrån för närmare undersökning. Af dessa ha 1,154 blifvit totalt kasserade. Öfriga 142 stycken, som utgjorts af djurkroppar med delvisa sjukliga förändringar, ha fått försäljas, sedan först alla sjukliga delar blifvit aflägsnade. Förutom dessa af helsopolisen anhållne felaktiga födoämnen ha äfven under året 1,174 sådana varit frivilligt inlemnade till undersökning, hvilka utgjorts af nödslagade djur eller sådana, hos hvilka sjukliga förändringar vid slagningen blifvit iaktagna eller ock sjukliga djurdelar. Deraf ha 147 blifvit totalt kasserade och öfriga 1,027 förklarade användbara, dock först efter sedan alla sjukliga delar blifvit frånskurna. Inalles ha således å byrån 2,470 felaktiga födoämnen under året varit föremål för undersökning och ha dessa utgjorts af:

359 hela fall nötkreaturs-, 44 fall häst- och 10 fall elgkött, 1 rådjurs-, 20 får-, 81 kalv- och 635 svinkroppar, 154 spädgrisar, 1 parti får-, 9 partier nöt- och 5 partier svinkött, 1 hare, 1 parti kaffe, 1,141 inelfvor och 8 partier ägg.

I 2,391 fall (1,137 frivilligt aflemnade och 1,254 af helsopolisen anhållna) ha varorna utgjorts af nödslagade djur eller sådana, hos hvilka efter slagningen sjukliga förändringar iakttagits eller ock sjukliga djurdelar i 32 fall (6 frivilligt aflemnade och 26 af helsopolisen anhållne) af i förruttelse stadda födoämnen och i 47 fall (31 frivilligt aflemnade och 16 af helsopolisen anhållne) af sjelfdöda djurkroppar.

I 1,301 fall ha varorna befunnits till människoföda helt och hållet otjenliga samt ha dessa tillika med de delar, som blifvit frånskilda sådana

sjuka djurkroppar, som sedermera fått försäljas, blifvit under helsopolisens tillsyn oskadliggjorda.

De totalt kasserade varorna ha utgjorts af 36 hela fall nötkreaturs- och 17 fall hästkött, 8 får-, 40 kalf- och 27 svinkroppar, 7 spädgrisar, 1 mindre parti får-, 9 mindre partier nöt- och 5 mindre partier svinkött, 1 parti kaffe, 1,141 inelfvor och 8 partier skämda ägg eller tillsammans 401 stycken.

I nedanstående tabell lemnas en öfversigt öfver antal och beskaffenhet af de hela i ett eller annat hänseende felaktiga djurkroppar, som under året varit föremål för undersökning å byrån.

Djurslag.	Antalet hela djur- kroppar.	Frivilligt till undersökning aflemnad.		Af helsopolisen anhållna.		S u m m a	
		Användbar.	Till mensko- föda ofjenlig.	Användbar.	Till mensko- föda ofjenlig.	Användbar.	Till mensko- föda ofjenlig.
Storboskap	359	222	26	101	10	323	36
Kalf	81	14	10	27	30	41	40
Får.....	20	4	6	8	2	12	8
Svin (vuxna).....	635	608	27	—	—	608	27
Spädgris	154	147	7	—	—	147	7
Häst	44	26	16	1	1	27	17
Elg	10	6	—	4	—	10	—
Rådjur	1	—	—	1	—	1	—
	1,304	1,027	92	142	43	1,169	135

Orsaken till kassationen af de hela fallen nötkreaturskött har i 11 fall varit vattusot, i 5 allmän tuberkulos, i 2 pyæmi, i 4 septikæmi, i 1 buk-
hinneinflammation, i 3 hæmoglobinuri med ett af fallen kompliceradt med
osteomalaci och ett med lifmoderinflammation samt i 6 fall andra sjukdomar,
hvarvid köttet företett ett osmakligt utseende eller varit illaluktande. I 4 fall
har köttet härstammat från sjelfdöda djur. Att vid köttkontrollen bli befriad
från undersökning af kött efter djur, som varit sjelfdöda, borde man åtmin-
stone kunna vänta, men är tyvärr så ej förhållandet, ty årligen hitföres till
undersökning icke allenast dylikt såväl af nötkreatur som af andra djurslag,
utan äfven sådant, som på grund af sjukdom mången gång har ett vämjeligt
utseende, att hvem som helst bör kunna inse, att det är alldeles odugligt till
menniskoföda. Det erfordras en viss fräckhet att inkomma med dylika varor

till undersökning, men landtmän finnas dock, som i hög grad ega denna egen-
skap, parad med snikenhet. Som de veta, att besigtningen af sjukt kött, som
frivilligt aflemnas å byrån, sker kostnadsfritt, blir mången deraf frestad att
åtminstone göra ett försök, ty måhända tänka de, kan ju någon af dem upp-
diktad historia om nedslagningsorsaken och djurets sjukdom vid besigtningen
godtagas och köttet blifva godkändt. De veta sig ej riskera annat än att få
borttransportera för nedgräfvning det odugliga köttet och att bli förebrådda
derför att de inkommit med dylik vara, men känner sig allmogen temligen
stålsatt deremot. Då de se, att det ej lyckas dem få varan godkänd, erkänna
de i vanligaste fall sanningen och kunna ej heller förneka, att de redan
sjelfva ansett varan oduglig, ehuru vanligtvis någon bekant enligt deras upp-
gift sökt rubba dem ur den tron och öfvertalat dem göra åtminstone ett
försök. Kött efter för sjukdom nedslagtade djur vilja landtmännen ej sjelfva
förtära äfven om det förklaras användbart, utan bortslumpas hellre köttfallen
i staden till billigt pris.

Två gånger under året ha till mig inlemnats blodprof för mikroskopisk
undersökning, hvilka härstammade från här i trakten i mjeltbrand insjuknade
nötkreatur. Å ett ställe hade en ko dött samt å ett annat en ko dött och
en blifvit nedslagtad. Den senare hade man tänkt införa hit till försäljning
innan man fick klart för sig, af hvilken sjukdom djuret var angripet. Hos
sjelfva köttet, som jag var i tillfälle få se hos djuregaren, kunde inga andra
sjukliga förändringar märkas, än att en del lymfkörtlar voro röda till färgen
och att i njurarnes substans förefunnos punktstora blödningar. Såsom här-
stammande från ett nödslagtadt djur syntes köttet något blodfullare än sådant
efter friskt djur, som blifvit ordentligt slagadt. Hos inelfvorna deremot på-
träffades de för sjukdomen mjeltbrand karakteristiska kännetecknen. Köttet
efter samtliga dessa djur har genom länsveterinärens försorg blifvit å nämnda
egendom författningsenligt oskadliggjordt.

Med det fall, då köttet efter ett nedslagtadt mjeltbrandssjukt kokreatur
under år 1892 (se årsberättelsen för samma år) inlemnades å byrån till un-
dersökning, ha således under de 2:ne sednaste åren 4 fall af mjeltbrand
ypat sig i trakten bland nötboskapen och måste man derföre vid kontrollen
af sjukt kött alltid iakttaga den största försigtighet, isynnerhet som köttet
efter ett af mjeltbrand angripet djur, som nedslagtats, ej företer några spe-
ciella sjukliga förändringar, hvarpå man kan igenkänna detsamma. Då nu
inelfvor nästan aldrig medhafvas efter nödslagtade djur, utan man fastmera
äfven söker fränkilja alla synbara sjukliga delar af köttet, innan man inför
det till undersökning och i vanligaste fall uppgifves ett hastigt sjukdomsför-
lopp, hvarpå man kan få anledning misstänka mjeltbrand, kan lätt tänkas,
huru ytterst svår kontrollen mången gång under sådana förhållanden måste

vara. Svårast är kontrollen dock under vintertiden, då de inlemnade sjuka köttfallen äro genomfrusna eller då man försigtigtvis endast inlemnar en fjerdepart eller ännu mindre del af det nödslagtade djuret, hvarvid man naturligtvis ej väljer den, som ser sämst ut. Hvad fläsk beträffar, händer ock, att man företager sig att en tid förut salta den sjuka eller sjelfdöda svinkroppen, på det att dess utseende derigenom skall komma att förbättras. Ytterst svårt är ock att om kött efter nödslagtade djur, som varit slagtrade endast en eller annan timme före inlemnandet och innan stelhet inträdt i väfnaderna, fälla ett säkert omdöme. Alla dessa omständigheter synas tydligt visa, huru nödigt det är, att kontrollen blir ordnad på ett mera tillfredsställande sätt såsom bäst kan ske, om all kontroll blir förlagd till sjelfva slagtningsstillfället i ett offentligt slagthus, samt att, då sådant blifvit inrättadt, kött efter sjuka djur ej bör få saluhållas inom samhället med mindre de varit slagtrade i kommunens slagthus och derstädes godkända af vederbörande besigtningssman. Endast der kan nemligen en fullt tillfredsställande kontroll ske, då djuren såväl före som efter slagtningen blifva undersökta.

Af kalkkroppar ha 7 kasserats för förskämning och 19 för sjukdom. 14 ha varit ofödda och blifvit vid slagtningsstillfället af helsopolisen anhållna i stadens slagthus.

Samtliga 8 fårkroppar ha kasserats för sjukdom, som i de allra flesta fallen varit vattusot.

Af svinkroppar har 1 kasserats för trikinsjukdom, 3 för vattusot, 1 för rödsjuka, 2 för allmän tuberkulos med affektion af ryggkotor, ref- och bröstben samt i ett af fallen äfven bogbladet, 1 för höggradig gulsot, 1 för uræmi, 4 för andra sjukdomar, hvarvid fläskan företett ett osmakligt utseende eller varit illaluktande. Det trikinösa fläsket var från Björketorp socken i Elfsborgs län. 14 stycken fläsk ha förskrifvit sig från sjelfdöda djur, och ha de flesta deraf dött under jernvägstransport hit till engelska svinslagteriet, som hos helsopolisen också anmält dem till oskadliggörande. Af spädgrisar ha 6 kasserats för sjukdom och 1 för det den varit sjelfdöd.

Af hästar ha 4 för sjukdom nedslagtade och 17 sjelfdöda under året blifvit under helsopolisens tillsyn hos hästslagtarne oskadliggjorda. Liksom under flera föregående år ha hästslagtarne sjelfva, då de inköpt hästkadaver för fettutsmältning, anhållit, att helsopolis hos dem måtte få öfvervaka kokningen. Det kokta köttet har sedermera användts till svinföda. Som det icke allenast medfört besvär för helsopolisen att vid anmälan infinna sig hos hästslagtarne för öfvervakande af kadavrens oskadliggörande, enär 2:ne af stadens 3:ne hästslagtare äro boende några kilometer utom stadens område, utan det äfven dessutom är mycket olämpligt att personer, som tillika idka korftillverkning, i sina slagthus afslagta och förvara kadaver tillsammans med

kött efter slagtrade friska djur, har jag mot slutet af året ombedt samtliga hästslagtare att ej vidare inköpa dylika, hvilket de ock lofvat, att de ej skulle göra. Hända skulle ju dessutom kunna, att ett mjeltbrandssjukt häst- kreatur skulle kunna komma att af dem inköpas, hvilket genom den använda slagredskapen skulle kunna bibringa äfven ett friskt kött sundhetsvådliga egenskaper.

De 27 i tabellen, såsom till människoföda användbara, antecknade häst- köttfallen ha varit efter hästar, som måst nedslagtas för benbrott.

Af inelfvor ha 5 kasserats för förskämning och 1,136 för sjukliga för- ändringar såsom tuberkulos, parasiter, varbildning, inflammation m. m.

Af i stadens slagthus under året slagtrade 593 storboskap, 578 gödkalf- var och 59 får, har helsopolisen funnit skäl till anmärkningar mot 102 före- mål. De flesta anmärkningarne ha gällt sjuka inelfvor efter de slagtrade djuren, och har dessas antal utgjort 75 stycken (43 nötkreaturslungor, 26 nötkreaturslefrer, 2 komjeltar, 1 kojufver, 1 kohjerta, 1 koväm och 1 får- lefver). Dessutom ha 14 nötkreatur efter slagningen befunnits behäftade med sjukliga förändringar, hvaraf hos 10 tuberkulösa förändringar förefunnits.

13 ofödda kalkkroppar ha ock vid slagtningsstillfället blifvit oskadliggjorda.

Bland de i slagthuset anhållna inelfvorna ha 53 (42 nötkreaturslungor, 8 nötkreaturslefrar, 2 komjeltar och 1 koväm) varit tuberkulösa.

Af de tuberkulösa lungornas antal synes således, att af samtliga i slagt- huset slagtrade nötkreatur 7 % varit angripna af lungtuberkulos. Hos 1,7 % ha tuberkulösa förändringar förefunnits hos bröst- och bukhinnorna eller en- dera deraf.

I nedanstående tabell lemnas en uppgift å alla de föremål, som under året påträffats behäftade med tuberkulösa förändringar.

Af tabellen synes således bland annat, att under året 105 fall nötkrea- turskött varit behäftade med tuberkulösa förändringar hos bröst- och buk- hinnor eller endera deraf, hvilket utgör 0,5 % af hela här under året salu- hållna köttfall. Ett jmförelsevis litet antal tuberkulösa nötkreaturslungor ha under året af helsopolisen anhållits, hvilket berott derpå, att de flesta hem- slagtare numera lärt sig igenkänna dylika och medtaga dem ej till staden. Om man frånräknar de 42, som af helsopolisen anhållits i stadens slagthus, ha endast 46 dylika af landtslagtarne blifvit hit införda, hvarvid 31 påträffats å torg, 1 i upplagsmagasin, 2 å jernvägsstation och 12 i korffabrik, hvilka sednare blifvit direkt inlemnade dit af landtslagtarne på deras inresa till staden. För några år sedan var ej så ovanligt, att å torg och i korffabriker årligen påträffa ett hundradetal dylika å hvardera af dessa ställen.

Hos svinkroppar ha tuberkulösa förändringar påträffats hos 378 eller hos 0,97 % af samtliga undersökta; och ha de tuberkulösa processerna van-

	Frittilligt afhennade till undersökning.	Af helsopolisen anhållne.							S u m m a.
		Å torg.	I slagteri.	I upplagsmagasin.	I handelslokal.	I korffabrik.	Å jernvägsstation.	Å fartyg.	
Storboskap	64	15	10	—	1	—	13	2	105
Svinkroppar	378	—	—	—	—	—	—	—	378
Nöt- kreaturs-	lungor	1	31	42	1	—	12	2	89
	lefver	1	3	8	—	—	—	—	12
	jufver	1	—	1	—	—	—	—	2
	mjeltar	—	—	2	—	—	—	—	2
	våmmar	—	—	1	—	—	—	—	1
Svin-	lungor	1	—	275	—	—	13	—	289
	lefrar	10	2	29	—	—	1	—	42
	hjerta	—	—	1	—	—	—	—	1
	mjeltar	—	—	2	—	—	—	—	2
Summa	456	51	371	1	1	26	15	2	923

ligast påträffats i de submaxillära lymfkörtlarna. De flesta tuberkulösa svinkropparne eller 263 stycken (1,6 %) ha påträffats bland svin, slagtrade vid härvarande engelska svinslagteri och hvilka mestadels blifvit inköpta från mejerier i Vestergötland och Halland. Af traktens hemslagtare ha 91 och af bönder samt kommissionärer 24 dylika blifvit inlemnade.

I och för undersökning, om de varit vattenspädda, ha under året 578 mjölkprof (167 oskummad och 411 skummad mjölk) blifvit inköpta. Af dessa ha å torg inköpts 161 (58 oskummad och 103 skummad mjölk) samt i mjölkmagasiner 417 (109 oskummad och 308 skummad mjölk).

Ett af de å Kungstorget inköpta skummjölksprofven visade vid den förberedande undersökningen en ovanligt låg egentlig vigt, hvarföre detsamma aflemnades till stadskemisten för närmare undersökning. Det befanns innehålla 0,27 % fett, 7,51 torrsbstans (incl. fett) och hafva en egentlig vigt vid + 15 % af 1,028, med anledning hvaraf det förklarades vara vattenspädt.

Göteborgs mjölkkontrollkomite har under året slutat sin verksamhet, enär den ende under kontroll stående ladugården, Aspenäs, den 1 Juli upphörde med sin mjölkhandel här i staden. Angående fetthalten i de under första halfåret från denna ladugård af stadskemisten undersökta mjölkprofven må meddelas, att af 148 undersökta prof befanns medelfetthalten vara 3,41 %.

2 af profven höllo	2,8	%	fett
8 » » »	3,0	»	»
16 » » »	3,1	»	»
17 » » »	3,2	»	»
16 » » »	3,3	»	»
29 » » »	3,4	»	»
21 » » »	3,5	»	»
16 » » »	3,6	»	»
7 » » »	3,7	»	»
9 » » »	3,8	»	»
5 » » »	3,9	»	»
2 » » »	4,0	»	»

Charkuteriverkstädernas antal utgjorde vid årets slut 27 och befunnos dessa vara i tillfredsställande skick. Förutom öfver dessa har helsopolisen äfven utöfvat kontroll öfver 2:ne dylika som äro belägna å Gårda, enär innehafvarne här i staden förhyra butiker, i hvilka de afyttra varor, som tillverkas å Gårda. Inom staden finnes dessutom 4 korftillverkningslokaler, der endast korf och syltor af inelfvor och hufvudkött beredas. Å dessa ställen liksom i charkuteriverkstäderna verkställer helsopolisen täta besök för öfvervakande, att endast sunda varor användas vid korfberedningen samt att renlighet iakttagits i lokalerna och vid tillverkningen.

Vid årets slut försåldes kött, fläsk och korfvaror inom staden i 155 butiker. Af dessa voro 121 belägna i saluhallen och Bazar Alliance och 34 å skilda ställen i staden. Samtliga dessa lokaler voro snygga.

Bageriernas antal utgjorde vid slutet af året 191. I 93 af dem bakades endast husbröd, i 75 endast tebröd och i 23 bägge sorterna. I 136 fall var lokalen belägen ofvan jord och i 55 fall i källarevåning. Bageriet var i 90 fall sammanhängande med bostaden. I 101 fall var bostaden belägen utom bageriet. 168 af bagerierna ha af helsopolisen antecknats såsom snygga och 23 såsom hafvande varit af medelmåttig snygghet. Under året ha 35 af bagerierna på helsopolisens tillsägelser i ett eller annat hänseende undergått reparation. Arbetarepersonalen vid samtliga bagerierna utgjordes af 705 personer.

Mjölkförsäljningslokalernas antal utgjorde vid slutet af året 422, hvaraf 292 voro belägna ofvan jord och 132 i källarevåning. I 280 fall var bostaden sammanhängande med lokalen och i 142 fall belägen utom densamma. 381 af lokalerna ha blifvit antecknade såsom snygga och 41 såsom hafvande varit af medelmåttig snygghet. I 416 af dem försåldes grädde, i 156 oskummad mjölk och i 421 skummjölk. I högst få af lokalerna försåldes enbart mjölk, utan omfattar handeln äfven bröd, specierier m. m. 18 mjölkförsälj-

ningslokaler ha under året öppnats i nybyggda hus och 16 nya dylika i gamla hus. 62 af lokalerna ha under året på helsopolisens tillsägelser i ett eller annat hänseende blifvit reparerade.

g) **Kemiska analyser.**

Stadskemistens årsberättelse för år 1893.

Under året hafva följande 3,029 föremål inlemnats till laboratoriet för undersökning:

	Antal prof.		Antal prof.
Hvetemjöl	1	Kaffe	1
Barnkex	1	Dricksvatten	35
Barnmjöl	1	Kolsyrade läskvatten	14
Potatis	1	Ångpannevatten	10
Ärter, konserverade	7	Vatten för andra tekniska ändamål	4
Champignoner, konserverade	1	Jern	17
Ost	2	Koppar	1
Smör	18	Cementkoppar	2
Ister	1	Tenn	25
Äggula	1	Förtening	16
Socker	6	Stanniol	2
Choklad	1	Klockmetall	1
Sylt	1	Hvitmetall	1
Komjolk, oskummad	512	Ferrokrom	1
» skummad	3	Charge	1
Kvinnomjolk	40	Svafvelsyra	2
Grädde	6	Kalkvatten	1
Honing	1	Lutpulver	2
Sockersirap	10	Lutsurrogat	1
Stärkelsesirap	1	Pottaska	4
Bärsaft	1	Kaliumklorat	3
Matolja	1	Soda	2
Öl	17	Koksalt	3
Punsch	2	Saltlake	1
Vin	6	Glaubersalt	2
»Ojäst drufsajt»	2	Konserveringsalt	1
Saffran	2	Salmiak	3
Senap	1	Aska, bykes-	1

	Antal prof.		Antal prof.
Aluminiumsulfat	7	Olja för konstostfabrikation	1
Alunkakor	1	Linolja, rå	4
Mönja	3	» kokad	2
Blyhyposulfit	2	Hvaltran	3
Emaljer	55	Torsklefvertran	2
Glasyrer	5	Benolja	1
Vinsyra	2	Maskinolja (vanligtvis blandning af fet olja och maskinolja) ...	6
Ättiksyra	3	Cylinderolja	20
Ättika och ättiksprit	18	Spindelolja	2
Träsprit	4	Skifferolja	1
Benzin	3	Gasberedningsolja	1
Aseptin	1	Mineralolja för smörjning, andra slag	10
Kassiatin	1	Hartsolja	1
Bittermandelolja	1	Fotogén	30
Stärkelse	7	Oleinsyra	2
Såpa	6	Terpentinolja	2
Tvål, vanlig	1	»Holzöl»	1
Kalktvål	1	Tallbarrolja	1
Prässjäst	55	Marmor	2
Jästpulfver	1	Flusspat	1
Bär-extrakt	1	Fältspat	2
Ostlöpe	5	Myrmalm	1
Ostfärg	7	Brunsten	1
Smörfärg	5	Zinkblende	2
Tryckfärg	1	Svafvelkis	7
Färg, andra slag	1	Kopparkis	1
Sockerkulör	2	Brokig kopparmalm	1
Desinfektionsmedel	1	Bly-silfver-malm	3
Stenkolstjära	1	Spetsglans	2
Karbolineum	61	Mineral, andra slag	5
Koks	3	Hvetekli	4
Benkol	1	Rågli	3
Trämassa	757	Fiskfodermjöl	1
Tjärpapp	3	Rapskaka	5
Talg	9	Linfrökaka och linfrömjöl	5
Bomolja	79		
Rofolja	7		

	Antal prof.		Antal prof.
Linfröaffall	1	Bomullstrassel	2
Sillguano	60	Tjärdref	1
Sillganer, torkade	6	Halm	2
Pudrett	4	Trä	1
Benmjöl	3	Arsenikprof	828
Kalisalt	1	Isolerings-cementin	3
Svafvelsyrad ammoniak	2	Isoleringsrör	1
Superfosfat	3	Pannsten	2
Tomasfosfat	2	Smörja afsatt i en ångcylinder	1
Sand	2	»Hår-renovator»	1
Lera	1	Råttpilller	1
Mergel	1	Färgkriter	1
Torf	1	Plommonkärnor.....	1
Väfnad (trådämnets ursprung) ...	8	Liar.....	1
» (färgens beskaffenhet)	2	Saccharometer	1
» (impregneringsmedlet)	2	Urin	19
» sönderfräti	1	Magsäck från människa	1
Garn (trådämnets ursprung)	1		
		Summa prof	3029

Bland dessa prof hafva en del — nära ett hundratal — af mig för undersökning anskaffats.

Det stora flertalet analyser (69 %) utgöras af:

<i>arsenikprof</i>	27 %
<i>trämasseanalyser</i> (endast fuktighetsbestämningar)	25 %
och <i>komjölkanalyser</i> (nästan uteslutande fettbestämningar med laktokrit)	17 %

Dernäst komma analyser af:

bomolja.....	2,6 %
karbolineum	2,0 »
sillguano	2,0 »
emaljer	1,8 »
präsjäst	1,8 »
kvinnomjöl	1,8 »
dricksvatten	1,2 »
fotogén	1,0 » o. s. v.

Om några bland analysföremålen är jag i tillfälle att meddela några närmare uppgifter.

På hälsovårdsnämndens uppdrag hafva ett prof barnkex och ett prof barnmjöl blifvit undersökta. Det förra var åtföljdt af ett tryckt prospekt,

innehållande bland annat följande: »Dr Carry Mc. Diltons Äkta Barnkex. — — — Diltons äkta Barnkex uppfunnet 1870 af den berömda amerikanska barnläkaren d:r Carry Mc. Dilton i Boston, är det enda slag af barnmatspreparater, som verkligen motsvara sitt ändamål — — — — Ansedda in- och utländska auktoriteter — — — — hafva enstämmt erkänt Mc. Diltons Barnkex för att vara outhärligt i alla familjer, som vilja uppfostra sunda och kraftiga barn. — — — — Den stora prisbilligheten — — — — har gjort, att — — — — barnkex nu finnes spridt öfver nästan hela den civiliserade världen — — — — Otaliga rekommendationer och tacksägelseskrifvelser — — — —». Profvet hade blifvit inlemnadt till hälsovårdsnämnden af en handlande härstädes, hvilken för öfrigt meddelat, att denna Diltons barnkex hos honom rönt stark efterfrågan, *innan han hade något att sälja af varan*; men då han i följd af denna efterfrågan senare genom fabrikantens ombud, som infunnit sig hos honom, skaffat sig lager af varan, då fans det icke någon vidare, som ville köpa af den. Priset å Diltons barnkex är 1 krona per paket. Hvarje paket innehåller fyra kakor af rektangulär form, ungefär fyra mm. tjocka; hvarje kaka är afdelad i fem afdelningar (= 5 kex). I det undersökta paketet vägde kakorna 1) 49,05, 2) 43,30, 3) 41,03, 4) 40,23, summa 173,61 gr. 1 kg. barnkex kostar alltså 5 kr. 76 öre. Den å profvet anställda kemiska analysen gaf följande resultat:

ägghviteämnen ¹⁾	9,38 %
fett	1,93 »
lösliga kolhydrat ²⁾	28,00 »
olösliga kolhydrat ³⁾	46,89 »
cellulosa ⁴⁾	0,52 »
fri syra beräknad som mjölksyra ⁵⁾	0,63 »
mineralämnen	1,00 »
vatten.....	11,65 »
	<hr/>
	100,00 %

De lösliga kolhydraten syntes till allra största del bestå af rörsocker. De olösliga kolhydraten utgjordes antagligen enbart af rå stärkelse. Diltons barnkex synes vara ett fabrikat af rörsocker och mjöl (utaf hvete, råg och hafre). Då 1 kg. enligt analysen innehåller omkring 720 gr. mjöl och 280 gr. socker, så blifva — med antagande af att sockrets kilopris är 80 öre och mjölets 20 öre — ingredienserna i ett kilo barnkex värda 36,4 öre.

¹⁾ = 6,25 × kväfve, enligt Kjeldahls metod.

²⁾ enligt Gerbers och Radenhausens metod.

³⁾ = analysförlust, sedan öfriga ämnen blifvit bestämda.

⁴⁾ enligt Holdeffeiss' metod.

⁵⁾ enligt Planchons metod.

Som ofvan nämnts, säljes barnkexen till ett pris af 576 öre per 1 kg. Beräknas näringsvärdet för 1 kg. enligt Almén¹⁾, så kommer man till talet 32,9 öre, och den deraf samt af kilopriset beräknade *billigheten*¹⁾ blir 17,51. Som *näringsmedel* är således Diltons barnkex *ofantligt dyrt*. Sådana saker som t. ex. kakao (billighet: 5,41) och russin (billighet: 6,92) äro jämförelsevis billiga *näringsmedel*¹⁾. Söt bärsaft (billighet: 18,40) och punsch (billighet: 20,33) äro något dyrare än Diltons kex, men kunna snarare betraktas som njutningsmedel än som näringsmedel. Enligt den kemiska analysen har Diltons barnkex icke någon rationel sammansättning. Den innehåller för litet ägghviteämnen — näringsämneförhållandet²⁾ är ogynnsamt, nämligen 1:8,3, då det bör vara ungefär 1:5,5 — för litet fett, för litet lösliga kolhydrat, för mycket olösliga kolhydrat. I hvad mån detta upphjelpes derigenom, att kexen enligt bruksanvisningen skall kokas med skummjolk, är svårt att beräkna. Huruvida bland mineralämnena ingår tillräcklig mängd fosforsyra och kalk (benbildande substanser), har icke undersökts; men antagligen är det brist på dessa ämnen. Det, som uttalats i prospektet, har således icke vunnit någon bekräftelse genom undersökningen.

Det undersökta barnmjölet var från Henri Nestlé i Vevey, Schweiz, och hade inköpts på ett apotek härstädes. En burk deraf, innehållande 407,7 gr., kostade 1 krona 75 öre, hvadan 1 kg. sådant barnmjöl kostar 4 kronor 29 öre. Analysen gaf följande siffror:

ägghviteämnen ³⁾ ...	10,75 %	
fett.....	4,65 »	
lösliga kolhydrat ³⁾	41,34 »	
olösliga kolhydrat ³⁾	35,95 »	
cellulosa ³⁾	0,14 »	
mineralämnen	1,70 »	hvaribland { fosforsyra 0,33 % kalk ..... 0,22 »
vatten	5,47 »	
	<hr/>	
	100,00 %.	

Denna analys öfverensstämmer nöjaktigt med äldre analyser af Nestlés barnmjöl. Det synes vara framställt af mjölk och ett mjölpreparat (ingen rå stärkelse uti profvet). Sammansättningen är vida bättre än hos den ofvan nämnda Diltons barnkex. Men äfven detta barnmjöl kan icke fullt ersätta

¹⁾ Se Alméns tabell öfver »Våra vanligaste näringsmedels sammansättning, näringsvärde, pris och billighet», Stockholm 1885.

²⁾ 1 kg. fett anses hafva ungefär samma fysiologiska näringsvärde som 1,7 kg. kolhydrat. Multiplicerar man fettmängden med 1,7 och adderar till produkten kolhydraten, så erhåller man en summa, hvilken bör stå i ett visst förhållande till talet för ägghviteämnena. Det s. k. näringsämneförhållandet är just förhållandet mellan ägghviteämnena och de icke ägghvitartade organiska näringsämnena.

³⁾ Analysmetod se not å sid. 29.

modersmjölken. Näringsämnesförhållandet är icke gynsamt; det är 1:7,9 i stället för 1:5,5. Halten af ägghviteämnen är för låg. Äfven vore en högre halt af lösliga kolhydrat önskvärd, äfvenså högre halter af fosforsyra och kalk. Likasom Diltons barnkex är Nestlés barnmjöl ett dyrt näringsmedel, ehuru icke så dyrt som det förstnämnda. Beräknas näringsvärdet för 1 kg. enligt Almén, erhålles talet 40,9 öre, och *billigheten* blir 10,49. De »näringsmedel», som enligt Alméns tabell i afseende på billighet stå närmast Nestlés barnmjöl äro torkad frukt (billighet: 9,23) och bäjerskt öl (billighet: 11,43).

Preparat sådana som de nu undersökta borde alltid åtföljas af noggrann uppgift om den procentiska sammansättningen äfvensom en viktuppgift på paketets (resp. askens eller burkens) innehåll, hvarigenom man kunde bedöma, hvad man hade för sig. Enligt König¹⁾ bör ett barnmjöl för att motsvara fordringarna på en föda, som skall fullt ersätta modersmjölken efter barnets sjette lefnadsmånad, vara sålunda sammansatt:

ägghviteämnen	15,0 %	
fett.....	5,0 »	
lösliga kolhydrat	50,0 »	
olösliga kolhydrat ...	21,0 »	
cellulosa	0,5 »	
mineralämnen	2,5 »	, deribland fosforsyra 1,0 %
vatten	6,0 »	
	100,0 %	

näringsämneförhållande 1:5,5

Ett prof konserverade ärter voro kopparhaltiga, sex zinkhaltiga. Zinken bestämdes kvantitativt i tre prof; men halten deraf var så låg, att det icke kunde antagas, att de skulle vara hälsofarliga.

De konserverade champignonerna innehöllo tenn, men ej i den mängd, att jag ansåg det innebära någon sanitär våda att förtära dem.

Isterprofvet höll 7 % vatten. Oförfalskadt ister bör vara fritt eller nästan fritt från vatten.

Äggulan innehöll obetydligt zink.

De 512 profven på oskummad komjök höllo följande fetthalter:

2 prof	0,7 % — 0,99 %	} = 1,6 % af profven	
1 »	1,0 » — 1,49 »		
5 »	1,5 » — 1,99 »		
19 »	2,0 » — 2,49 »		= 3,7 » » »
75 »	2,5 » — 2,99 »		= 14,6 » » »
410 »	3,0 » och derutöfver	= 80,1 » » »	

Summa 512 prof 100,0 %.

¹⁾ Die menschlichen Nahrungs- und Genussmittel II, Berlin 1893, sid 366.

Den från Aspenäs' gårds mjölkmagasin, Östra Hamngatan 52, levererade mjölken har under årets tre första kvartal stått under daglig kontroll med hänsyn till mjölkens fetthalt. De undersökta profven, inalles 227, hafva i genomsnitt hållit en fetthalt af 3,42 %. Emedan bland dessa 227 prof endast ett par prof förekomma, som innehålla mindre än 3 % fett, hvilket är den lägsta fetthalt, man fordrar hos en god mjölk, och dessa 227 prof ingå uti totalsumman mjölkprof 512, så har procenttalet för prof med 3 % fett och derutöfver blifvit så högt som 80,1 %. Det är icke troligt, att man skulle få detta jemförelsevis vackra resultat, om man undersökte ett större antal mjölkprof, inköpta på torgen och i mjölkbutikerna härstädes.

Tio prof oskummad mjölk, som hälsovårdsnämnden låtit inköpa, hafva visat följande resultat:

	Profven köpta									
	i mjölkmagasin.					på salutorg.				
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Egentlig vikt vid + 15° C.	1,032	1,034	1,032	1,032	1,033	1,032	1,033	1,031	1,031	1,033
Fetthalt i procent	2,50	2,90	2,65	3,10	2,95	0,95	2,75	3,65	2,00	1,35
Torrsubstans i procent ...	—	—	—	—	—	9,76	—	—	9,60	9,79
Torkad smuts i milligram i 1 liter mjölk	2,4	1,5	1,3	5,0	3,0	1,5	4,0	2,4	4,6	3,6

Den egentliga vikten ger knappast anledning att misstänka något bland profven. Det är dock endast två bland dem, som med hänsyn till fetthalt kunna sägas vara af god beskaffenhet; fem äro af medelmåttig och tre af afgjordt underhaltig beskaffenhet. De tre sistnämnda äro ock ganska säkert förfalskade, hvilket särskildt framgår af de låga procenttalen för torrsubstansen. Som det emellertid är vanskligt att utan undersökning af *stallprof* bestämdt yttra sig om mjölkförfalskning, och det vanligen torde vara förenadt med stora svårigheter att anskaffa stallprof, så synes det mig, som om man borde begagna en utväg, som med gynnsamt resultat användts på andra håll, nämligen att i dagspressen publicera de mjölkanalyser, som visat underhalt, med angifvande af säljares namn. — Uti den torkade smutsen iaktogs under mikroskopet, utom åtskilligt af obestämbart ursprung, ofärgade och färgade väfnadstrådar af vegetabiliskt och animaliskt ursprung samt växtväfnader, som kunde förmodas härstamma från koexkrement, m. m. Medeltalet för torkad smuts är i prof från mjölkmagasin 2,64 och i prof från salutorg 3,22.

Fyra prof å »oskummad» mjölk hafva visat följande analysresultat:

	N:o 1.	N:o 2	N:o 3.	N:o 4.
Egentlig vikt vid + 15° C.	1,034	1,034	1,034	1,038
Fetthalt i procent	2,42	1,90	1,70	0,70.

Det är högst sannolikt, att profven N:ris 1—3 blifvit delvis afskummade. N:o 4 är en vanlig skummjolk, ehuru den sålts som oskummad.

Två till ett mejeri levererade mjölkprof visade låga fetthalter, hvarför stallprof anskaffades och undersöktes; resultatet af analyserna var följande:

	Levererad mjölk.		Stallprof.
	Aftonmjölk.	Morgonmjölk.	
Egentlig vikt vid + 15° C.	1,035	1,032	1,030
Fetthalt i procent	1,95	2,4	5,70

Att förfalskning förelåg, framgår tydligt af dessa tal.

Ett prof skummjolk visade följande procenttal:

Egentlig vikt vid + 15° C.	1,028.
Fett	0,27 %.
Torrsubstans	7,51 %.

Den var alltså förfalskad genom spädning med vatten.

Kvinnomjolk-analyser hafva ådagalagt, huru högst otillförlitligt resultat man kan erhålla, om man söker bedöma en kvinnomjolk på grund af en analys, om man vid proftagningen icke tagit hänsyn till det förhållandet, att mjölken är af betydligt olika beskaffenhet i början och i slutet af en afmjölkning. I en profserie fann jag t. ex. i början en fetthalt af 0,30 % och i slutet en fetthalt af 4,90 %, i en annan serie i början 1,03 % och i slutet 7,90 % fett. Analyserna hafva äfven visat, att högra och venstra bröstet kunna lemna en mjölk, som är olika både i afseende på kvalitet och kvantitet. En utförlig redogörelse för dessa undersökningar meddelas i Upsala läkareförenings förhandlingar.

De på hälsovårdsnämndens uppdrag utförda undersökningarna af sirap hafva gifvit följande resultat:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Socket, totalhalt, beräknad som rörsocket i procent...	55,6	65,4	58,4	63,2	54,6	63,0	60,8	59,8	61,3	63,2
Mineralämnen (aska) i proc.	8,9	4,4	7,9	6,5	7,6	5,9	6,6	5,3	5,4	6,0
Vatten i procent	25,2	29,4	27,6	29,7	34,2	30,4	31,4	32,9	32,6	29,4

I askan efter profven upptäcktes icke några tunga, giftiga metaller i någon afsevärd mängd; i några förefans däraf möjligen spår, som dock var så ringa, att det icke kunde närmare bestämmas. — Alla profven voro mer och mindre mörkt bruna och fluorescerade i grönt samt hade en mer och mindre saltaktig smak. Intet bland dem uppfyller de af Almén i »Våra vanligaste proviantartiklars beskaffenhet» (Stockholm 1891) uppställda bestämmelserna. Almén fordrar t. ex., att sirap skall hafva *icke salt* smak, *ej* vara af *grön-*

*aktig färg*¹⁾, ej hålla mer än 3 % salter (aska). Att, såsom Almén gör, sätta gränsen för askhalten hos en *god* sirap vid 3 % är måhända för mycket fordradt, Men äfven om man anser 5 % aska vara maximum hos en *god* sirap, så synes dock af ofvanstående analystablå, att blott ett prof håller under 5 % aska.

Huru ställer det sig med priset på sockret i dessa sirapsprof, jemfördt med annat socker? Minutpriset på 1 kg. socker är för närvarande²⁾ härstädes:

raffinad (i topp eller maskinugget).....	78 öre
strösocker.....	76 »
<i>krossocker</i>	74 »
hvit (gulhvit) farina.....	68 »
gul farina.....	60 »

I följande tabell är uträknadt, hvad samma mängd socker, som ingår i sirapsproffen skulle kostat, om sockret köpts i form af *krossocker*, och är sockerhalten i *krossocker* antagen till 100 proc., hvilket naturligtvis är något för mycket, men dock obetydligt, då jag antager, att *krossocker* i allmänhet håller öfver 99 proc. socker.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Minutpris i öre för 1 kg. sirap	30	32	34	40	40	40	35	40	36	40
Köpt i form af <i>krossocker</i> , skulle sockret i sirapen kostat i öre	41	48	43	47	40,4	47	45	44	45	47
Differens	11	16	9	7	0,4	7	10	4	9	7

Sockret är således billigare i sirapen än i *krossocker*; i prof 5 är dock differensen blott 0,4 öre. Men det är då väl ock att märka, att man genom att köpa socker i form af sirap jämte sockret erhåller — utom en stor mängd vatten — ganska mycket af andra främmande substanser, särskildt salter, hvilka, om de också icke kunna kallas hälsovådliga, dock måste anses olämpliga såsom beståndsdelar i föda, då de förekomma i den myckenhet, som ofvanstående analyser i allmänhet visa. — Ej osannolikt är, att sockret i gul farina i allmänhet är lika billigt som i sirap.

Ett prof stärkelsesirap höll 41 proc. socker. Priset på denna sirap var ungefär detsamma som på ett kort förut undersökt prof af stärkelsesocker (från samma fabrik), hvilket dock höll 76 proc. socker.

Bärsaftprofvet var kopparhaltigt.

Ett ölprof var färgadt med en tjärfärg (beroende på bristande rengöring af buteljen?). Ett annat ölprof innehöll en stor mängd glassplittor, härledande sig från en trasig buteljals.

¹⁾ hvarmed förmodligen åsyftas den gröna fluorescensen.

²⁾ Analysattesten utskrefs den 7 Februari 1893.

Två prof vin, benämnda »scherry» och »portvin» syntes icke skilja sig från hvarandra genom något annat än — *etiketterna*, och de öfverensstämde för öfrigt hvarken med scherry eller portvin.

Ett prof »ojäst drufsaff» innehöll 8,36 volymprocent alkohol.

Ett prof saffran var förfalskad med ringblommor. Ett annat prof inne höll utom äkta saffran ett ganska fint pulfver, som afsållades och gaf vid inaskning en återstod af 42,2 proc., hvaribland 58,2 utgjordes af sand; beräknad på hela det ursprungliga profvet, utgjorde sandhalten 10,8 procent.

Senapen, innesluten i en etiketterad burk, innehöll stärkelse och måste därför betraktas som förfalskad, då intet å etiketten angaf, att varan var mängd.

Två tennprof innehöllo resp. 50 och 66 proc. bly.

Tjugutvå prof af tenn, alla inköpta af sundhetspolisen hos förtennare eller tennhandlare här i staden, hafva vid undersökning på blyhalt gifvit följande resultat i procent:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
0,03	0,04	0,04	0,03	35,67	0,07	1,47	0,05	2,13	0,08	0,21	0,09	0,06	2,30	0,03	0,15	0,02	spår	0,06	0,51	spår	0,04

Då enligt tysk lag¹⁾ 1 proc. är högsta tillåtna blyhalt i förtenningar, är det således fyra bland profven med resp. 1,47, 2,13, 2,30 och 35,67 *proc. bly*, hvilka icke äro lämpliga att använda för förtenning.

Tretton prof af *förtentna* kärl, alla inköpta af sundhetspolisen härstädes, hafva likaledes blifvit undersökta i afseende på blyhalt i förtenningen och hafva dervid lemnat följande resultat i procent:

Kopparkastruller.									Bleckkastruller.			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
4,56	0,30	0,32	0,15	2,17	0,17	1,89	0,10	0,06	0,12	0,64	0,04	0,23

Mot de undersökta bleckkastrullerna är icke någon anmärkning att göra. Bland kopparkastrullerna är det trenne — således $\frac{1}{3}$ af profven — hvilka hålla *för hög blyhalt*, och hvilkas begagnande således kan anses vara mer eller mindre hälsovådligt. Att det kan bero på en slump, huruvida en förtennare bringar i handeln en hälsovådlig förtenning eller icke, framgår af tvenne ofvanstående analyser. N:o 1 af tennprofven och N:o 1 af förtenningarna härstamma båda från samma förtennare; tennet innehåller 0,03, förtenningen 4,56 *proc. bly*. Antagligen lefver förtennaren i den goda tron, att han alltid använder ett godt tenn.

Ett prof af lutpulfver utgjordes endast af pulfveriseradt kaustikt natron, hvilket torde vara mindre rådligt att använda vid rengöringar.

¹⁾ I Sverige finnes härom ingen lagstiftning.

Ett prof pottaska höll 14 proc. soda.

Ett prof »koksalt» innehöll:

gips	65,55	%
koksalt	1,28	»
vatten	30,68	»
andra ämnen	2,49	»
	100,00	%.

Bykesaskan innehöll endast 0,4 proc. alkali, var således redan utlakad. En god aska bör hålla bortåt 20 gånger mera alkali.

Ett prof mönja var förfalskad med en tjärfärg; ett annat prof var förfalskad med tungspat. I det förra profvet ingick 24 proc. och i det senare 41 proc. främmande beståndsdelar.

Hälsovårdsnämnden har låtit undersöka 10 prof emaljerade och 5 prof glaserade kärl i afseende på sitt förhållande vid kokning under $\frac{1}{2}$ timme med 4-procentig ättiksyra¹⁾. Samtliga profven hafva inköpts genom sundhetspolisen. Undersökningarna visade, att intet bland de emaljerade kärlen afgaf bly till ättiksyran; deremot visade sig ättiksyrelösningarna i två bland de glaserade kärlen vara blyhaltiga. Ur tvenne bland de emaljerade kärlen utlöstes *zink*, ur det ena ganska mycket.

Ett prof ättiksyra innehöll kopparoxid, dock i ringa mängd.

Ett prof af träsprit utgjordes af träättika.

Ett prof af »benzin» utgjordes hufvudsakligen af utspädd svafvelsyra (messingsvatten) och visade sig därför mycket olämpligt som fläckuttagningsmedel (för kläder).

Ett prof benzin tillhörde första klass eldfarlig olja, ehuru den uppgifvits tillhöra andra klass.

Ett prof stärkelse innehöll 26 proc. mineralämnen; ett annat prof höll ej mindre än 69 proc. mineralämnen.

Ett prof ostfärg visade sig ega dubbelt så stark färgkraft som ett annat prof (från en annan fabrik); båda voro lika dyra.

Ett desinfektionsmedel, liknande rå karbolsyra och skolande ersätta denna, innehöll blott 10 proc. karbolsyra.

Tjärprofvet innehöll 12,6 proc. vatten.

Bland profven å undersökta karbolinea hafva fem visat sig icke öfverensstämma med äkta vara.

Likasom föregående år har trämassan, såväl den kemiska som den mekaniska, såväl den torra som den våta, visat sig vara af ganska ojemn beskaffenhet med hänsyn till *vattenhalten*. I regel hafva fabrikerna mindre

¹⁾ Enligt tysk lag får härvid intet bly utlösas ur emaljen eller glasyren. Hos oss finnes ingen lagstiftning härom.

ofta lemnat så stora öfvervigt som föregående år, hvilket också från fabrikanternas synpunkt är rationellt, då trämassan levereras under garanti att hålla minst så och så mycket lufttorr massa, och ingen betalning lemnas för öfvervigt. Det synes mig, som det vore ett önskningsmål, att köparne af trämassa äfven betalade för en eventuel öfvervikt. Så som det nu är stäldt, få endast de fabrikanter, som lemna undervigt, vanligen beroende på för hög vattenhalt i trämassan, full betalning för sin vara. Det är naturligtvis en sällsynt tillfällighet, att en leverans precis öfverensstämmer med garantien.

Bland talgproffen hafva fyra visat sig innehålla fria mineralsyror.

Af de sjuttiofyra profven å bomolja voro tjugufyra förfalskade, tolf med mineral- eller hartzolja, sju med bomullsfröolja, tre med jordnötolja, två med oljor af okänd art. Bland dessa oljeprof hafva tjugufem inköpts genom Göteborgs landtmannaförening hos minuthandlare härstädes, och af dessa prof voro 18 (= 72 proc.) förfalskade¹⁾.

Ett prof rå linolja var förfalskad med annan olja, ovisst hvilken.

Ett prof hvaltran innehöll stor mängd mineralolja.

Benoljeprovet utgjordes väsentligen eller uteslutande af annan olja.

Ett prof mineralolja innehöll ej mindre än 27 proc. vatten. Många mineraloljeprof hafva för öfrigt varit vattenhaltiga, i allmänhet dock obetydligt.

Ett prof terpentinolja höll äfven litet vatten.

»Tallbarroljan» utgjordes till allra största del af vatten och innehöll blott spår af tallbarrolja.

Ett prof af hvetekli innehöll jämförelsevis mycket hafreskal och kunde misstänkas vara dermed afsiktligt förfalskad. Ett annat prof hvetekli höll 2,6 proc. ogräsfrön.

Två prof linfrömjöl innehöllo en betydlig mängd främmande beståndsdelar.

Ett prof sillguano, garanteradt att hålla 10,75 proc. kväfve, höll 8,92 proc.

Ett benmjölsprof innehöll blott 12,93 proc fosforsyra och var förfalskad sannolikt med kalk.

Kalisaltet, garanteradt en halt af 15 proc. kali, höll 10,73 proc.

Ett tomasfosfatprof, garanteradt 17 å 20 proc. fosforsyra, höll 15,74 proc.

En väfnad, uppgifven för att innehålla ylle, utgjordes af endast bomull.

Bland de 828 arsenikproffen hafva 108 (= 13 proc.) visat sig vara arsenikhaltiga d. v. s. gifvit ogenomskinliga arsenikspeglar (enligt Fresenii-Babos metod). Flere bland dessa prof hafva varit af den beskaffenhet, att de icke kunnat hänföras till i arsenikstadgan upptagna föremål, och hafva

¹⁾ För denna undersökning är utförligt redogjort i Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning för den 5 April 1893.

derför icke kunnat förklaras i handeln förbjudna. Många prof hafva för öfrigt hållit i lag tillåtet spår af arsenik (vid analysen gifvit genomskinliga arsenikspeglar).

»Hår-renovatorn» var blyhaltig.

Färgkritorna voro likaledes blyhaltiga och därför farliga leksaker för barn.

För att underlätta mjölkkontrollen har jag sedan några år tillbaka selsatt mig med försök att konservera mjölk. Dessa försök hafva medfört önskad resultat, och 1892 publicerades första uppsatsen härom »Om konservering af mjölk för kemisk analys» I uti Landtbruksakademiens handlingar och tidskrift. Denna uppsats har aftryckts eller refererats uti flere in- och utländska tidskrifter och har sedan gifvit anledning till en mängd undersökningar på detta område, som bekräftat lämpligheten af min metod¹⁾ och andra likartade metoders underordnade värde. Sjelf har jag ytterligare behandlat denna fråga uti följande uppsatser:

»Om konservering af mjölk för kemisk analys» II i Tidskrift för landtmän 1892,

»Huru göres mjölkkontrollen betryggande för leverantören till ett mejeri?» i Tidskrift för landtmän 1892,

»Om konservering af mjölk för kemisk analys III» i Tidskrift för landtmän 1893,

»Om konservering af mjölk för kemisk analys IV» i Tidskrift för landtmän 1893.

Under år 1893 har dessutom publicerats:

»Om undersökningar af fetter, verkställda på stadskemistens laboratorium» i Industrien, och

»Olja af indisk »guzerat»-raps [*Brassica glauca* (Roxb.)] i svensk kemisk tidskrift.

III. Sjukvården.

Sjukvården besörjdes vid årets slut af 47 läkare; 3 hafva under året hit inflyttat och 1 utflyttat.

Två under året aflidna.

För nattbud utbetaltes 1,730 kronor.

¹⁾ Metoden, hvilken består deruti, att litet kaliumbikromat tillsättes mjölken för att förhindra dess koagulering, är skyddad genom patent.

Under de sednaste fem åren har härför utbetalts:

1889	kronor 1,360
1890	» 1,250
1891	» 1,440
1892	» 1,640
1893	» 1,730

Fattigvårdsstyrelsen har för medicin åt fattiga sjuka i distrikten under 1893 utbetalt 22,418: 67 kronor; under föregående år 19,598: 74 kronor; alltså en ökning under 1893 af 2,819: 93 kronor.

Vid slutet af året praktiserade här 65 barnmorskor; under året afgångna 3; tillkomne 2.

För förlossningar af medellösa barnaföderskor har fattigvårdsstyrelsen under året utbetalt 283 kronor.

Barnmorskorna hafva å helsovårdsnämndens räkning uttagit karbolsyra för 61: 88 kronor.

Veterinärernas antal 4.

Tandläkarnes antal 15; under året tillkomna 3; med döden afgått 1.

Fältskärer finnas 2; under året tillkommen 1.

Stadsfältskärens verksamhet bland stadens fattiga framgår af Tab. 12.

Å *Sahlgrenska sjukhusets kirurgiska poliklinik* aflades 27,218 besök.

Polikliniken för invärtes sjukdomar var besökt af 7,648 sjuka.

Under året *vårdades* å kirurgiska afdelningen 1,265 personer; döde 35.

Utförda operationer 1,223; olycksfall, inkomna på annan tid än mottagnings-tiden 2,212. På medicinska afdelningen *vårdades* 1,273 personer; döde 80.

Å *doktor K. A. Walters ögonpoliklinik* i Gamla Vattenreservoiren hafva under 1893 *vårdats* 1,528 nyinskrifne. Dagliga antalet besökande i medeltal 100, motsvarande med 300 arbetsdagar 30,000 besök om året. Af de nyinskrifna ledo:

Af scrophulös ögonsjukdom.....	646
» bindhinneinflammation	297
» hornhinneinflammation genom främmande kroppar	139
» öfriga yttre skador.....	79
» refraktionsfel	75
» inflammation och förträngning af tårvägarne.....	47
» rötsår på hornhinnan.....	37
» starr	45
» skelögdhet och förlamningar.....	17
» episclerit	6
» trachom (egyptisk ögoninflammation)	4
» ögonblennorrhoe	7

Af sjukdomar i ögats inre, irit., choroidit. etc.	125
» sjukdomar i ögonlocken och omgifningen	47

Summa 1,571

Doktor G. Ahlströms ögonpoliklinik i Gamla Vattenreservoiren, har sedan dess öppnande den 1 sislidne Maj varit besökt af 556 patienter; antalet konsultationer inalles uppgår till 7,371, hvilket på de 205 mottagningsdagarne utgör i medeltal 36 dagligen. Och ledo af:

Sjukdomar i ögonlocken	84
» bindehinnan	139
» hornhinnan	100
» senhinnan	8
» uvean	18
» synhinnan	13
» synnerven	16
» linsen	22
» glaskroppen	7
» bulben	11
» dess yttre muskler och nerver	30
» tårorganen	41
» ögonhålan	4
refraktions- och akkomodationsanomalier.....	53
glaukom	10

Å *ögonsjukhuset* vid Getebergsängen, som öppnades den 4 April, hafva varit intagna 139 patienter.

Barnsjukhuset.

Antal sängar	40
Antal vårdade	254
Underhållsdagar	14,300
Totalutgifter	17,601: 86 kronor.
Totalkostnad för hvarje sjuk pr dag	1: 23 »
Mathållningen » » »	0: 35 »

Barnsjukhusets *poliklinik* har besökts af omkring 10,000 sjuka barn.

Summarisk redogörelse för sjukvården och ekonomien vid Epidemiska sjukhuset under år 1893.

(Meddelad af kommissarien M. Nyberg.)

Kvarliggande från år 1892	5
Intagna under år 1893	830 835

Af dessa voro sjuka i

Tyfoidfieber	95				
Difteri	25	hvaraf 2 m. dödlig utgång.	Mortalitetsproc.	8.	
Scarlatina	56	» 6	»	»	10,71.
Variolæ och Varioloides... 165	» 11	»	»	»	6,66.
Varicellæ	8				
Kolera	1				
Influenta	1				
Öfriga ej epidemisjukdomar	18				
	<u>369</u>				

För observation från smittade hus .....

Mödrar, medföljande sjuka barn .....

Antalet nyinkomna betalande patienter .....

» » » personer, intagna för observation... 10

» » icke tillhörande Göteborgs samhälle .....

Mortalitetsprocenten i sin helhet 19 på 369 .....

Af dessa utskrefvos friska .....

» » döda .....

Kvarliggande till 1894.....

Underhållsdagarnes antal för gratis vårdade sjuka .....

» » betalande » .....

» » » personer, intagne för observation .....

» » gratis intagne personer » .....

» » mödrar medföljande sjuka barn .....

Summa dagar .....

» » sköterskor och betjening .....

Medeltal vårdade för hvarje dag .....

» underhållsdagar för hvarje vårdad .....

Inkomsterna hafva varit följande:

Stadens medel	37,607: 48
Betalande patienter	617: 25
Diverse inkomster	114: —
	<u>Kronor 38,338: 73</u>

Utgifterna hafva utgjorts af följande:

1. Inventariers underhåll	406: 49
2. Inventarier, nyköpta	4,323: 50

3. Byggnaders underhåll.....	3,450: 98
4. Parkens underhåll	305: 43
5. Aflöningar.....	11,386: 45
6. Mathållningen	8,372: 29
7. Eldningsämnen (ved, kol och cokes)	3,946: 75
8. Lysningsämnen (gas, fotogén och ljus)	1,119: 71
9. Tvätt (tvätterskans mat och lön)	890: 08
10. Vattenförbrukning	500: —
11. Forselkostnader	1,561: 90
12. Begravningskostnader	35: 75
13. Medikamenter	616: 31
14. Diverse förbrukningsartiklar för sjukvården	748: 06
15. Skrif- och tryckkostnader	50: 10
16. Renhållning	472: 18
17. Diverse utgifter	152: 75

Kronor 38,338: 73

Kostnaden för hvarje underhållsdag	kr.	2: 82, ⁷
» » vårdad person	»	45: 91
» » under hela året upptagen säng.....	»	1,032: —
Medikamentskostnaden pr dag för hvarje sjuk.....	öre	7, ¹²
d:o för hvarje sjuk under hela den tid han vistats å sjukhuset	kr.	1: 67
Utspisningskostnaden pr dag för hvarje person	öre	61, ⁷³
d:o efter afdrag af betjeningens mathållnings- kostnad	»	42, ⁶³

Bränslekostnader för

Administrationshuset	938: 50
Tvätt och desinfektion	641: —
Sjukpaviljongerna.....	2,367: 25
	3,946: 75

Uppgift på antal sjukdomar och underhållsdagar, samt medeltal underhållsdagar för hvarje sjukdom.

Tyfoidfieber	sjuka 95,	underhållsdagar 2,119,	medeltal dagar 22, ³
Difteri	» 25	» 213	» » 8, ⁵
Scarlatina.....	» 56	» 2,177	» » 38, ⁸
Variolæ och Varioloides	» 165	» 3,856	» » 23, ³
Varicellæ	» 8	» 81	» » 10, ¹
Influensa	» 1	» 23	» « 23
Kolera	» 1	» 17	» » 17

Öfriga ej epidemisjuk- domar	sjuke 18,	underhållsdagar 161,	medeltal dagar 8,9
För observation från smit- tade hus	458	» 4,764	» » 10,4
Mödrar medföljande sjuka barn.....	8	» 150	» » 18,7
Summa	835	13,561	16,24

Summarisk redogörelse för sjukvården inom fattigvårdsanstalten Gibraltar 1893.

(Meddelad af doktor F. O. Åberg.)

Sjukafdelningen. Plats för 300.

Vårdade under året ..... 856 (525 män, 331 kvinnor.)

Utskrifne

till hemmet friske och förbättrade..... 127 80 » 47 »
» oförbättrade ..... 13 6 » 7 »

till respektive afdelningar inom anstalten:

friska och förbättrade ..... 270 190 » 80 »
oförbättrade ..... 16 11 » 5 »
till annan sjukvårdsinrättning..... 15 10 » 5 »
döde ..... 184 108 » 76 »
Kvarliggande till 1894 .. 231 124 » 107 »

Underhållsdagarnes antal 88,400. Högsta antalet belagda sängar 282;
minsta 196.

Sinnessjukafdelningen. Plats för 140. (32 isoleringsrum inberäknade.)

Vårdade under året ..... 236 (122 män, 110 kvinnor.)

Af desse intagna ..... 120 76 » 44 »

deraf akuta fall 30 och delirium tremens 6 = 36.

Afförde

till hemmet friska och förbättrade..... 34 21 » 13 »
» oförbättrade ..... 18 13 » 5 »

till respektive afdelningar inom anstalten:

friska och förbättrade ..... 16 12 » 4 »
till hospital..... 7 5 » 2 »
Döde ..... 27 17 » 10 »
Kvarliggande till 1894 ..... 134 59 » 75 »

Underhållsdagarnes antal 54,314. Högsta antalet samtidigt vårdade 147;
minsta 126.

Barnafdelningen. Plats för 45 ammor med dibarn och 60 kolt- och skolbarn.

Under året hafva vårdats 78 ammor med 79 dibarn, 17 fosterbarn samt 172 kolt- och skolbarn.

Bland barnen hafva förekommit 2 fall af skarlakansfeber, 4 fall af kikhosta, 37 fall af lungkatarr, 44 fall af mag- och tarmkatarr, 5 fall af rachitis m. fl., i allt 217 sjukdomsfall.

På *barnbördshuset* hafva vårdats 817 kvinnor. Underhållsdagarnes antal är 6,277; medeltal dagligen vårdade är 17,¹⁹; medeltal underhållsdagar för hvarje kvinna 7,⁶⁸.

På *Annebergs konvalescenthem* hafva 123 kvinnor vårdats för hvarje-handa gynækologiska åkommor. Bland de vårdade voro 20 nyss förlösta och hade sina späda barn med sig.

Kostnadsfri poliklinisk behandling har meddelats hvarje onsdag och lördag morgon. Polikliniken har besökts af 30 personer (i medeltal åt gången). Inalles omkring 3,000 besök.

Nyinskrifna för året 190 kvinnor.

Kurhuset.

	Mankön.	Kvinnkön.	Summa.
Kvarliggande från 1892...	22	8	30
Inskrifne under 1893.....	232	189	421
Summa vårdade 1893	254	197	451
Utskrifne under 1893.....	220	179	399
Kvarliggande till 1894 ...	34	18	52
Summa	254	197	451
Antal sjukdagar ...	6,837	4,685	11,522
Medeltal pr dag	18, ⁷	12, ⁹	31, ⁶

Doktor P. Neumans gynækologiska poliklinik har hållits öppen 92 gånger, hvarvid 681 besökande infunnit sig. Åt medellösa tillhörande Göteborgs stad, har dervid lemnats kostnadsfri råd och behandling.

Redogörelse för magpoliklinikens verksamhet under år 1893.

(Meddelad af doktor Ludvig Wolff.)

Polikliniken har med undantag af cirka sex veckor i April och Maj månader, då doktor Wolff vistades å utrikes studieresa, liksom föregående år hållits öppen hvarje helgfri tisdag och torsdag klockan $\frac{1}{2}$ 6— $\frac{1}{2}$ 7 e. m. i f. d. Gamla Vattenreservoiren. Antalet konsulterande har varit i det närmaste 500; patientantalet vid hvarje mottagningstimme kan i medeltal uppskattas till 10.

På olika sjukdomsformer gruppera sig dessa sålunda:

Anämisk dyspepsi	45 fall.
Nervös »	33 »
Phthisisk »	9 »
Rakitisk »	10 »
Graviditets »	2 »
Hjertfels »	5 »
Akut gastrit (magkatarr)	2 »
Kronisk » »	14 »
Atrofisk » (magatrofi)	7 »
Sur dyspepsi (hyperaciditet eller hypersekretion af magsaft).....	12 »
Ulcus ventriculi (magsår)	20 »
Atonia »	13 »
Dilatatio »	1 »
Tumör i matstrupe, magsäck eller tarm	3 »
Kardialgi (magkramp)	3 »
Diarré	19 »
Förstoppning	13 »
Kolik (colica flatulenta).....	7 »
Colitis	1 »
Enteroptos	3 »
Proctitis	2 »
Hämorrhoider.....	2 »
Perytyflitis (tyflit)	3 »
Peritonitis	2 »
Intestinalmaskar.....	9 »
Lefverlidande	2 »
Diverse sjukdomar (angina, stomatitis etc.) ...	21 »

Summa 263 fall.

Angående *barnpoliklinik vid Kungsportsplatsen*, har doktor J. Ahlfors lemnat följande meddelande:

Sedan herrar stadsfullmäktige dertill gifvit sitt bifall, öppnades polikliniken den 24 April, och har sedan till årets slut besökts af 151 patienter, hvilka derstädes gjort inalles 248 besök. Detta utgör 2,3 patienter för hvarje polikliniktimme i medeltal. Utom af fattiga från Göteborgs stad hafva de besökande varit från Örgryte och Lundby kommuner.

Tandpoliklinikens verksamhet framgår af följande redogörelse af tandläkaren V. Bensow.

Polikliniken har under året 1893 varit besökt af 1,537 hjälpsökande af följande kön och åldrar:

Gossar intill 6 år	14
Flickor » »	25
Gossar » 6—15 år	172
Flickor » »	200
Män	462
Kvinnor.....	664

Fördelningen på församlingar är följande:

Domkyrko församling.....	539
Kristine »	184
Haga »	317
Masthuggets »	202
Carl Johans »	97
S:t Pauli »	47
Garnisons »	5
Örgryte »	44
Andra församlingar, utom Göteborg	102

Den yngste patienten var en flicka 3 år, den äldsta en kvinna 76 år gammal.

För följande sjukdomar har hjälp sökts:

Caries	14
Dentina sensibil.	1
Pulpitis.....	721
Peridentitis	387
Pulp-perident. ...	35
Dens. ant. rad. vaccill.	43
» » » incis.....	6
Necrosis dentis	15
Dens duplex.....	118
Dislocatio dent.	22
Trauma.....	1
Fract. coron. dent.	5
Odontolitis	16
Odontom. int.	1
Abscessus alveol.	93
» palat. dur.....	7
Parulis	1

Fistula ging.	2
» bucc.	5
Periostitis alveol.	4
Necrosis	1
Dentitio diffic.	2
Anchylosis spur. mandib.	4
Stomatitis ulcer.	1
Pyorrhæa alveol.	1
Cysta »	4
Atrophia »	4
Hæmorrhog. post. extr.	2
Nihil (inbillad sjuk)	12

Det nu afslutade redovisningsåret är det tionde sedan polikliniken trädde i verksamhet.

Den 3 April 1884 beslöto nämligen stadsfullmäktige att bifalla en af tandläkaren Bensow gjord framställning om tillhandahållandet af fri lokal i egendomen N:o 10 Vallgatan (Auktionskammarens hus), jämte belysning, uppvärmning och renhållning för anordnandet af tandpoliklinik för obemedlade.

Den 1 April 1889 förflyttades polikliniken till Magasinsgatan 7 (Tandläkare-Institutets lokal); till årligt hyresbidrag har af stads-kassan sedan nämnde tid lemnats 200 kronor. Under poliklinikens 10-åriga verksamhet hafva öfver 14,000 personer derstädes kostnadsfritt behandlats.

Å polikliniken för vanföre behandlades 116 patienter.

Å hemmet för obotligt sjuka hafva under året vårdats 63 personer. Under året hafva 10 sjuka blifvit å detsamma intagne.

Sjukhemmet Haralds Minne:

Kvarliggande sedan 1892	10
Inkomna under 1893	5
Döde	2
Utskrifna	1

Å hafskuranstalten för skrofulösa barn vårdades under sommaren 48 barn, med tillsammans 2,034 underhållsdagar eller 42,37 underhållsdagar på hvarje patient.

IV. Befolkningsförhållande i Göteborg under år 1893.

Tab. 13 utvisar befolkningens rörlighet i hvarje församling under året. Göteborgs *kyrkoskrifne* befolkning utgjorde den 1 Januari 1893 107,968; samma dag 1894 uppgick folkmängden till 108,801, hvadan året 1893 utvisar en *tillökning* med endast 833 personer eller 0,7 procent.

Under 1892 uppgick ökningen till 1,3 procent och under föregående 20 åren till i medeltal 3 procent.

Då nativitetsöfverskottet utgjorde 1,564 och var högre än under föregående år, faller ökningen således helt och hållet på det öfverskjutande antalet födde.

Antalet inflyttade understiger med 451 antalet utflyttade.

Masthuggsförsamlingen har under 1893 visat största ökningen 610 personer eller 2,3 procent. Dernäst kommer Carl Johans församling med 355 personer eller 2,1 procent och Gamlestads med 143 eller 2,1 procent.

Den kyrkoskrifna befolkningens tillväxt under de sednare åren framgår af nedanstående:

	Kyrkoskrifven befolkning vid årets början.	Nativitetsöfverskott.	Inflyttade + eller utflyttade —
År 1888	96,609	1,588	+ 1,389
» 1889	99,586	1,347	+ 1,789
» 1890	102,782	1,397	+ 1,302
» 1891	104,835	1,629	+ 242
» 1892	106,706	1,289	+ 160
» 1893	107,968	1,564	— 451
Summa	—	8,814	+ 4,431

Antal *mantalsskrifne* vid årets början uppgick till 106,356 personer samt vid årets slut till 106,959 och visar sålunda under året en ökning af 603 personer.

I medeltal hafva omkring 7 par vigts på hvarje tusende af befolkningen (eller lika med 1892). Medeltalet under föregående 30 år har varit 8.

Antalet *levande födda* barn var 3,403 eller 31 på hvarje tusende innevånare; 11,6 procent af de födde hafva varit oäkta.

Dödligheten bland här *kyrkoskrifna* personer har varit 17,4 på 1000 innevånare, med inberäkning af dem som dött utom staden.

Dödlighetens förhållande inom hvarje stadsdel framgår af Tab. 14, deri dödligheten är beräknad efter *mantalsskrifna* innevånare vid *årets början* samt efter antalet dödsfall, som inträffat inom staden bland här kyrkoskrifna personer.

Af denna tabell framgår, att dödligheten varit störst i Masthuggsbergen och inom Majornas 4:de rote; lägst i Otterhällan och i 13:de och 14:de rotarne.

Dödligheten hvarje månad under de fem sista åren framgår af Tab. 15, som dels uppger dödligheten på 1,000 innevånare pr år räknadt, dels upptager det exakta antalet döda hvarje månad. Tabellens första del afser blott här kyrkoskrifna och inom staden aflidna personer. Siffrorna äro derföre lägre än hvad dödligheten bland här kyrkoskrifna vore, derest äfven de utom staden aflidna medtoges. Sednare delen af tabellen angifver åter hela antalet döde på hvar månad bland här kyrkoskrifne.

V. Väderlek, gångbara sjukdomar och dödsoraker.

De *meteorologiska förhållandena* i Göteborg under 1893 framgå af Tab. 16, som benäget meddelats af Meteorologiska Centralanstalten.

Årets *medeltemperatur* var högre än föregående årets, uppgående till + 7,21 Celsius. Medeltemperaturen för åren 1860—1889 var + 7,06 Celsius. Absoluta maximum var + 27,5 Celsius (under Juli) och absoluta minimum — 24,0 Celsius (under Januari).

Nederbörden var snarare låg än hög och uppgick för hela året till 748,7 mm., hvaraf kommo 231,3 mm. på förra och 517,4 mm. på sednare halfåret. Torrast var April månad med allenast 9,9 mm. nederbörd. Ymnigaste nederbörden kom på September månad med 151,3 mm. regn.

Sjukligheten har under året varit jmförelsevis obetydlig, om man undantager årets tre första och två sista månader, då influensan uppträdde såsom epidemi och vann allmän utbredning.

Om man derjemte frånser från den smittkoppsepidemi, som hemsökt samhället, karakteriseras sjukdomsåret i allmänhet genom frånvaron af epidemiska sjukdomar.

För öfrigt hänvisas till tabellerna 17 och 18, af hvilka den förre utgör en sammanställning af alla de akuta sjukdomsfall, som af stadens nio distriktsläkare för hvarje vecka anmäls till läkaresällskapet; i den sednare äro de sålunda anmälda sjukdomsfallen sammanräknade för hvarje månad.

Tab. 19 upptager alla kända fall af smittosamma sjukdomar, som enligt epidemistadgan skola till helsovårdsnämnden anmälas af hvarje praktiserande läkare samt dessutom de fall, som genom helsopolisen kommit till nämndens kännedom. Antalet epidemiska sjukdomar är således på denna tabell betydligt större, än det på Tab. 17—18 angifna.

Beträffande de viktigare sjukdomarne må följande anföras.

Vattenkoppor hafva förekommit temligen talrikt under året, ehuru blott 214 fall blifvit anmälda.

Smittkoppor.

Vid smittkoppsepidemien, som under en stor del af året var gängse inom samhället, anknöt sig det största intresset. Sjukdomen blef med säkerhet importerad från England genom tvenne sjömän, som ungefär samtidigt anlände till staden. Den ene af desse, som otvifvelaktigt hade haft sjukdomen i England, var någon tid inneboende i N:o 22 Majornas 3:dje rote i en familj, der hustrun kort tid efter sjömannens afresa till Norge, insjuknade jemte sina två barn den 14 April samt intogos den 19 på Epidemiska sjukhuset jemte ett tredje barn, som derstädes äfven insjuknade den 30. Med den insjuknade familjen hade emellertid en annan familj, boende i N:o 159 Majornas 1:sta rote, haft beröring, hvarför äfven desse såsom misstänkte intogos på sjukhuset den 20, hvarest ock två af barnen insjuknade den 22 och 30 April. Ytterligare beröring hade under tiden egt rum mellan den andra af dessa familjer och tvenne skolbarn vid Landalagatan, hvilka begge insjuknade den 28 samt intogos på sjukhuset, den ene den 4 Maj och den andre ej förr än den 13 Maj.

Sedan tvenne prostituerade kvinnor ungefär samtidigt med barnen insjuknat spreds sjukdomen till Annedal, hvarest i början af Maj flera fall yppade sig på Brunnsgatan och Rygatan.

Den andre af sjömännen insjuknade inom egendomen N:o 16 Sten Sturegatan den 4 April och intogs på sjukhuset först den 5 Maj jemte hustru och barn, hvilka äfven ledo af kopp sjukdom. Att denne sjöman, som under en hel månad varit i beröring med menniskor, meddelat smittan till flera personer är väl högst sannolikt.

Från dessa tvenne härdar har epidemien ledt sitt ursprung; från den första utbredande sig öfver Landala, Annedal, Haga, Masthugget och Majorna; från den andra öfver Olskroken och Redbergslid. Då derjemte några fall

förekommo inom Nord- och Sydstaden, synes att sjukdomen varit spridd öfver nästan hela staden.

Den 2 Augusti blef det sista fallet isoleradt å sjukhuset; tillsammans hade 88 fall förekommit, deraf 39 i Maj, 35 i Juni och 8 i Juli.

Under Augusti och September yppade sig icke något mera fall och man började hängifva sig åt den förhoppningen, att sjukdomen skulle vara utrotad. Så var emellertid icke händelsen. Den 3 Oktober insjuknade inom egendomen N:o 19 Rygatan i stadsdelen Annedal en murare, som haft sitt arbete å ett nybygge vid Stigbergsliden. Fallet blef ej bekant förr än den 13, då den sjuke genast intogs å sjukhuset. Oaktadt ifriga efterforskningar kunde smittans ursprung icke spåras. De inneboende isolerades samtidigt med den sjuke och genomgående desinfektionsåtgärder genomfördes. Något vidare fall yppade sig ej inom egendomen förrän tre veckor sednare i en familj, der hustrun insjuknat, samt ett ovaccineradt barn derjemte strax efter inkomsten till sjukhuset befanns vara af sjukdomen angripet. Familjen hade från annan stadsdel dit inflyttat den 1 Oktober. De mest energiska desinfektions- och rengöringsåtgärder vidtogos nu af alla inom egendomen belägna lägenheter (till antalet 17), källare, vindar samt de inneboendes (98 personer) alla möbler, kläder och öfriga tillhörigheter, hvarefter något nytt sjukdomsfall derstädes icke förekom.

Mellan den 12—22 November uppträdde fem nya fall, nemligen å Vasagatan, Brunnsgratan, Pusterviksgatan, Snickaregatan och Östra Skansgatan, utan att, oaktadt tränga efterforskningar, några upplysningar i afseende på smittans ursprung kunde vinnas.

Under den sista veckan af November och de två första af December uppträdde ytterligare sjukdomsfall inom 21 från hvarandra vidt skiljda egendomar inom Annedal, Landala, Haga, Masthugget och Majorna.

Huru hotande epidemien genom sitt uppträdande på så många ställen inom jembörelsevis mycket kort tid än syntes, lyckades det dock att begränsa dess utbredning så till vida, att i regeln ej mer än ett fall yppade sig inom samma egendom. Veckan närmast före jul syntes sjukdomen ock hafva aftagit betydligt, enär ej mer än tre fall utifrån staden blefvo bekanta.

Under veckan mellan jul och nyår upptäcktes emellertid genom helso-polisen nya smitthärdar i egendomar invid Skomakaregatan och Brunnsgratan; å förra stället hade koppsjuka barn funnits sedan tre veckor tillbaka och med afsigt blifvit dolda, så att sjukdomen under tiden hunnit sprida sig till tre andra familjer; å det sednare påträffades tre insjuknade.

Under denna vecka blefvo 12 koppsjuka intagna deraf 10 barn, mellan 3 och 14 år, alla ovaccinerade.

Nedanstående tabell visar epidemiens utbredning i olika stadsdelar under de olika månaderna.

Stadsdelar	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	Summa insjuknade	Döde
Nordstaden	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	2	3	—
Sydstaden	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	3	4	—
Masthugget.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—
Masthuggsbergen	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	1	6	9	—
Majornas 3 rote	—	—	—	1	1	6	—	—	—	—	2	4	14	2
Majornas 1 rote	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1
Haga	—	—	—	—	3	1	2	—	—	—	1	3	10	—
13 och 14 rotarne	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	3	—
Landala	—	—	—	—	3	1	—	—	—	—	—	15	19	—
Annedal	—	—	—	—	23	7	3	1	—	3	8	7	52	5
Stampen och Olskroken	—	—	—	1	3	18	—	—	—	—	—	—	22	1
15 roten och Burgården	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	1	3	1
Redbergslid	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Gamlestaden	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	3	—
Summa	—	—	—	5	39	35	8	1	—	3	14	42	147	10

Bland dessa 147 kända fall inträffade 10 dödsfall (7 mankön och 3 qvinkön) hvaraf 8 barn, alla ovaccinerade.

Beträffande vaccinationsförhållandena torde derjemte böra framhållas att utaf 15 under höstepidemien insjuknade barn befunnos 13 ovaccinerade d. v. s. nära 87 % ovaccinerade.

Epidemiens betydliga utsträckning i förening med en mängd falls ungefärligen samtida uppträdande inom många vidt åtskiljda egendomar i olika stadsdelar gjorde det ytterst svårt att från början kunna följa de enskilda sjukdomsfallen. Det visade sig derjemte omöjligt att i något enda af de i November och December uppträdande fallen kunna konstatera smittans ursprung. Dessa omständigheter i förening med det kända faktum, att en mängd människor bland arbetarebefolkningen både på grund af den under vintern rådande arbetslösheten och af rädsla för desinfektionsåtgärder, i händelse af insjuknande, insatte sina kläder på pantlånekontoren, göra det sannolikt, att smitta förefunnits i de kläder, som på hösten åter uttogos, hvilken åsigt för öfrigt finner stöd i den omständighet, att vid höstepidemiens uppblående många skrädderiarbetare funnos bland de insjuknade. Möjligt är ock, att

smittoämnet under flyttningarne i Oktober förts omkring samt träffat lämpligare jordmän för sin utveckling.

Uti dessa förhållanden skulle man således kunna finna sammanhanget mellan vår- och höstepidemien.

Uteslutas kan naturligtvis ej heller möjligheten, att sjukdomen äfven på hösten blifvit ånyo importerad utifrån t. ex. genom gamla kläder och lump möjligtvis från England, kanske äfven från Vestergötland, der sjukdomen på eftersommaren yppade sig på flera ställen.

Häremot talar dock sjukdomens massvisa uppträdande på en gång.

Då de inträffade sjukdomsfallen voro spridda öfver större delen af staden och då sjukdomen derjemte, isynnerhet under November och December, dels företedde en mera svårartad karaktär och dels på grund af sitt häftiga uppträdande hotade att taga stor utbredning, vidtogos genast kraftiga mått och steg för epidemiens begränsande och undertryckande.

De vidtagna åtgärderna äro i det föregående (under rubrik: vissa åtgärder till förekommande af smittosamma sjukdomars spridande) omnämnda.

Då emellertid allmänheten under den gängse epidemien flerfaldiga gånger icke blott icke hos läkare anmält sina insjuknade anhöriga, utan tvärtom sökt undandölja dem, beroende på, såsom det vill synas, ovilja att låta dem vårdas på sjukhus samt rädsla för isolering och desinfektion, och då derjemte flera fall af sjukdomen förekommit af så lindrig art, att de dermed behäftade kunnat vistas uppe och jemväl ute i fri beröring med andra människor, ibland händelsevis påträffade, kanske lika ofta undgående uppmärksamhet, så inses lätt de svårigheter, som voro förenade med sjukdomens utrotande.

Erinrar man sig derjemte, att den insjuknades närmaste anhöriga ofta försökte både att till bekanta bortsicka den sjukes och egna kläder och att undangömma dem å vindar och i källare, och mången gång härutinnan tvifvelsutan lyckades, samt tager man derjemte i betraktande de i det föregående påpekade dåliga vaccinationsförhållandena, så förefaller det mindre underligt, att sjukdomen tagit sådan utbredning.

Skarlakansfeber har varit gängse under hela året, samt haft större utbredning än under 1892. Hos helsevårdsnämnden anmäldes 236 fall, mot 70 under 1892. Afgjordt största utbredningen har sjukdomen haft under årets sista kvartal. Dödsfallen uppgå till 17 mot 13 föregående år. Angående sjukdomens förekomst under olika månader hänvisas till Tab. 19.

Difteri och *strypsjuka* hafva blott förekommit sporadiskt. Af den förra sjukdomen 41 fall med 4 dödsfall; af den senare hafva distriktsläkarne anmält 11 fall; dödsfallen uppgå till 9.

Nervfeber har uppträdt fåtaligt; 113 fall med 9 dödsfall (föregående år respektive 100 och 10).

Tredje kvartalets månader visa öfvervägande antal fall; i öfrigt temligen jemt fördelade under årets öfriga månader.

Asiatisk kolera. Ett fall, importeradt från Antwerpen i Oktober.

Barnsängsfeber. Läkaresällskapets statistik upptager 10 fall; dödsfallen uppgå till 11.

Påssjuka, som under slutet af år 1892 började antaga epidemisk utbredning, fortsatte såsom epidemi under Januari—April; inalles blefvo 608 fall af distriktsläkare anmälda.

Influenta. Under slutet af 1892 inträffade några fall, som af läkarne hänfördes till denna sjukdom. Under Januari—Mars 1893 utbredde sig sjukdomen såsom epidemi, aftog så småningom och utslocknade under högsommaren. I slutet af Oktober anmäldes några sjukdomsfall, som misstänktes vara influensa. Detta besannades äfven snart, enär i början af November epidemien uppblossade och vann allmän utbredning under denna och följande månad; till läkaresällskapet anmäldes i November 999 och i December 1,693 fall. Summan anmälda fall under årets 2:ne epidemier utgjorde 3,960 (under 1892 anmäldes 2,662).

Till karaktären vore epidemierna (i synnerhet den sednare) godartade så till vida, att de eljest rätt vanliga komplikationerna med lunginflammation voro mera sällan förekommande. Komplikationerna i öfrigt voro hvarken så våldsamma eller så talrika och elakartade. Katarrhala affektioner af luftvägarnes slemhinnor förefunnos i nästan alla fall, dessutom i många fall symptomter från nervsystemet. 29 dödsfall inträffade.

Bronkit var, såsom vanligt, den talrikast förekommande sjukdomsformen. Af 19,012 af distriktsläkarne anmälda sjukdomsfall äro 5,310 att hänföra till bronkit. 81 dödsfall förekommo.

Lunginflammation. Af denna sjukdom äro under året anmälda 646 fall, hvaraf de flesta eller 100 i Maj; minsta antalet förekom i Juli och Augusti med 22 fall i vardera månaden. Dödsfallen uppgingo till 175.

Angående mortalitetsprocenten i lungsjukdomarna hänvisas till Tab. 20.

Diarrhésjukdomar. Af akuta diarrhéer anmäldes under året 3,297 fall; största antalet 685 i Augusti. Dödsfallen voro 158, hvaraf 116 bland barn i första lefnadsåret.

Angående dödsorsakerna hänvisas till tabellerna 21—23, hvarest de olika kategorierna af dödsfall under året fördelas på ålder och kön, stadsdelar samt månader. Tab. 24 angifver dödsorsaker hos göteborgare, döde utom staden; Tab. 25 dödsorsaker bland främlingar, döde i Göteborg.

Göteborg i Mars 1894.

Henric Benckert.

Tab. 1. Summarisk redogörelse för sundhetspolisens arbeten under år 1893.

Arbetets art:	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	Summa
Besigtning af:													
Bostadslägenheter	331	3,383	1,025	537	1,950	2,903	2,530	1,696	1,186	1,128	399	4,243	21,311
Källare	323	900	352	647	1,486	2,528	3,136	2,781	3,435	2,781	1,527	1,108	21,004
Afträden	1,605	4,232	3,101	5,896	13,099	11,951	14,411	13,052	13,935	10,670	6,695	3,459	102,106
Gårdar	1,605	4,231	3,100	5,896	13,099	11,950	14,411	13,052	13,935	10,670	6,695	3,459	102,103
Afstjelpningsplatser	23	20	64	106	111	121	105	136	209	116	42	7	1,060
Afloopstrummor och diken	157	121	246	3,807	10,255	9,796	12,975	11,423	12,219	9,336	5,768	2,384	78,487
Stall	195	243	305	603	1,077	1,044	1,344	1,152	1,179	899	529	308	8,878
Fåhus	23	49	46	150	230	173	174	273	253	190	65	15	1,641
Svinhus	39	61	143	106	282	206	264	190	252	176	72	20	1,811
Lump-, hud- och benupplag	55	30	44	51	45	102	116	107	185	105	40	17	897
Bagerier	199	276	192	197	166	173	190	151	165	146	97	176	2,128
Slagterier.....	71	62	74	78	78	71	85	82	74	77	73	57	882
Korffabriker.....	46	42	50	47	45	41	42	41	40	38	42	39	513
Charkuteriverkstäder.....	262	233	285	293	281	262	281	249	298	245	255	206	3,150
Spisningslokaler.....	121	142	188	125	129	154	174	142	160	144	114	161	1,754
Salutorg	436	439	479	478	412	403	420	425	452	397	371	453	5,165
Jernvägsstationer	330	288	298	292	299	306	311	343	315	288	266	236	3,572
Fartyg med matvaror	29	—	45	337	409	488	498	419	536	483	405	353	4,002
Salubodar och upplag för födoämnen	2,810	3,025	2,771	2,372	2,226	2,199	2,463	3,180	2,991	2,581	2,616	2,804	32,038
Anhållanden af födoämnen.....	88	65	105	151	121	129	108	91	155	105	121	57	1,296
Anmälningar öfver bristande renhållning till Poliskammaren	—	—	1	—	6	2	4	8	3	31	14	—	69
Desinfektion af bostäder	17	13	14	16	69	64	34	37	33	49	54	43	443
Tillsyn öfver minderårige i arbete	—	—	301	—	—	238	29	1	283	—	—	242	1,094
S:ma Summarum	8,765	17,855	13,229	22,185	45,875	45,304	54,105	49,031	52,293	40,655	26,260	19,847	395,404

Tab. 2. Renhållningsanordningarne i Göteborg

	Antal egendommar			Latrie			Uppsamling				Uppsamling af sopor eller stallspilning				Begagnade			Underjordiskt aflopp			Vattenledning å gård	Urinkur å gård	Kompostupplag å tomt	
	der renhållningsstyrelsen hemtar	der bonde hemtar	der ingen hemning finnes	Kistan		spånar	Blandning				baljor på plan	blott i koken	ej flyttbara karl	vagn	i lavinkistan	stall	fåhus	svinhus	från gård					
				flyttbar	ej flyttbar		med torfford	med sigspån	utan	från stall och dylikt									från sop-plan	från gård				
Gamlestaden, 12 roten 1—10	4	—	65	25	20	26	13	56	—	—	15	—	—	1	—	16	40	18	1	—	—	2	3	53
Redbergslid, 12 roten 11—19	58	42	—	78	5	17	20	80	—	—	72	—	9	1	—	17	11	9	73	10	34	59	44	12
Olskroken, 18 roten	23	27	—	47	—	2	13	36	—	—	43	—	9	—	—	10	1	—	42	11	38	42	46	1
Stampen, 12 roten 20—67, samt 16 roten	41	9	—	46	—	4	7	43	—	—	38	—	11	—	—	15	3	—	45	14	27	45	30	3
17 roten och Tingstadsvassen	36	37	—	40	8	14	27	35	—	—	40	—	24	—	—	23	—	1	55	22	33	50	34	2
Vassnöden m. m., 12 roten 68—90	38	12	9	46	2	9	9	42	—	8	43	8	10	1	2	20	5	2	41	8	8	41	17	9
15 roten	43	16	—	55	—	4	8	51	—	—	49	5	—	—	—	—	—	—	57	—	39	58	38	—
Hagaheden, 12 roten 91—116	32	3	—	33	—	2	2	33	—	—	28	—	4	—	—	7	—	—	25	3	9	22	11	1
Vestra Brandtdala	15	1	—	15	—	1	—	16	—	—	15	—	—	—	—	—	—	—	15	—	8	15	9	—
Landala och Gibraltar	81	43	13	120	2	14	21	101	—	14	119	—	14	—	—	12	2	1	116	4	85	90	103	4
13 och 14 rotarne	207	23	—	212	—	14	170	64	—	—	224	5	6	—	—	7	—	—	232	7	206	241	184	—
Haga	273	12	—	277	—	3	12	268	—	—	274	—	23	—	—	26	—	—	281	20	262	280	232	—
Annedal	195	15	—	210	—	2	12	198	—	—	209	1	3	—	—	4	—	—	210	4	210	210	194	—
Albostaden, Majornas 6 rote 65—94	30	14	—	42	—	2	14	30	—	—	43	1	2	—	—	2	—	—	44	2	43	44	34	—
Majornas 5 rote och delar af 6 roten	278	53	7	281	—	51	42	289	—	—	321	1	19	—	1	22	7	5	279	18	153	212	159	7
Majornas 2 rote	76	41	—	103	—	13	22	94	—	—	107	—	14	—	—	15	1	—	107	14	62	106	56	—
Majornas 4 rote	39	3	—	35	—	7	2	40	—	—	42	—	—	3	—	3	—	—	38	3	18	34	19	—
Majornas 3 rote	170	34	8	159	1	54	19	182	—	10	188	—	8	—	12	11	3	3	164	7	91	142	83	7
Majornas 1 rote	181	120	62	193	9	154	112	199	4	48	276	—	16	—	27	28	19	42	266	17	73	204	77	54
Masthugget, 11 roten	123	22	—	135	—	5	106	34	—	—	119	—	30	—	—	31	—	—	142	30	122	136	114	—
Pustervik, 10 kvarteret	23	—	—	23	—	—	23	—	—	—	23	—	1	—	—	1	—	—	23	1	23	23	21	—
Otterhällan, vester om Ekelundsgatan	109	10	—	112	—	10	46	73	—	—	118	—	7	1	—	11	—	—	113	11	81	107	72	—
Sydstaden, öster om Ekelundsgatan	265	35	—	268	—	39	287	9	—	—	292	—	30	5	1	45	—	—	300	45	233	300	253	—
Nordstaden	188	29	—	204	1	10	178	37	—	—	215	—	22	4	—	34	—	—	219	34	175	219	198	—
Summa	2,528	606	164	2,759	48	455	1,165	2,010	4	80	2,913	21	262	16	43	360	92	81	2,888	285	2,033	2,682	2,031	153

Tab. 3. Rum och kök i Göteborg vid slutet af 1893.

Stadsdel	Rum	Kök	Summa
Nordstaden	5,193	1,158	6,351
Sydstaden	7,540	1,253	8,793
Otterhällan	2,024	662	2,686
Masthugget, (11:te roten)	2,715	814	3,529
d:o (10:de kvarteret)	612	140	752
Majornas 4:de rote	589	272	861
Majornas 2:dre rote ..	1,478	796	2,274
Masthuggsbergen (Majornas 5:te rote)	1,781	1,219	3,000
d:o (Majornas 6:te rote)*	1,786	1,359	3,145
Majornas 3:dje rote	1,860	1,193	3,053
Majornas 1:ste rote	2,963	1,809	4,772
Haga	6,511	2,793	9,304
13:de och 14:de rotarne, Hagaheden	8,042	1,840	9,882
Landala, v:a Brantdala, Gibraltar	1,973	1,257	3,230
Annedal, Albostaden	3,197	2,177	5,374
Stampen, Gullbergsvass	1,524	796	2,320
15:de roten, Burgården	1,874	789	2,663
Redbergslid, Olskroken	1,484	912	2,396
Gamlestaden	270	89	359
Summa	53,416	21,328	74,744

* Majornas 6:te rote, utom husen i nuvarande Annedal och Haga.

Tab. 4. Antal minderåriga i arbete vid 1893 års slut.

	Summa	12-14		14-18	
		gossar	flickor	gossar	flickor
I tobaksfabriker	108	3	2	56	47
» väfveri och spinneri	169	7	9	49	104
» tryckeri och lithografisk anstalt	94	1	—	76	17
» porterbryggeri och sockerbruk	22	—	—	22	—
» mekanisk verkstad och gjuteri	37	1	—	36	—
» snickerifabrik	26	—	—	26	—
» öfriga fabriker	121	2	3	75	41
1893 summa i fabriker	577	14	14	340	209
» » i handverk	142	10	—	128	4
1892 summa i fabriker	646	20	35	363	228
» » i handverk	145	15	—	112	18
1891 summa i fabriker	567	32	10	334	191
» » i handverk	166	10	—	154	2
1890 summa i fabriker	512	35	9	307	161
» » i handverk	175	9	—	155	11
1889 summa i fabriker	524	53	8	292	171
» » i handverk	185	25	—	153	7
1888 summa i fabriker	409	20	19	245	125
» » i handverk	147	10	—	137	—

Tab. 5. Summarisk öfversigt öfver å byrån undersökta födoämnen.

Månad	Varan		Varans beskaffenhet			Varan anhängen							Varan till människoföda	
	frivilligt aflemnad till undersökning å byrån	anhållen af helse-polisen	Sjukt	Skämdt	Sjelfdödt	å torg.	i slagteri	i upplagsmagasin	eller charkuteri-verkstad	i korffabrik	i handelslokal	å jernvägstation	å fartyg	användbar
Januari.....	60	88	140	3	5	28	49	—	5	3	2	1	57	91
Februari	61	65	118	1	7	20	32	—	11	1	1	—	54	72
Mars	98	105	195	—	8	23	73	—	4	1	3	1	98	105
April	175	151	316	2	8	38	81	1	12	—	4	15	175	151
Maj	144	121	258	2	5	27	64	—	14	1	2	13	149	116
Juni.....	126	129	241	9	5	23	84	1	6	—	9	6	128	127
Juli	99	108	201	3	3	25	69	1	2	1	4	6	96	111
Augusti	105	91	187	4	5	22	60	2	1	—	2	4	97	99
September	82	155	232	5	—	76	62	2	6	—	3	6	87	150
Oktober	65	105	167	3	—	47	49	3	1	1	2	2	65	105
November	97	121	217	—	1	20	88	—	6	1	3	3	100	118
December.....	62	57	118	1	—	14	35	—	2	1	3	2	63	56
Summa	1,174	1,296	2,390	33	47	363	746	10	70	10	38	59	1,169	1,301

Tab. 6. Uppgift å födoämnen, som å byrån varit frivilligt aflemnade till undersökning.

Varans art.	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	Summa	Varuegarens hemvist		Varans beskaffenhet			Varan till människoföda		Anmärkningar
														Göteborg	Lands-orten	Sjukt	Skämtdt	Sjeldödt	användbar	ojenlig	
Kött af storboskap..	11	23	14	28	34	31	27	24	19	6	12	19	248	2	246	245	—	3	222	26	Hela.
» » kalv	2	1	4	6	3	2	2	2	—	1	—	1	24	—	24	24	—	—	14	10	Hela.
» » får	—	2	3	2	3	—	—	—	—	—	—	—	10	—	10	9	—	1	4	6	Hela.
» » {svin (vuxna)	39	18	54	91	72	54	57	65	39	47	73	31	640	305	335	623	3	14	608	32	{635 hela, 5 partier. Af partierna 2 sjuka, 3 skämda samt alla dessa otjenliga till människoföda.
» » {spädgris ...	—	7	15	32	20	30	11	4	11	8	11	5	154	—	154	153	—	1	147	7	Hela.
» » häst	4	5	6	5	5	4	2	4	5	1	1	—	42	11	31	30	—	12	26	16	Hela.
» » elg	—	—	—	—	—	—	—	—	5	1	—	—	6	1	5	6	—	—	6	—	Hela.
Ineffvor	4	5	2	10	7	5	—	6	2	1	—	6	48	6	43	47	1	—	—	48	{4 nöt- och 3 svinlungor, 1 kalv. 12 svin- och 19 nötlefrar, 1 parti nöttarmar och 7 kojuver.
Ägg	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	—	—	1	369 stycken.
Kaffe	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	—	—	1	—	—	1	1 större parti sjöskadad.
Summa	60	61	98	175	144	126	99	105	82	65	97	62	1,174	326	848	1,137	6	31	1,027	147	

Tab. 7. Uppgift å af Göteborgs

Varans art	S u m m a												
	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	
Kött af storboskap	12	3	14	20	16	13	8	8	7	6	7	6	120
» » kalf	4	4	5	15	7	11	6	1	2	1	—	1	57
» » häst	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2
» » får	—	1	1	3	3	—	1	1	1	—	—	—	11
» » elg	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	4
» » rådjur	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Inelfvor	68	56	85	113	94	105	91	80	141	97	114	49	1,093
Villebråd	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Ägg	3	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	7
Summa	88	65	105	151	121	129	108	91	155	105	121	57	1,296

helsopolis anhållne födoämnen.

Varuegarens hemvist.	Landorten Göteborg	Varans beskaffenhet.		Varan anhållen							Varan till människoföda		Anmärkingar	
		Sjukt	Skändt	Sjelföddt	Å torg	I slagteri	I upplagsmagasin	I korfabrik eller charcuteriverkstad	I handelslokal	Å jernvägsstation	Å fartyg	Användbar		Ojtenlig
22	98	113	6	1	46	14	5	3	2	27	23	101	19	{ 111 hela och 9 partier. Af partierna voro 3 sjuka och 6 skända samt samtl. till människoföda odugliga.
16	41	36	7	14	16	13	3	—	—	6	19	27	30	{ Hela. De under rubriken sjelföddt an-tecknade ha utgjorts af ofödda kalf-kroppar.
1	1	1	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	1	Hela.
1	10	10	1	—	4	—	1	—	—	1	5	8	3	{ 10 hela och 1 parti. Partiet skändt och otjenligt till människoföda.
—	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—	4	4	—	Hela.
—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	Helt.
876	217	1,089	4	—	297	717	1	67	1	4	6	—	1,093	{ 39 svin-, 172 nöt-, 129 fårlofver, 108 nöt- och 591 svinlungor, 26 svinnjurar och 28 andra organ.
—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1 bare.
7	—	—	7	—	—	—	—	—	—	7	—	—	7	32 stycken.
923	373	1,254	26	16	363	746	10	70	10	38	59	142	1,154	

Tab. 8. Uppgift å af helsopolisen undersökta fall i nötkreaturskött samt får- och kalkkroppar.

Månad	Å torg												Å jernvägarne			godsmagasiner						Å fartyg läggande till vid						I stadens slagthus			Summa		
	Kungstorget			Masthuggstorget			Stigbergs-torget			Kusttorget			Statens banor			Bergslagens			Hallandsbanans			Skeppsbron			Lilla Bommen								
	Storboskap	Kalkkroppar	Fårkroppar	Storboskap	Kalkkroppar	Fårkroppar	Storboskap	Kalkkroppar	Fårkroppar	Storboskap	Kalkkroppar	Fårkroppar	Storboskap	Kalkkroppar	Fårkroppar	Storboskap	Kalkkroppar	Fårkroppar	Storboskap	Kalkkroppar	Fårkroppar	Storboskap	Kalkkroppar	Fårkroppar	Storboskap	Kalkkroppar	Fårkroppar	Storboskap	Kalkkroppar	Fårkroppar	Storboskap	Kalkkroppar	Fårkroppar
Januari	1,157	1,325	729	23	41	3	4	12	2	21	26	1	50	453	208	46	33	94	21	7	22	23	—	—	—	60	14	4	1,421	2,195	860		
Februari	1,236	1,251	620	31	49	3	4	18	—	27	19	1	57	366	185	49	18	54	9	—	—	—	—	—	56	11	2	1,498	1,953	737			
Mars	1,405	1,836	643	32	60	7	4	14	—	29	44	3	90	585	369	100	18	84	36	5	47	18	5	119	27	61	33	9	1,728	3,191	977		
April	1,428	2,260	761	29	120	5	4	37	2	27	67	5	59	722	196	53	21	102	38	9	155	64	53	762	113	48	49	—	1,726	4,470	1,174		
Maj	1,150	1,811	676	23	68	2	3	19	—	12	44	—	59	556	85	27	13	53	63	6	125	74	55	672	118	44	87	1	1,390	3,520	1,040		
Juni	944	1,323	1,059	18	66	5	1	11	1	10	31	—	46	391	98	23	8	55	72	1	43	84	40	454	185	42	82	1	1,135	2,554	1,474		
Juli	1,175	1,499	2,712	22	64	23	—	11	1	9	28	6	49	295	94	21	7	52	208	2	44	208	38	407	294	44	68	1	1,358	2,562	3,532		
Augusti	1,339	1,046	4,735	29	24	68	—	7	8	17	16	30	18	101	75	67	7	19	566	9	20	223	48	215	343	38	64	11	1,535	1,587	6,097		
September	1,763	1,036	5,802	131	50	154	5	9	49	42	13	110	35	111	70	52	17	21	603	15	15	253	60	200	380	49	64	5	2,137	1,589	7,452		
Oktober	1,871	877	2,893	308	51	136	18	16	39	72	18	75	45	132	79	55	17	36	271	30	36	314	52	180	429	56	57	18	2,500	1,482	4,288		
November	2,094	1,231	1,800	346	67	51	14	10	7	74	22	11	71	293	59	54	36	84	109	34	49	232	65	248	276	52	26	2	2,818	2,089	2,634		
December	1,693	1,399	858	227	47	16	19	20	6	51	35	22	87	314	113	34	32	43	42	16	26	91	68	300	249	43	23	5	2,258	2,320	1,391		
Summa	17,255	16,894	23,288	1,219	707	473	76	184	115	391	363	264	666	4,319	1,631	581	227	697	2,038	134	582	1,584	484	3,557	2,414	593	572	59	21,504	29,512	31,656		

Tab. 9. Uppgift på undersökt fläsk.

M å n a d	Besigtigadt fläsk					Trikinhaltigt fläsk				
	Svenskt			Amerikanskt	Från annan utländsk ort	Svenskt			Amerikanskt	Från annan utländsk ort
	Hela	Halftva	Strycken	Strycken	Strycken	Hela	Halftva	Strycken	Strycken	Strycken
Januari	1,807	113	1,296	—	—	1	—	—	—	—
Februari....	2,058	118	1,244	—	—	—	—	—	—	—
Mars	2,489	124	1,800	—	7	—	—	—	—	—
April	2,172	99	1,453	11	9	—	—	—	—	—
Maj.....	1,727	39	1,593	—	2	—	—	—	—	—
Juni	923	13	1,293	—	—	—	—	—	—	—
Juli.....	490	1	1,211	82	2	—	—	—	—	—
Augusti	561	5	1,303	—	2	—	—	—	—	—
September	1,270	11	1,732	30	5	—	—	—	—	—
Oktober	2,151	105	1,590	—	5	—	—	—	—	—
November	3,148	309	1,650	—	10	—	—	—	—	—
December.....	2,839	331	1,056	—	10	—	—	—	—	—
Summa	21,635	1,268	17,221	123	52	1	—	—	—	—

Tab. 10. Uppgift å bagerierna vid slutet af år 1893.

Lokalernas läge	Antal	Bakning af			Lokalen belägen		Bostad			Lokalen				
		husbröd	tebröd	både hus- och tebröd	ofvan jord	i källarvåning	i bageriet	summanhängande med bageriet	utom bageriet	rymlig	liten	snugg	af medelmätigt snygghet	osnygg
Nordstaden	13	3	8	2	12	1	—	5	8	11	2	13	—	—
Sydstaden	27	6	15	6	25	2	—	9	18	21	6	24	3	—
Ölskroken, Redbergs- lid, Stampen och Hult- mans holme	14	13	1	—	14	—	—	10	4	7	7	14	—	—
13:e och 14:e rotarne	9	1	8	—	9	—	—	6	3	6	3	9	—	—
15:e roten	4	1	3	—	1	3	—	2	2	2	2	4	—	—
12:e rotens 2:a afdeln.	1	—	1	—	1	—	—	1	—	—	1	1	—	—
Landala	11	8	3	—	6	5	—	7	4	4	7	8	3	—
Östra och Nya Haga	14	6	6	2	9	5	—	6	8	7	7	11	3	—
Vestra Haga	7	3	2	2	7	—	—	5	2	3	4	6	1	—
Annedal	28	22	4	2	14	14	—	11	17	18	10	24	4	—
Mastbugget	9	2	5	2	4	5	—	3	6	9	—	9	—	—
Majornas 1:ste rote ...	17	9	4	4	16	1	—	7	10	12	5	17	—	—
» 2:dre » ...	9	3	5	1	7	2	—	3	6	2	7	5	4	—
» 3:dje » ...	14	8	5	1	10	4	—	7	7	8	6	14	—	—
» 4:de » ...	1	—	1	—	—	1	—	1	—	1	—	1	—	—
» 5:te » ...	7	4	2	1	5	2	—	3	4	2	5	4	3	—
» 6:te » ...	6	4	2	—	5	1	—	4	2	1	5	4	2	—
Summa	191	93	75	23	136	55	—	90	101	114	77	168	23	—

Tab. 11. Uppgift å lokaler för försäljning af mjölk och grädde vid slutet af år 1893.

Lokalernas läge	Antal	Lokalen belägen		Bostad		Lokalens beskaffenhet					Försäljning af			
		ofvan jord	i källarvåning	i lokalen	sammanslagande med lokalen	utom lokalen	rymlig	liten	nygg	af medelmätning snygghet	osnygg	grädde	oskummad mjölk	skummjölk
Nordstaden	28	21	7	—	13	15	21	7	28	—	—	28	21	28
Sydstaden	29	17	12	—	18	11	16	13	23	6	—	28	21	29
Stampen, Olskroken, Redbergslid och Hultmans holme	37	37	—	—	29	8	21	16	37	—	—	37	6	37
13:e och 14:e rotarne	40	3	37	—	25	15	25	15	39	1	—	40	29	40
15:e roten	12	5	7	—	6	6	6	6	12	—	—	12	8	12
12:e rotens 2:dra afd.	1	1	—	—	—	1	1	—	1	—	—	1	—	1
Landala	28	25	3	—	25	3	9	19	25	3	—	28	6	28
Östra och Nya Haga	46	37	9	—	36	10	20	26	46	—	—	46	19	46
V. Haga och Pustervik	29	21	8	—	18	11	20	9	26	3	—	29	9	29
Annedal.....	45	30	15	—	30	15	32	13	43	2	—	45	16	45
Masthugget	15	7	8	—	8	7	14	1	15	—	—	15	11	15
Majornas 1:ste rote...	18	14	4	—	12	6	11	7	18	—	—	17	1	18
» 2:dre » ...	13	12	1	—	11	2	7	6	9	4	—	13	5	12
» 3:dje » ...	24	21	3	—	12	12	18	6	24	—	—	20	3	24
» 4:de » ...	3	2	1	—	2	1	3	—	3	—	—	3	1	3
» 5:te » ...	26	13	13	—	13	13	13	13	15	11	—	26	—	26
» 6:te » ...	28	26	2	—	22	6	10	18	17	11	—	28	—	28
Summa	422	292	130	—	280	142	247	175	381	41	—	416	156	421

Tab. 12. Af stadsfältskären behandlade personer.

	Summa		Januari		Februari		Mars		April		Maj		Juni		Juli		Augusti		September		Oktober		November		December	
	Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal	
	behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar	behandlade	behandlingar
Friska och gamla sår	247	602	33	58	16	49	21	59	18	61	19	65	22	51	31	72	17	40	20	51	16	37	19	31	15	28
Bulnader samt fingervärk	65	213	6	19	9	23	2	16	5	19	7	21	3	14	3	18	9	10	11	24	4	14	3	18	3	17
Fracturer, luxationer, vrickningar	49	152	2	7	4	13	5	19	3	10	3	8	7	16	5	14	2	7	6	17	5	16	3	11	4	14
Utdragna tänder, tandvärk	781	803	70	70	59	64	63	67	55	60	69	73	58	59	75	75	66	66	59	61	64	64	69	70	74	74
Aderlåtning och koppning	39	39	1	1	3	3	3	3	2	2	5	5	2	2	4	4	3	3	6	6	4	4	1	1	5	5
På kallelse meddelat behandling i medellösas hem	69	183	7	19	7	15	9	25	3	11	5	17	1	6	11	21	7	13	4	10	5	15	3	13	7	18
Summa behandlade	1,250		119		98		103		86		108		93		129		104		106		98		98		108	
» behandlingar		1,992		174		167		189		163		189		148		204		139		169		150		144		156

Tab. 13. Befolkningens rörlighet i hvarje stadens församling 1893.

	Folkmängd ^{31/12} 1892	Vigde	Födde		Döde	Öfverskott af		Folkmängd ^{31/12} 1893
			alla	deraf oäkta		födde	inflyttade	
Domkyrkan	29,846	704	819	128	557	262	—251	29,857
Christinæ svenska.....	9,991	124	313	41	178	135	21	10,147
Haga	18,208	234	617	127	344	273	—518	17,963
Masthugget	24,082	310	863	126	361	502	108	24,692
Carl Johan	17,104	168	505	47	287	218	137	17,185
Gamlestaden	6,167	78	225	25	90	135	8	6,308
Garnison	1,219	42	23		7	16	14	1,249
Christinæ tyska.....	810	8	31	1	8	23	23	856
Mosaiska	538	14	7		8		7	544
Summa	107,965	1,682	3,403	495	1,840	1,564	—451	108,801

Tab. 14. Dödligheten på tusen innevånare af den mantalsskrifna befolkningen under åren 1889—93.

	Alla	Nordstaden	Sydstaden	Oterhällan	Masthugget	Majornas 4 rote	Majornas 2 rote	Masthugget	Majornas 3 rote	Majornas 1 rote	Haga	Hagaheden	13, 14 rotarne	Vestra Brandidala	Landala	Albostaden	Annedal	Gullbergsvass	Stampan	Burgården	15 roten	Redbergslid	Gamlestaden	Fattighusen	Artillerister
1889	18,6	17	12	16	14	15	12	22	16	17	16	13	25	17	15	17	15	17	17	19	17	17	115	6	
1890	18,5	12	13	17	13	16	19	21	15	24	19	14	20	16	17	17	15	15	22	16	16	115	3		
1891	16,7	13	14	12	10	13	13	17	14	15	20	15	16	13	14	11	11	10	108	3					
1892	17,0	14	12	13	15	13	15	18	16	17	18	9	22	18	19	13	21	15	88	—					
1893	16,1	17	19	8	11	20	13	20	13	17	17	10	15	16	13	13	16	17	98	—					
Medeltal																									
1889—1893	17,3	15	14	13	13	15	14	20	15	18	18	12	20	16	16	14	18	15	105	2					

Tab. 15. Dödsfall och dödlighet för månad bland kyrkoskrifna i Göteborg 1889—93.

	Ar	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	
Döde inom staden på 1,000 innevånare för år räknadt	1889	17,5	17,9	15,5	17,8	17,0	18,8	18,5	21,6	13,1	13,1	13,1	15,2	28,3
	1890	18,0	36,2	18,4	21,5	19,8	16,0	16,0	11,4	13,4	13,4	15,0	17,7	16,2
	1891	16,7	16,3	15,0	19,6	25,0	21,0	14,4	14,2	14,0	11,5	14,4	14,2	18,7
	1892	17,0	19,2	19,2	19,2	25,6	20,4	13,8	12,6	14,7	12,4	13,6	16,3	15,8
	1893		16,1	15,4	13,8	14,3	16,1	12,6	15,0	14,3	11,5	11,3	16,9	16,4
Medeltal 1889—1893:														
Alla döda bland här kyrkoskrifna	1889	1,850	154	140	159	148	169	163	193	115	115	112	141	241
»	1890	1,982	327	170	197	179	146	147	113	133	121	139	164	146
»	1891	1,832	159	140	176	227	192	131	131	135	109	130	132	170
»	1892	1,967	188	181	183	246	187	147	125	150	128	131	151	150
»	1893	1,881	174	167	150	155	174	137	155	125	122	183	177	

Tab. 16. Väderleken i Göteborg 1893.

	År	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December
Temperatur C. 1893, absolut maximum	+27,5	+ 2,0	+ 3,5	+11,0	+20,0	+22,0	+25,0	+27,5	+26,0	+19,0	+16,5	+ 8,0	+ 7,0
» » » minimum	-24,0	-24,0	-19,0	- 6,5	- 2,5	+ 1,0	+ 5,5	+13,0	+ 6,0	+ 1,0	± 0,0	- 6,5	- 8,0
» » medeltal.....	+ 7,21	- 6,5	- 4,8	+ 1,9	+ 6,3	+11,7	+15,0	+18,3	+17,1	+11,9	+ 9,2	+ 3,0	+ 2,5
» 1860—1889, medeltal.....	+ 7,06	- 0,7	- 1,0	+ 0,3	+ 5,3	+10,1	+15,1	+16,7	+15,8	+12,5	+ 7,0	+ 3,2	± 0,0
Nederbörd 1893 mm	748,7	63,8	36,1	52,9	9,9	22,7	45,9	52,0	48,5	151,3	136,7	34,0	94,0
» medeltal 1860—1890 mm.....	767,8	67,1	48,3	49,2	39,3	48,0	54,7	72,2	84,3	90,2	77,4	72,4	64,3
Relativ fuktighet 1893, medeltal %	77	91	89	83	66	61	67	67	70	75	84	82	88
Barometern i mm 1893.....	757,5	761,9	754,4	756,9	763,0	761,9	758,8	756,5	758,1	751,5	753,1	755,8	758,0

Sjukdomar	Öfver 60 år		Från 15 till 60 år		Från 7 till 15 år		Från 2 till 7 år		Under 2 år	
	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde
1 Variolæ et Varioloides	3	—	9	—	9	—	37	—	6	—
2 Varicellæ	38	—	108	—	56	—	12	—	—	—
3 Morbilli	3	—	6	—	3	—	—	—	—	—
4 Scarlatina	13	3	103	4	21	—	4	—	—	—
5 Roseola febrilis (Rash)	—	—	4	—	4	—	4	—	—	—
6 Febricula	1	—	1	—	2	—	4	—	—	—
7 Typhus abdominalis	—	—	8	—	9	—	36	1	1	—
8 Cholera nostras et Cholera infantum	1	1	—	—	—	—	1	—	—	—
9 Parotitis	20	—	160	—	213	—	207	—	8	—
10 Influenza epidemica	137	1	388	—	579	—	2,477	4	379	11
11 Pertussis	107	5	217	4	55	1	6	—	—	—
12 Diphteria	1	—	11	2	4	—	10	—	—	—
13 Croup	4	1	4	—	1	—	2	—	—	—
14 Erysipelas	16	4	14	—	15	—	172	2	32	6
15 Pyæmia	1	—	—	—	—	—	3	—	—	—
16 Febris puerperalis	—	—	—	—	—	—	10	4	—	—
17 Ulcus venereum simplex	—	—	—	—	—	—	50	—	—	—
18 Gonorrhoea	—	—	—	—	2	—	145	—	2	—
19 Mening. cerebrospinalis epidemica	4	3	—	—	2	2	2	—	—	—
20 Syphilis	2	—	—	—	22	—	—	—	—	—
21 Delirium tremens	—	—	—	—	—	—	41	—	—	—
22 Endo- et Pericarditis	2	—	1	—	4	—	9	—	1	1
23 Laryngitis catarrhalis	23	1	26	1	33	—	204	—	5	—
24 Bronchitis	1,194	13	1,105	1	601	—	1,988	—	422	28
25 Pneumonia	96	24	124	6	66	—	282	17	78	6
26 Pleuritis	5	—	15	—	27	—	96	—	6	1
27 Angina tonsillaris	23	—	177	—	374	—	838	—	15	—
28 Gastritis acuta	70	1	156	—	141	—	428	—	44	—
29 Enteritis et Colitis	1,121	42	658	2	288	—	1,053	—	177	2
30 Typhlitis, Perityphlitis	—	—	2	—	5	—	41	—	1	—
31 Peritonitis	—	—	2	3	—	—	18	6	2	—
32 Cystitis	—	—	3	—	2	—	36	—	3	—
33 Nephritis	1	—	14	1	14	1	54	1	1	—
34 Rheumatismus muscularis	—	—	17	1	26	—	230	—	15	—
35 Rheumatismus articularis	—	—	8	—	39	—	233	—	25	—
36 Erythema multiforme	1	—	1	—	1	—	11	—	—	—
37 Erythema modosum	1	—	19	—	35	—	16	—	1	—
38 Urticaria	2	—	12	—	12	—	29	—	5	—
39 Herpes Zoster	—	—	9	—	7	—	36	—	6	—
40 Intoxicatio	1	—	1	—	—	—	2	—	1	—
41 Combustio	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—
Summa	2,892	99	3,384	26	2,672	4	8,828	35	1,236	49

Summa	Staden inom Vallgräven samt Pustervik vägen		13:de och 14:de roten Hagsåheden m. m. väster om Södra landsvägen		Haga, Annedal Landa och V. Branddala		Majorna o. Mashugget väster om Ohvedalsbäcken		Gamlestaden, Stampen, Burgården, 15:de roten m. m.		Hamnen		Okänd bostad	
	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde	Insjuknade	Döde
64	—	6	—	2	—	39	—	7	—	10	—	—	—	—
214	—	12	—	10	—	77	—	102	—	13	—	—	—	—
12	—	2	—	—	—	1	—	8	—	1	—	—	—	—
141	7	12	1	2	—	59	3	48	2	20	1	—	—	—
12	—	—	—	—	—	—	—	9	—	3	—	—	—	—
8	—	2	—	—	—	1	—	4	—	1	—	—	—	—
54	1	2	—	2	—	13	—	31	1	6	—	—	—	—
2	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—
608	—	124	—	62	—	153	—	193	—	75	—	—	—	1
3,960	16	362	—	284	—	1,041	11	1,617	—	591	5	65	—	—
385	10	25	—	22	—	90	7	212	3	36	—	—	—	—
26	2	1	—	3	1	13	1	3	—	6	—	—	—	—
11	1	1	—	—	—	6	1	4	—	—	—	—	—	—
249	12	20	—	13	—	93	8	103	3	19	1	1	—	—
4	—	—	—	1	—	2	—	—	—	1	—	—	—	—
10	4	—	—	—	—	3	2	5	2	2	—	—	—	—
50	—	10	—	2	—	9	—	27	—	2	—	—	—	—
149	—	39	—	5	—	18	—	62	—	10	—	10	—	5
8	5	2	1	—	—	5	2	1	2	—	—	—	—	—
24	—	11	—	—	—	4	—	7	—	2	—	—	—	—
41	—	18	—	1	—	13	—	5	—	4	—	—	—	—
17	1	2	—	1	—	4	1	6	—	4	—	—	—	—
291	2	39	—	24	—	57	—	108	1	53	1	10	—	—
5,310	14	294	1	261	1	1,589	3	2,464	4	699	5	3	—	—
646	75	76	6	43	—	186	30	293	31	48	8	—	—	—
149	1	14	—	15	—	46	1	65	—	9	—	—	—	—
1,427	—	129	—	131	—	323	—	664	—	179	—	1	—	—
839	1	66	—	59	—	125	—	488	1	101	—	—	—	—
3,297	46	208	2	147	—	1,047	14	1,308	12	585	18	2	—	—
49	—	7	—	7	—	10	—	18	—	7	—	—	—	—
22	9	3	2	3	—	8	3	8	4	—	—	—	—	—
44	—	11	—	6	—	8	—	11	—	8	—	—	—	—
84	3	10	—	8	—	29	—	24	2	12	1	1	—	—
288	1	20	—	11	—	44	—	67	1	146	—	—	—	—
305	—	25	—	13	—	93	—	102	—	72	—	—	—	—
14	—	2	—	2	—	2	—	4	—	4	—	—	—	—
72	—	12	—	9	—	10	—	32	—	9	—	—	—	—
60	—	3	—	3	—	13	—	38	—	3	—	—	—	—
58	—	8	—	5	—	20	—	20	—	5	—	—	—	—
5	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—
3	1	—	—	—	—	1	—	2	1	—	—	—	—	—
19,012	213	1,578	13	1,157	2	5,260	87	8,171	70	2,747	41	93	—	6

Tab. 18. Gångse sjukdomar i

	Alla
1 Smittkoppor. — Variolæ et Varioloides	64
2 Vattenkoppor. — Varicellæ.....	214
3 Mässling. ... Morbilli	12
4 Skarlakansfeber. — Scarlatina	141
5 Rash. — Roseola febrilis	12
6 Feber af obestämd art. — Febricula	8
7 Nervfeber. — Typhys abdominalis	54
8 Inhemsk kolera. Barnkolera. — Cholera nostras et cholera infantum.....	2
9 Påssjuka. — Parotitis.....	608
10 Influensa. — Influenza epidemica	3,960
11 Kikhosta. — Pertussis	385
12 Difteri. — Diphteria	26
13 Strypsjuka. — Croup	11
14 Ros. — Erysipelas	249
15 Varfeber. — Pyæmia	4
16 Barnsängsfeber. — Febris puerperalis.....	10
17 Chancre. — Ulcus venereum simplex	50
18 Dröppel. — Gonorrhoea.....	149
19 Epidemisk hjernfeber. — Mening. cerebrospinalis epidemica.....	8
20 Syphilis	24
21 Fyllerigalenskap. — Delirium tremens	41
22 Hjärtäcks- och hjertinflammation. — Endo- et Pericarditis	17
23 Luftstrupskatarrh. — Laryngitis catarrhalis	291
24 Lungkatarrh. — Bronchitis	5,310
25 Lunginflammation. — Pneumonia	646
26 Lungsäcksinflammation. — Pleuritis	149
27 Halsfluss. — Angina tonsillaris	1,427
28 Akut magkatarrh. — Gastritis acuta	839
29 Akut tarmkatarrh. — Enteritis et Colitis acuta	3,297
30 Blindtarmsinflammation. — Typhlitis, Perityphlitis	49
31 Bukhinneinflammation. — Peritonitis	22
32 Blåskatarrh. — Cystitis	44
33 Njurinflammation. — Nephritis.	84
34 Muskelrheumatism. — Rheumatismus muscularis	283
35 Rheumatisk feber. — Rheumatismus articularis	305
36 Erythema multiforme	14
37 Knölros. — Erythema nodosum	72
38 Nässelutslag. — Urticaria	60
39 Bältros. — Herpes Zoster	58
40 Förgiftningssjukdom. — Intoxicatio.....	5
41 Brännskada. — Combustio.....	3
Summa	19,012

Göteborg 1893, fördelade på månader.

Jan.	Febr.	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.
—	—	—	3	12	21	2	—	—	1	4	21
13	14	12	23	47	36	4	5	7	6	23	24
3	2	—	—	1	3	—	1	2	—	—	—
5	7	10	3	9	23	4	7	16	28	21	8
—	—	1	1	4	6	—	—	—	—	—	—
—	—	—	1	—	2	2	1	2	—	—	—
2	1	—	6	4	9	5	13	5	—	8	1
—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—
86	110	190	128	58	23	4	—	3	—	5	1
86	670	407	61	24	5	3	1	—	11	999	1,693
147	73	58	17	17	7	7	15	7	8	22	7
—	3	5	—	3	4	1	4	1	1	4	—
1	1	4	2	—	—	—	—	—	—	—	3
36	28	28	11	14	17	22	17	17	19	18	22
—	1	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—
1	1	3	—	2	—	1	1	1	—	—	—
3	2	4	1	14	5	3	5	4	2	1	6
11	9	20	9	16	6	15	20	15	13	5	10
—	—	1	—	1	—	—	2	3	—	1	—
4	2	2	1	1	2	3	1	2	—	3	3
2	2	2	1	4	6	5	5	5	3	3	3
1	1	—	1	1	4	—	3	1	1	1	3
31	30	20	19	18	22	8	6	15	13	62	47
612	690	657	500	427	354	172	192	239	324	639	504
57	58	99	67	100	53	22	22	30	34	47	57
11	10	8	13	19	14	10	14	15	14	12	9
154	122	111	133	141	132	70	90	112	100	156	106
83	57	59	63	101	93	57	126	59	65	60	16
168	169	197	166	218	329	362	685	342	245	218	198
5	3	8	3	4	4	1	4	4	1	11	1
1	2	3	2	4	2	—	1	—	3	2	2
2	5	3	7	3	1	1	2	2	6	9	3
14	6	10	6	7	6	3	3	9	6	8	6
29	19	32	21	20	29	18	23	22	28	28	19
36	23	21	22	22	43	25	23	23	20	21	26
1	1	1	2	2	—	—	2	2	—	2	1
3	7	9	7	15	6	3	3	3	1	9	6
6	4	8	5	6	7	2	5	2	7	6	2
3	3	7	6	9	4	2	9	4	5	3	3
5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—
1,622	2,136	2,001	1,312	1,349	1,280	838	1,312	974	966	2,411	2,811

Tab. 19. Sammandrag öfver de epidemiska sjukdomarne i Göteborg under 1893.

	Januari	Februari	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September	Oktober	November	December	Summa
Kolera.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Difteri.....	2	4	5	2	3	4	2	5	4	3	6	1	41
Skarlakansfeber	5	8	12	4	18	34	11	10	20	45	48	21	238
Nervfeber	11	1	—	12	11	7	15	15	17	5	11	8	112
Barnsängsfeber	2	1	4	2	1	—	1	—	2	—	—	—	13
Smittkoppor	—	—	—	5	39	35	8	1	—	3	14	42	147
S:ma Summarum	20	14	21	25	72	80	37	31	43	57	79	72	551

Tab. 22. Dödsorsakerna i Göteborg 1893 bland

	Nordstaden	Sydstaden	Osterhallan	Mashugget	Maj. 4:de rote	Maj. 2:dra rote	Mashuggsberg.
1. A. Dödfödde.....	—	—	—	1	—	—	2
2. Medfödd syfilis	—	1	—	—	—	—	1
3. Andra medf. sjukd. o. bildningsf. ...	7	1	1	7	2	1	18
4. Alderdomssjukdomar.....	1	10	5	3	1	3	4
5. Smittkoppor	—	—	—	—	—	—	—
6. Skarlakansfeber	2	—	—	—	2	1	2
7. Tarmtyfus	2	—	—	—	—	1	1
8. Inhemsk kolera, barnkolera	—	—	—	—	—	1	—
9. Epidemisk hjernfeber	—	—	—	—	—	—	—
10. Kikhosta	1	1	—	1	—	1	1
11. Epidemisk influensa	2	3	—	2	—	—	—
12. Difteri	—	—	—	—	—	—	—
13. Strypsjuka (croup)	1	1	—	1	—	—	—
14. Varfeber	—	1	1	—	—	—	4
15. Barnsängsfeber	1	—	—	1	1	—	—
16. Ros	—	1	—	—	—	2	4
17. Tuberkelsjukdom, a) Lungsot.....	11	8	6	13	4	6	29
18. b) Hjerntuberkulos	3	5	2	1	1	3	8
19. c) Ben- och ledgångstuberkulos	—	—	—	—	—	—	1
20. d) Tub. i and. organ o. allm. tub.	1	1	—	1	—	1	14
21. Andra kroniska infektionssjukd.	—	1	—	—	—	—	—
22. Skrofler	—	—	—	—	—	—	—
23. Andra konstitutionella sjukdom.	—	—	—	1	—	—	1
24. Kronisk alkoholsjukd. Fyllerig.	—	—	—	—	—	—	—
25. Andra kroniska förgiftningsjukd. ...	1	1	1	1	1	—	—
26. Sinnessjukdomar	—	—	—	—	—	—	—
27. Nervsyst. och sinnesorg. sjukd.	5	5	3	2	1	2	4
28. Hjärnslag.....	8	6	—	2	—	3	1
29. Cirkulationsorganens sjukdomar	7	5	2	2	—	—	2
30. Organiskt hjertfel	5	10	2	3	1	3	3
31. Luftrörsinflammation	2	6	3	2	—	1	8
32. Lung- o. lungsäcksinflammation	4	18	4	10	1	7	23
33. Andra sjukdomar i andningsorg.	1	1	—	1	—	—	—
34. Inflamm. i magen o. tarmarne ...	6	5	2	14	2	4	15
35. Tarmhinder och tarmbräck.....	1	—	—	—	—	—	1
36. Bukhinneinflammation	1	2	—	1	1	1	1
37. Andra sjukd. i matsmältningsorg.	3	5	—	1	—	1	2
38. Urinorganens sjukdomar	1	—	—	—	1	—	1
39. Njurinflammation	6	6	—	4	1	2	5
40. Qvinliga könsorganens sjukd.	—	—	—	1	—	—	—
41. Rörelseorg. o. bensystem. sjukd. ...	1	—	—	—	—	—	—
42. Hud- och bindväfssjukdomar	—	2	—	—	1	—	1
43. Kräfta	6	8	2	7	2	1	7
44. Svulster af andra slag.....	3	4	1	3	1	2	4
45. Olyckshändelse eller våda	4	2	1	3	—	4	5
46. Sjelfmord.....	2	—	—	—	—	—	1
47. Våldsam död af annan orsak	—	—	—	—	—	—	—
Summa	99	120	36	89	24	51	175

här kyrkoskrifna, fördelade på stadsdelar.

	Maj. 3:dje rote	Maj. 1:sta rote	Haga	13-14:de rot. Hagabeden	V. Brandställe	Landala, Albstaden	Annedal, Gulbergsvass	Stampen, Burgården	15:de roten, Olskroken	Redbergslid, Olskroken	Gamlestaden	Fattighusen	Obokant	Summa
—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	1	1	—	7
1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
4	4	11	5	5	16	4	1	3	—	—	2	—	—	92
4	7	7	4	1	4	1	3	1	3	1	3	4	—	66
2	1	—	—	—	5	—	—	1	1	—	—	—	—	10
—	—	3	—	1	6	—	—	—	—	—	—	—	—	17
1	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	9
—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	4
—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	4
2	2	3	3	3	6	2	—	—	—	—	—	1	—	26
1	—	6	—	1	5	2	1	2	1	2	1	2	—	29
—	—	1	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	4
—	1	1	—	1	—	1	—	—	—	1	—	1	—	9
1	1	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	11
—	—	2	—	1	3	1	—	—	—	1	—	—	—	11
1	3	5	—	2	3	1	—	—	—	—	1	4	—	27
14	18	41	9	17	33	11	14	7	6	28	—	—	—	275
3	3	4	2	2	—	—	4	4	2	—	—	—	—	47
1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
1	—	1	—	—	3	1	—	2	—	—	—	—	—	27
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	1	—	3	3	—	—	—	1	—	—	1	—	11
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
1	2	2	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	12
1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	—	17
4	4	2	—	6	4	1	1	1	—	—	—	6	—	51
3	2	8	4	3	1	1	—	—	—	—	—	12	—	54
—	3	8	6	3	7	3	—	—	1	17	—	—	—	66
5	7	11	9	4	6	2	1	3	2	5	—	—	—	82
3	9	6	6	6	12	1	1	3	5	7	—	—	—	81
6	13	25	10	11	15	7	5	5	3	8	—	—	—	175
2	1	5	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	13
4	10	12	4	14	24	7	6	10	7	12	—	—	—	158
—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
1	1	5	1	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	18
—	—	3	4	2	4	—	—	—	—	1	3	—	—	29
—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	6
—	3	8	4	4	5	1	2	1	1	3	—	—	—	56
—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
1	—	—	1	2	1	—	2	—	—	—	—	—	—	8
1	—	1	1	—	1	—	—	1	—	1	—	1	—	10
7	11	14	6	6	3	2	—	4	1	7	—	—	—	94
2	3	3	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	28
—	3	3	—	3	1	2	3	2	1	—	—	—	—	37
—	1	4	1	—	1	—	1	2	—	—	—	—	—	13
—	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	1	4
77	119	214	88	106	178	54	50	58	41	138	1	1,718		

Tab. 23. Dödsorsakerna i Göteborg, fördelade på månader.

	Alla	Jan.	Febr.	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.
1 Dödfödde	7	1	—	—	—	—	—	1	—	3	—	1	1
2 Medfödd syfilis	7	2	—	—	2	—	—	1	1	—	—	—	1
3 Andra medfödda sjukdomar o. bildningsfel	92	11	11	5	4	11	3	8	3	10	9	12	5
4 Ålderdomssjukdomar	66	3	6	7	8	9	3	8	6	2	5	3	6
5 Smittkoppor	10	—	—	—	—	2	2	3	—	—	—	—	3
6 Skarlakansfeber.....	17	1	2	1	1	2	1	—	—	1	6	1	1
7 Tarmtyfus	9	2	—	—	2	1	—	1	2	1	—	—	—
8 Inhemsk kolera, barnkolera.....	4	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—
9 Epidemisk hjernfeber	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10 Kikhosta.....	23	5	4	2	3	1	—	1	2	2	—	2	1
11 Epidemisk influensa.....	35	1	12	2	—	1	—	1	—	—	—	5	13
12 Difteri	4	—	1	—	—	—	1	—	1	—	—	1	—
13 Strypsjuka (croup)	9	—	1	1	2	—	—	—	—	—	—	2	3
14 Varfeber	11	1	1	—	1	—	1	—	3	1	2	—	1
15 Barnsängsfeber	11	3	—	2	1	3	—	—	—	2	—	—	—
16 Ros	27	2	4	7	2	1	2	2	3	1	—	2	1
17 Tuberkelsjukdom a) Lungsot	275	18	30	23	28	36	22	20	12	14	16	26	30
18 b) Hjerntuberkulos	47	6	5	2	2	6	7	5	4	4	1	3	2
19 c) Ben- och ledgångstuberkulos.....	3	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2	—	—
20 d) Tub. i and. org. o. allm. tub. ...	27	1	1	2	2	2	2	2	2	3	4	4	2
21 Andra kroniska infektionssjukdomar	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
22 Andra konstitutionella sjukdomar...	13	3	—	—	2	1	2	1	—	1	—	2	1
23 Sinnessjukdomar	17	3	2	—	2	—	1	1	—	—	3	2	3
24 Nervsyst. och sinnesorg. sjukdomar	64	6	1	10	3	4	5	8	3	10	8	4	7
25 Hjernslag	54	5	3	9	4	3	2	6	6	—	4	7	5
26 Cirkulationsorganens sjukdomar.....	66	3	8	6	3	3	8	8	5	4	3	6	9
27 Organiskt hjertfel	82	6	8	6	13	9	5	5	9	5	2	9	7
28 Luftrörsinflammation	81	9	12	6	10	6	1	2	4	1	3	10	18
29 Lung- o. lungsäcksinflammation	175	20	23	19	22	26	9	8	6	7	5	19	9
30 Andra sjukdomar i andningsorganen	13	—	—	1	4	—	3	1	—	—	1	3	—
31 Inflamm. i magen o. tarmarne ...	158	6	7	6	10	7	9	24	32	14	12	19	12
32 Tarmhinder och tarmbräck.....	4	—	—	—	—	1	2	—	1	—	—	—	—
33 Bukhinneinflammation.....	18	—	1	1	3	4	—	1	1	1	3	—	3
34 Andra sjukdomar i matsmältningsorganen	29	4	2	2	—	2	4	3	1	2	2	3	4
35 Urinorganens sjukdomar.....	6	—	—	1	1	1	1	1	—	1	—	—	—
36 Njurinflammation	56	4	3	4	2	6	6	4	6	4	4	5	7
37 Qvinliga könsorganens sjukdomar...	2	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—
38 Rörelseorganens och bensystemets sjukdomar	8	1	—	2	1	1	1	2	—	—	—	—	—
39 Hud- och bindväfssjukdomar.....	10	1	1	1	—	—	—	2	3	—	—	2	—
40 Kräfta	94	8	4	6	5	10	8	2	10	12	11	10	8
41 Svulster af andra slag.....	28	1	2	1	2	2	3	2	2	4	3	2	4
42 Olyckshändelse eller våda	37	8	1	1	2	3	5	6	5	3	—	1	2
43 Sjelfmord	13	—	3	2	—	—	3	1	—	—	1	2	1
44 Våldsam död af annan orsak	4	—	2	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—
Summa	1,718	146	161	138	148	165	124	143	135	115	110	168	165

Tab. 24. Dödsorsakerna bland här kyrkoskrifna, som 1893 affidit utom staden.

	Mankön											Qvinkön											Summa Summarum											
	Oktänd ålder											Summa																						
	0-6 m.	6-12 m.	1-2 år	3-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80-89	Summa	0-6 m.	6-12 m.	1-2 år	3-4	5-9	10-14		15-19	20-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80-89	Summa	
1 Öfriga medfödda sjukdomar	2		1														1	4															4	
2 Alderdomsaftning																														1	1		1	
3 Skarlakansfeber			1															2	1											4			6	
4 Influensa			1															1	1											2			3	
5 Asiatisk kolera								1										1															1	
6 Gula febern						2												5															5	
7 Rödsot						1											1																1	
8 Kikhosta		1															1															1	2	
9 Lungsot			1		1	2	6	1	1	1							2	16					2	2							6	22		
10 Hjerntuberkulos					1													1					1									1	2	
11 Alkoholisk sjukdom							1											1															1	
12 Sinnessjukdomar									1									1															1	
13 Hjernslag								2	2	1	1							7									2						9	
14 Kronisk hjernhinneinflammation ...							1										1	2															3	
15 Andra sjukdomar i nervsystemet ...		1															1																1	
16 Hjertinflammation						1											1																1	
17 Hjertförflamning													1				1																1	
18 Organ. hjertfel										1	1	1					4										1						6	
19 Andra sjukdomar i kärlsystemet ...													1				2													2			1	
20 Lungkatarr				1													1	2															2	
21 Lungblödning						1											1																1	
22 Lunginflammation						1					1		1				3	2								1	1						8	
23 Lungbrand																								1									1	
24 Andra sjukdomar i andningsorganen										1							1																1	
25 Diarré	2																1	3	4	1												5	8	
26 Tarmkatarr, kronisk																		1															1	
27 Blindtarmsinflammation																																	1	
28 Bukhinneinflammation																																	1	
29 Lefversjukdom											1						1																1	
30 Njurinflammation																	1																1	
31 Andra hud- och bindväfssjukdomar																	1																1	
32 Kräfta											1						1																2	
33 Olyckshändelse eller våda					1	3	5	3	8	4	2	1					9	36														1	37	
34 Sjelfmord																	1																1	
35 Obekant dödsorsak	1	1	1			1	2	1	2				2	2			2	15	3	2												9	24	
Summa	5	3	5	1	3	1	3	14	7	18	11	10	6	8		20	115	14	3	1	1	2			3	3	3	3	2	1	8		448	163

Tab. 25. Dödsorsakerna i Göteborg 1993 bland främlingar.

	Mankön										Qvinkön										Summa Summarum
	Summa	0-6 m.	6-12 m.	1-2 år	3-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80-89	90-99	Summa			
1 Öfriga medfödda sjukdomar	2																	2			
2 Alderdomsaftyning																	1	5			
3 Barnsängsfeber																2	1	1			
4 Influensa																		1			
5 Varfeber																		1			
6 Lungsot						1												4			
7 Hjernslag										1								2			
8 Andra sjukdomar i nervsystemet ..																		1			
9 Organ. hjertfel							1											3			
10 Öfriga sjukdomar i kärlsystemet ..																		2			
11 Lufttrörsinflammation																		1			
12 Lunginflammation										2	1							4			
13 Akut tarmkatarr	1																	1			
14 Bukhinneinflammation												1						2			
15 Njurinflammation													1					1			
16 Kräfta								1										1			
17 Olyckshändelse							3				1	1	1		1			8			
18 Sjelfmord											1	1						2			
19 Obekant dödsorsak										2								2			
Summa	3						4	2		7	2	3	1	1				46			

Instruktion för stadsläkarne och distriktsläkarne i Göteborg.

Allmänna bestämmelser.

§ 1. *)

1) I staden Göteborg skola vara anställda *dels* en förste och en andre stadsläkare, af hvilka den förre, enligt Kongl. brefvet den 19 Juni 1891, tillika för staden har att göra tjenst såsom förste provinsialläkare, *dels* ock stadsdistriktsläkare.

2) För stadsläkarne och stadsdistriktsläkarne gälla till efterrättelse, i för en hvar af dessa tjänstemän tillämpliga delar, föreskrifterna i Kongl. läkareinstruktionen af den 31 Oktober 1890, med tillägg och fördelning af göromål i enlighet med denna instruktion; varande stadsläkarne och stadsdistriktsläkarne underkastade sådane förändringar och utsträckning af tjänsteåliganden, som kunna varda i vederbörlig ordning bestämda.

§ 2.

1) Förste stadsläkaren får icke befatta sig med praktik såsom läkare eller innehafva eller förestå annan tjenst; dock må han kunna åtaga sig läkarevården vid någon stadens sjukvårdsanstalt, derest stadsfullmäktige sådant medgifva.

2) Andre stadsläkaren må icke innehafva eller förestå tjenst, som kan medföra tjenstgörings skyldighet å ort utom staden.

§ 3.

1) Stadsläkarne äga att årligen, utan afdrag från aflöningen, åtnjuta semester, hvardera under sex veckor; skolande stadsläkare, som af denna förmån vill sig begagna, derom i god tid förut göra anmälan hos magistraten, som, efter helsovårdsnämndens hörande, pröfvar huruvida hinder mot semesters beviljande under anmäld tid möter. Under beviljad semester är stadsläkare dock skyldig att åter inträda i tjenstgöring, derest magistraten i anledning af utbruten farsot sådant, på framställning af helsovårdsnämnden påfordrar.

2) De med stadsläkaretjenst förenade tjenstgöringspenningar utgå till tjenstens innehafvare endast för tid, hvarunder han sjelf tjensten utöfvat eller åtnjutit semester eller af egna medel aflönat tillförordnad vikarie.

*) Denna § erhöi sin nuvarande lydelse genom Kongl. Maj:ts utslag den 13 Maj 1893 uppå stadsfullmäktiges besvär öfver Kongl. Medicinalstyrelsens beslut den 23 December 1892.

3) Stadsläkare, som af sjukdom hindras att sin tjenst förrätta, äger under härför beviljad tjänstledighet uppbära fulla lönen; men då tjänstledighet erhålles för svag hälsas vårdande, för enskilda angelägenheter, eller af annan ej förut nämnd anledning, skall tjänstledig stadsläkare af lönen afstå så mycket, som utöfver tjenstgöringspenningarne erfordras för aflönande af vikarie, derest sådan förordnas och arfvode till vikarien skall utgå ur stadskassan.

§ 4.

1) Stadsdistriktsläkarne förordnas af hälsovårdsnämnden för tid af tre år, med rättighet och skyldighet för läkarne att under denna tid tre månader efter uppsägning afgå från tjensten, och iakttagande att till stadsdistriktsläkare ej må antagas annan än den, hvars kompetens för tjensten blifvit af medicinalstyrelsen vitsordad, äfvensom att vid tillsättandet afseende skall fästas derå, att den sökande icke samtidigt innehar sådan befattning, som för tjenstens utöfvande anses hinderlig.

2) Då stadsdistriktsläkare antages eller från sin tjenst afgår, skall hälsovårdsnämnden derom göra anmälan hos Magistraten för vederbörlig åtgärd.

3) Stadsdistriktsläkare skall bo inom sitt distrikt, så vida ej hälsovårdsnämnden finner viktiga skäl föreligga att i särskilda fall medgifva undantag från denna föreskrift; åliggande det stadsdistriktsläkare att hos hälsovårdsnämnden skriftligen anmäla sin bostad, mottagningslokal och mottagningstid samt att, innan någon förändring derutinnan äger rum, derom likaledes göra anmälan hos nämnden, på det nämnden må kunna sådant offentligt kungöra.

4) Efter anmälan till förste stadsläkaren, må stadsdistriktsläkare vara borta från staden under högst fyra dygn. Tjänstledighet för längre tid intill högst tre veckor, sökes hos hälsovårdsnämndens ordförande, och för ännu längre tid hos hälsovårdsnämnden. Ansökan om tjänstledighet skall åtföljas af kompetent vikaries skriftliga förbindelse att under den tid, tjänstledighet kan varda distriktsläkaren beviljad, hans tjenst bestrida. Från staden frånvarande eller tjänstledig stadsdistriktsläkare skall på egen bekostnad ombesörja tjenstens förrättande genom kompetent vikarie, utom i de fall, som här nedan i punkten 5 omförmäles.

5) Stadsdistriktsläkare, som af sjukdom eller annat laga förfall är hindrad att sin tjenst bestrida, skall därom ofördröjligen göra anmälan hos hälsovårdsnämnden. Derest, vid honom af sådan anledning beviljad tjänstledighet, annan person till tjenstens upprätthållande förordnas och arfvode till vikarie kommer att drabba stadskassan, skall den tjänstledige vidkännas afdrag å aflöningen under tjänstledigheten med en fjerdedel deraf; dock eger vid tjänstledighet i följd af sjukdom afdrag från aflöningen icke rum under de två första månaderna; och om särdeles ömmande omständigheter sig förete, beror det på stadsfullmäktige att, efter derom gjord ansökan, bestämman huruvida löneafdraget för den tid, hvarunder sjukdomsförfallet utöfver två månader fortfar, må sättas till mindre än en fjerdedel af aflöningsbeloppet eller helt och hållet eftergifvas.

Förste Stadsläkaren.

§ 5.

Jämte det förste stadsläkaren har att i afseende på staden Göteborg fullgöra de skyldigheter, som tillhöra förste provinsialläkare, åligger det honom:

1) att egna sorgfällig uppmärksamhet åt den allmänna hälso- och sjukvården inom staden och dess område och att oafåtligt vaka öfver iakttagandet af de härom meddelade stadganden;

2) att, såsom ledamot af stadens hälsovårdsnämnd, föredraga alla nämndens enligt hälsovårdsstadgan tillhörande hälsovårdsärenden och föreslå af förhållandena föranledda åtgärder, bereda öfriga förekommande ärenden, hos nämnden anmäla sanitära missförhållanden och föreslå åtgärder deremot, öfvervaka verkställigheten af nämndens beslut i alla de fall, der nämnden icke annorlunda förordnar, på anmodan af nämnden afgifva utlåtanden i sanitära frågor och deltaga i beslutade besigtningar, vid hotande eller utbruten farsot föreslå de med anledning deraf erforderliga åtgärder och vid deras utförande biträda och dem öfvervaka, taga kännedom om de till nämnden inkomna anmälningar om fall af smittosam sjukdom och deröfver den 1 och 16 i hvarje månad upprätta sammandrag och ofördröjligen detsamma insända till medicinalstyrelsen, samt biträda med affattandet af den berättelse om hälsotillståndet i staden under sistförflutna året, som det åligger nämnden att inom Mars månads utgång hvarje år till medicinalstyrelsen, magistraten och stadsfullmäktige afgifva; skolande hälsovårdsnämnden, när förste stadsläkaren sådant påfordrar, skyndsamt sammanträda för behandling af ärende rörande allmän hälso- och sjukvård;

3) att, såsom chef för hälsovårdspolisen, uppgöra plan för dess verksamhet samt leda och öfvervaka dess arbeten;

4) att minst en timme hvarje söckendag, å tid, som hälsovårdsnämnden bestämmer, vara för allmänheten att träffa å nämndens byrå;

5) att utöfva hygienisk tillsyn öfver stadens epidemisjukhus samt egna noggrann uppmärksamhet deråt, att bostad, der smittosam sjukdom visat sig, varder behörigen desinficerad;

6) att årligen inspektera andre stadsläkarens, stadsdistriktsläkarnes och stadsveterinärens arkiv och granska deröfver upprättade inventarieförteckningar, dervid förste stadsläkaren äger bestämma, hvilka af de inkomna och mera än tio år i arkivet förvarade handlingarne kunna såsom värdelösa derifrån skiljas och förstöras;

7) att utöfva närmaste tillsyn öfver de inom staden praktiserande barnmorskor och, då de hos honom anmäla sin bosättning i staden, derom å barnmorskebrevet göra anteckning, samt vid öfvervakande af det sätt, hvarpå barnmorska fullgör sina skyldigheter, iakttaga hvad i sådant afseende för provinsialläkare blifvit föreskrifvet;

8) att hafva närmaste uppsigt öfver de i staden befintliga apotek, för detta ändamål tid efter annan besöka dem, egna uppmärksamhet åt derifrån utlemnade läkemedels beskaffenhet och taxering: ägande förste stadsläkaren att till biträde vid de årliga apoteksvisitationer, som honom åligga, kalla andre stadsläkaren, med skyldighet för förste stadsläkaren att i fråga om till-

syn å och afhjelpande af anmärkta felaktigheter, iakttaga hvad härom är för provinsialläkare föreskrifvet;

9) *att*, der till hans vetenskap kommer, att i staden bedrifves olaga försäljning af läkemedel eller att kvacksalveri idkas till allmänhetens men eller af beskaffenhet att deraf inträffat skadliga följder för enskildes hälsotillstånd, om förhållandet göra anmälan hos magistraten;

10) *att*, angående inom staden bosatt apoteksföreståndares frånfalle, obestånd eller annat förfall för apotekets behöriga skötande, göra anmälan hos medicinalstyrelsen, så snart han om förhållandet erhållit kännedom;

11) *att* hafva inseende öfver de i staden befintlige tandläkare, sjukgymnaster och fältskärer samt, då de för sitt yrkes utöfvande bosatt sig inom staden eller derstädes sig uppehålla, mottaga deras anmälningar derom och taga kännedom om deras tillståndsbref; ägande förste stadsläkaren att kalla andre stadsläkaren till öfvervarande af den pröfning, han har att anställa med ämnessven, som önskar erhålla rättighet till fältskärsyrkets utöfning;

12) *att*, på begäran, lemna biträde åt presterskapet till dödsorsakernas bestämmande för anteckning i dödboken samt hålla hand deröfver att dödbevis varda hos helsovårdsnämnden behörigen förvarade; och

13) *att* inom April månads utgång hvarje år, till medicinalstyrelsen afgifva berättelse, enligt af styrelsen fastställt formulär, om sin verksamhet under det sistförflutna året; skolande vid denna berättelse fogas såväl hälsovårdsnämndens, som andre stadsläkarens, stadsdistriktsläkarnes och stadsveterinärens årsberättelser.

Andre Stadsläkaren.

§ 6.

Andre stadsläkaren åligger:

1) *att*, på förordnande af Konungens befallningshafvande, stadens rådhusrätt eller poliskammaren, inom staden och dess område verkställa besigtning å lefvande person eller undersökning af död människas kropp, dervid han har att ställa sig till efterrättelse hvad för provinsialläkare angående dylika förrättningar är föreskrifvit; ägande han att för dessa förrättningar åtnjuta ersättning af statsmedel lika med provinsialläkare, i de fall der förrättningen påkallats i rättsligt ändamål;

2) *att* vid dödsfall af sjukdom, under hvilken läkarettillsyn ej åtnjutits, på anmodan, å ort och ställe, som vederbör, företaga sådan undersökning om sjukdomsförloppet och besiktning å liket, som för dödsorsakens utrönande erfordras;

3) *att*, på begäran af enskild person, afgifva utlåtande och betyg öfver sjukdom eller kroppsskada, så vida icke den sjuke eller skadade för sjukdomen eller kroppsskadan åtnjutit vård af annan läkare;

4) *att* fullgöra de med läkarebesiktningen vid stadens besigtningabyrå till förekommande af den veneriska smittans utbredande förenade åligganden; börande andre stadsläkaren, när besigtning å personer, misstänkta för vene-